

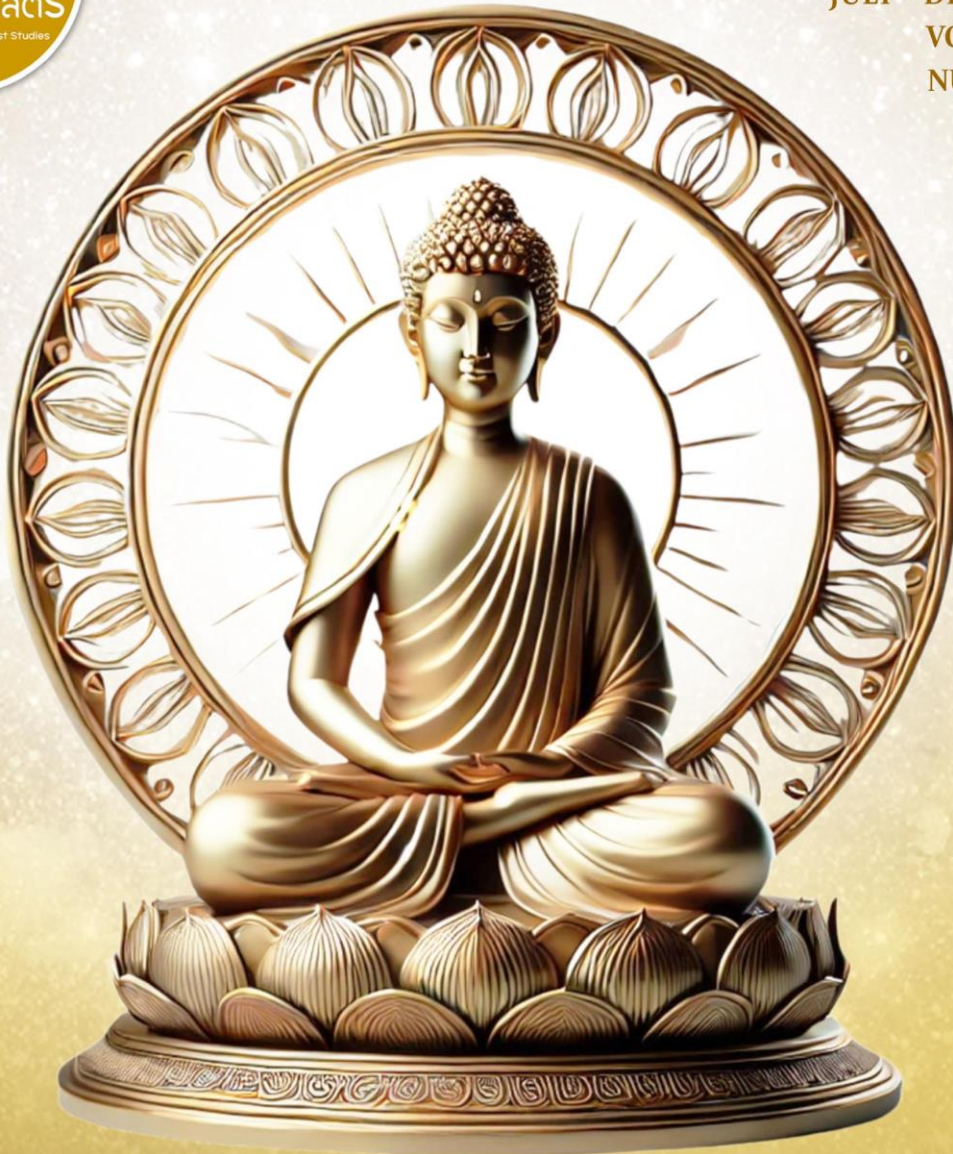

2023

JULY - DECEMBER

VOLUME 2

NUMBER 2

วารสาร

นวพุทธศาสตร์

Journal of Modern Buddhist Studies (JMBS)

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 : กรกฎาคม - ธันวาคม 2566 Vol.2 No.2 : July - December 2023
ISSN 3057 - 0875 (Online)

วารสาร นวพุทธศาสตร์

JMBS journal of Modern Buddhist Studies

ISSN : 3057 – 0875 (Online)

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2566

Vol.2 No.2 July -December 2023

เลขมาตรฐานสากล:

ISSN : 3057 – 0875 (Online)

วัตถุประสงค์และขอบเขตของวารสาร:

วารสาร นวพุทธศาสตร์ (Journal of Buddhist Innovation) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัย บทความวิชาการ บทความวิจารณ์หนังสือ และบทความในสาขาที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้ สาขาศาสนาและเทววิทยา สาขาพระพุทธศาสนา สาขาปรัชญา สาขาศิลปศาสตร์ และสหวิทยาการ ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 3 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 2 ฉบับ

ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน

ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม

ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร:

- 1) บทความวิชาการ (Academic Article)
- 2) บทความวิจัย (Research Article)
- 3) บทความวิจารณ์หนังสือ (Book Review)
- 4) บทความอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของวารสาร

การพิจารณาและคัดเลือกบทความ:

บทความแต่ละบทความจะได้รับพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) จำนวนไม่น้อยกว่า 3 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจาก

กองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อหรือข้อมูลของผู้เขียนบทความ และผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double - Blind Peer Review)

บทความที่ส่งมาตีพิมพ์ในวารสาร นวพุทธศาสตร์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์ หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารอื่น ๆ ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่วารสารกำหนด

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร นวพุทธศาสตร์ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสาร

ที่ปรึกษาวารสาร

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ. ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ศ.(พิเศษ) ร.ท. ดร.บรรจบ บรรณรุจิ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ

บรรณาธิการ:

พระมหาณรงค์ศักดิ์ สุทนโต, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หัวหน้ากองบรรณาธิการ:

พระสมุห์นพดล อตถยุตโต, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ:

พระครูพิพิธวรกิจจานุการ, รศ. ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระครูใบฎีกาธีรยุทธ จนูปโม, ผศ. ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระเจริญพงษ์ ธรรมทีโป, ผศ. ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหาตณัฏพัทธ์ คมกীরปญโญ, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหาศุภวัฒน์ ฐานวุฑโฒ, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระครูสวัสดิ์ศักดิ์กาญจนินาส, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหาณรงค์ราช ปณิธานธิตี, ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พระธงชัย อุกกวีโร, ดร.

วัดบางไผ่นารถ

พระมหาพุมิแพน ปญญาวุโร, ดร.

วัดไร่ขิง พระอารามหลวง

รศ.ดร.มานพ นักการเรียน

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รศ.พ.ต.อ.หญิง ดร.ตัดดาว โฉมลักษณ์

โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

ผศ.ดร.ธเนศ เกษศิลป์	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผศ.ดร.กัณวดี คัชฌิมา	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผศ.ดร.โยตะ ชัยวรมันกุล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.กฤติยา ถ้ำทอง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ. (พิเศษ) ดร.สรวิชัย วงษ์สอาด	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
ดร.อัญธิษฐา อักษรศรี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร.สุรัตน์ พักน้อย	กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ
ดร.สุพัฒน์ ชัยวรรณ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร.ปัทมาวดี แสนเชื่อนแก้ว	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร.สุริยา แสงอินตา	สำนักเขตการศึกษาพระปริยัติธรรม เขต 14
ดร.แม่ชีจิราภรณ์ ขนาดนิต	เสถียรธรรมสถาน
ดร.ทชมน เยี่ยมสอาด	โรงเรียนหมู่บ้านป่าไม้
ดร.ปกรณกฤษ หวังกุ่ม	โรงเรียนบ้านช่องกั้งช่องกรด
Ven. Dr. Sovanna Hoeurn	Wat Damnak Temple, Cambodia
Dr. Samphose Prak	Preah Sihanoukrajra Buddhist University, Kingdom of Cambodia

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ:

พระพัฒนวัชร ญาณสิริ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ฝ่ายกฎหมาย:

ดร.วันชัย แสงสุวรรณ นักกฎหมายอิสระ

ฝ่ายออกแบบปกและจัดรูปเล่ม:

พระพัฒนวัชร ญาณสิริ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงาน:

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งที่ 1 วัดพยัคฆาราม
เลขที่ 311 หมู่ที่ 2 ตำบลศรีประจันต์ อำเภอสรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี 72140
E-mail : narongsag@gmail.com / โทร : 065-665-9119

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	ก
สารบัญ	จ
ผลงานที่เผยแพร่	
1. วัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัดเชียงราย โดย พระครูธรรมธรกฤษณล เขมธมโม (กันตีมูล)	1
2. การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วยแนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดย พระวสันต์ กิตติสมปนโน (ศรีวิชัย)	17
3. การวิเคราะห์เรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุสำหรับเยาวชนในการจัดกิจกรรม สำหรับการเรียนการสอน โดย พระสุรพล อาจารย์สมปนโน และพระครูสมุห์ธนการ ธนกรโร (สบหนอง)	33
4. กระบวนการพัฒนาช่วงศิลปะวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของวัดร่องเสือเต้น โดย พระมหาธนกร สุภาวิโส (นามวงศ์ดี) และพวงศัณฐ์ คงทรัพย์	47
5. สังคมศึกษาวิถีพุทธ: การประยุกต์หลักธรรมในการเรียนรู้เพื่อลดความเครียดของ นักเรียน โดย สันติ เมืองแสง และพระรัตนมณี (บุญณมี วิสารโท)	60
6. บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาสังคมในยุค ปัจจุบัน โดย พระอิศย์ศิวัช จิตตส่วโร (จตุปราโมทย์)	73

วัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัดเชียงราย
ECOLOGICAL CULTURAL AND TOURISM OF WAT RONG SUEA TEN
IN CHIANG RAI PROVINCE

พระครูธรรมธรกฤษณล เขมธมโม (กันตีมูล)

วัดร่องเสือเต้น จังหวัดเชียงราย

Phra Khru Thammathorn Krisnal Khemathammo (Kantimoon)

Wat Rong Suea Ten, Chiang Rai Province

E-mail: kritsanon2532@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัดเชียงราย” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัดเชียงราย เพื่อพัฒนาวัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัดเชียงราย และเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาวัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) โดยวิธีใช้การคัดเลือกแบบเจาะจงผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้อง จำนวน 17 คน/รูป โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบอรรถาธิบายและพรรณนาความ พร้อมการวิเคราะห์เชิงเอกสารและการพรรณนาความ ผลการวิจัยพบว่า 1. ลักษณะวัฒนธรรมนิเวศวิทยาและการท่องเที่ยว วัดร่องเสือเต้นมีการพัฒนาโครงสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เป็นศูนย์รวมทางศาสนาและพิธีกรรมที่สำคัญ มีความโดดเด่นด้านสถาปัตยกรรมและความรู้ทางประวัติศาสตร์ 2. แนวทางการพัฒนามาตรฐานที่สอดคล้องกับเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการจัดกิจกรรมและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง พร้อมอนุรักษ์วัฒนธรรมนิเวศวิทยา 3. การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย การสร้างการมีส่วนร่วมควรเน้นกิจกรรมที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมนิเวศวิทยา ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการและส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วยการประชาสัมพันธ์และกำหนดกลุ่มเป้าหมาย

คำสำคัญ: วัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยา, การท่องเที่ยววัด, วัดร่องเสือเต้น

Abstract

The research titled “Ecological Culture and Tourism of Wat Rong Suea Ten in Chiang Rai Province” aimed to: Study the ecological culture and tourism of Wat Rong Suea Ten in Chiang Rai Province. Develop ecological culture and tourism at Wat Rong Suea Ten.

Foster the participation of networks and stakeholders in developing ecological culture and tourism at Wat Rong Suea Ten. The study employed qualitative research methods, collecting data through in-depth interviews with 17 key informants, purposively selected based on their relevance and expertise. Data analysis was conducted using interpretive and descriptive approaches, combined with document analysis. Key Findings: Characteristics of Ecological Culture and Tourism Wat Rong Suea Ten has developed its structures and facilities to accommodate tourists. It serves as a significant religious and ceremonial center. The temple is renowned for its unique architecture and historical significance, attracting cultural and ecological tourism. Development Strategies Emphasis on standards that align with economic, social, and environmental sustainability. Promotion of activities and knowledge dissemination related to ecological culture. Conservation of ecological culture through integrated development practices. Participation of Stakeholder Networks Activities should align with ecological culture to encourage community participation. Local communities play a crucial role in managing and promoting tourism by utilizing targeted publicity strategies and defining target groups. Wat Rong Suea Ten exemplifies a fusion of ecological culture and tourism, offering significant cultural, historical, and architectural attractions. The findings highlight the importance of community involvement and sustainable practices to ensure the long-term preservation and promotion of the temple's cultural and ecological identity.

Keywords: Ecological cultural, tourism of Wat, wat Rong Suea Ten in Chiang Rai Province

บทนำ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สร้างงานให้ประชาชน และเพิ่มรายได้ให้ประเทศ รวมทั้งส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญ ในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วทุกภูมิภาคตามนโยบายของรัฐบาลโดยส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนไทย โดยเน้นการประสานงานระหว่างเครือข่ายภาครัฐกับภาคเอกชน กระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวภายในประเทศที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการสร้างสรรค์ประโยชน์ทั้งต่อสถาบันครอบครัวและต่อสังคมโดยรวม อันจะนำไปสู่การสร้างและกระตุ้นจิตสำนึกรักชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งให้เกิดความรักและภาคภูมิใจในเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทย (พระมหาธีรธรรมสาร, 2556: 1) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การท่องเที่ยวในฐานะกลไกหลักในการช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ โดยในปี 2560 การท่องเที่ยวของไทยสามารถสร้างรายได้กว่า 2.75 ล้านบาทและมีขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว (Travel & Tourism Competitiveness Index) อยู่ในอันดับที่ 34 จาก 136 ประเทศ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมาของไทยสามารถเพิ่มขีดความสามารถของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยเน้นมาตรฐานและคุณภาพ

ระดับสากลสิ่งสำคัญที่สุดคือการสร้างความเชื่อมั่นในเรื่องความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยว การบังคับใช้กฎหมายให้เกิดความปลอดภัย และไม่ให้นักท่องเที่ยวถูกเอารัดเอาเปรียบ แล้วจึงกระจายการท่องเที่ยวทั้งในมิติของพื้นที่และรายได้สู่ชุมชน ตลอดจนการให้ความสำคัญกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายสูงสุดของการท่องเที่ยวในการเป็นเครื่องมือในการลดความเหลื่อมล้ำของสังคมไทย (สุวัฒน์ เงินฉ่ำ, 2552: 21)

วัดร่องเสือเต้น จึงเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ เพราะมีพุทธศิลป์เป็นแหล่งจุดใจ พุทธศิลป์เป็นทัศนูปกรณ์ในการสอนธรรมะได้อย่างยอดเยี่ยม ฉะนั้นเมื่อศึกษาความหมายของพุทธศิลป์ให้ลึกซึ้ง ลงไปแล้วจะเห็นว่าเป็นเรื่องของธรรมะทั้งสิ้น จึงเห็นว่าการอนุรักษ์ไว้นั้นมีคุณค่าทางการดำรงพระพุทธรูปไว้ และเป็นการเผยแผ่พระพุทธรูปด้วย และยังเป็นที่ตั้งทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สามารถทำให้เศรษฐกิจโดยรวมของชาติดีขึ้นได้ ฉะนั้นวัดจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ทรงคุณค่า เพราะเป็นแหล่งรวมของวัฒนธรรม มีทรัพยากรทางกายภาพ ทรัพยากรทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมเพียงแต่จะถ่ายทอดออกไปได้อย่างไร ถ้าเราไปแยกส่วน ไม่ได้มองอย่างต่อเนื่องเป็นเหตุเป็นผล เราก็คงทำได้เพียงแค่มาวัดเพื่อถ่ายรูปสวยงาม ชาวต่างชาติจำนวนมากที่มีพื้นฐานศาสนาและวัฒนธรรมต่างก็มาเพียงแค่มารูป บางครั้งก็มาทำกริยาที่ไม่เหมาะสม คนไทยบางกลุ่มมาก็ไม่ได้สร้างเสริมปัญญา ส่วนหนึ่งอาจจะเพราะวัดไม่ได้แสดงบทบาทอย่างชัดเจนว่าจะพัฒนาสังคมทั้งที่บทบาทของวัดสามารถสนองประโยชน์ได้ทั้ง 2 ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมและด้านการนำรายได้เข้ามาทำนุบำรุงวัด ทำนุบำรุงท้องถิ่น จังหวัดและประเทศโดยรวม ศาสนาเป็นรากเหง้าของการตั้งชุมชน (พระมหาบุญทิพย์เชษฐ์ จันทร์เมือง, 2553: 1) โดยทั่วไปทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ ศาสนสถานและศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญของมนุษย์สร้างขึ้น เช่น วัด พระปรางค์ อุโบสถ วิหาร สถูปเจดีย์ พระพุทธรูป ศาลาการเปรียญ หอไตร นั้นเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของชนชาติไทยสะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรม ภูมิปัญญา วิถีชีวิต และเทคโนโลยี การจัดการของผู้คนในสังคมเป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการในสาขาต่าง ๆ ทั้งด้านโบราณคดี ศาสนสถาน วัฒนธรรม จารีตประเพณี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม สุนทรียศาสตร์ ฯลฯ ทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดนั้น นับว่ามีคุณค่าและมีบทบาทที่สำคัญยิ่ง เพราะวัดเป็นแหล่งที่เชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและเป็นสถานที่รวบรวมมรดก ศิลปวัฒนธรรม และศิลปกรรมอันวิจิตรงดงามเพียบพร้อมด้วยคุณค่าทางศิลปะที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาและความเป็นอัจฉริยะของบรรพบุรุษ นอกจากนี้วัดยังประกอบด้วยสภาพแวดล้อมทั้งทางภูมิสถาปัตยกรรมที่สวยงาม วัดจึงเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และมีคุณค่าทางศิลปะที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ (วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์, 2533: 89-90) เป็นการชี้ให้เห็นว่า ปัจจุบันการท่องเที่ยวของไทยได้มีการพัฒนารูปแบบไปอย่างมาก หลากหลายวัตถุประสงค์และมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปตามประเภทของการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นต้น นอกจากนี้การท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นการเดินทางที่มีการผสมผสานสลับกันไปสลับกันมา ระหว่างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษา หรืออาจกล่าวสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นการ

เดินทางไปท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมความงดงามของโบราณสถาน โบราณวัตถุเที่ยวชมงานพุทธศิลป์ นมัสการขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กราบไหว้พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบที่เคารพนับถือ และเพื่อการปฏิบัติธรรม (กฤษณา รักษาโฉม และคณะ, 2556)

การศึกษาวิจัยวัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัดเชียงราย มีคุณค่าของชนชาติไทยสะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรม ภูมิปัญญา วิถีชีวิต และเทคโนโลยี แสดงไปถึงจิตวิญญาณของศิลปวัฒนธรรม และศิลปกรรมอันวิจิตรงดงามเพียบพร้อมด้วยคุณค่าทางศิลปะ ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอในรูปแบบของวัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นสิ่งที่ทรงอันคุณค่าโดยนับค่าประมาณมิได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัดเชียงราย
2. เพื่อพัฒนาวัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัดเชียงราย
3. เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาวัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัดเชียงราย

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัดเชียงราย” ผู้ศึกษาได้เตรียมแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

1. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยา

วัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยา เป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติในทุกรูปแบบ โดยมีแรงจูงใจหลักคือการให้นักท่องเที่ยวได้สังเกตและชื่นชมธรรมชาติ ตลอดจนวัฒนธรรมดั้งเดิมที่แพร่หลายในพื้นที่ธรรมชาตินั้น ๆ ในขณะที่เดียวกันการท่องเที่ยวก็ต้องสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนท้องถิ่นด้วย การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีเป้าหมายหลักอยู่ 2 ส่วน คือ เป้าหมายด้านสิ่งแวดล้อม และเป้าหมายด้านชุมชน

ส่วนที่ 1 เป้าหมายด้านสิ่งแวดล้อม เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ถูกออกแบบมาเพื่อปกป้องความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศที่เปราะบางของพื้นที่ธรรมชาติ นี่จึงถือเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้สัมผัสกับความสวยงามของธรรมชาติในพื้นที่ ซึ่งจะต้องดำเนินไปตามเงื่อนไขเพื่อไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อธรรมชาติ

ส่วนที่ 2 เป้าหมายด้านชุมชน โดยต้องการให้ผู้มาเยือนพื้นที่ได้สัมผัสวัฒนธรรมและเรียนรู้ขนบธรรมเนียมท้องถิ่นผ่านการมาใช้ชีวิตในชุมชนภายในพื้นที่ทางธรรมชาติ ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศถือได้เป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนอย่างมาก เนื่องจากการท่องเที่ยวดังกล่าวเปิดโอกาสให้เกิดการจ้างงานและสร้างรายได้ทางเลือกให้ทั้งชุมชนท้องถิ่น องค์กร และหน่วยงานที่บริหารจัดการตามพื้นที่ธรรมชาตินั้น ๆ

วัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาได้เข้ามามีบทบาทในวงการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนับเป็นการหยิบเอาวิถีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการส่งเสริมท้องถิ่น มาผนวกร่วมกับการท่องเที่ยว อันเป็นกิจกรรมที่สามารถเป็นตัวกลางในการส่งต่อเป้าหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไปสู่ประชาชนทั่วไปได้ โดยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยววิถีอนุรักษ์ที่สามารถดึงเอา คน กับ ธรรมชาติ มาอยู่ร่วมกันได้ ดังนั้นถึงเวลาแล้วที่ทุกภาคส่วนจะหันมาให้ความสนใจกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ และร่วมกันผลักดันการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ทุกคนเข้าใจและเข้าถึงได้ เพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างยั่งยืนต่อไป (มูลนิธิสืบนาคะเสถียร, 2566: ออนไลน์) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยา เป็นการอิงแบบธรรมชาติ ที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์อันเนื่องมาจากการมีรายได้สำหรับการปกป้องดูแลรักษาพื้นที่ การสร้างงานให้ชุมชนท้องถิ่นพร้อมทั้งเฝ้าการศึกษาและสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม (Boo, E., 1991)

วัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยา เน้นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ โดยไม่ให้เกิดการรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ธรรมชาติแต่มีวัตถุประสงค์เพื่อ ชื่นชมศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลิน ไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น (Ceballos-Lascuráin, Héctor, 1991: 95) ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยา (Ecotourism) คือรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ที่มีลักษณะพิเศษเป็นของตนเอง และแตกต่างไปจากการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่นลักษณะพิเศษประกอบด้วย

1) วัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยา เป็นการท่องเที่ยวที่อาศัยธรรมชาติเป็นฐาน (Nature-Based tourism) เช่น แหล่งท่องเที่ยวประเภท อุทยาน วนอุทยาน เกาะแก่ง และชายทะเล เป็นต้น แต่อาจหมายรวมถึง ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น หากสิ่งเหล่านี้ปรากฏอยู่ในหรือเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศธรรมชาติ Buddhist Studies

2) วัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยา เป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศน้อยหรือต่ำ หรือไม่มีผลกระทบต่อ วิถีทางธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางลบ เพราะฉะนั้นการป้องกันและควบคุมผลกระทบอันเกิดจากการท่องเที่ยวจึงเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารจัดการ เช่น ไม่เน้นปริมาณนักท่องเที่ยวไม่สนับสนุนให้มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเกินความจำเป็นเน้นธรรมชาติ และองค์ประกอบของธรรมชาติ เป็นสิ่งดึงดูด

3) วัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยา เป็นการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้สัมผัส เรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติ และองค์ประกอบธรรมชาติ (รวมทั้งศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น) ตลอดจนผลกระทบของมนุษย์ที่มีต่อระบบนิเวศ เพื่อให้ นักท่องเที่ยวมีพฤติกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในเชิงบวก เพราะฉะนั้นการจัดระบบบริการข้อมูล และการสื่อความหมายธรรมชาติรวมทั้งการเพิ่มพูนศักยภาพของมัคคุเทศก์จึงเป็นเรื่องสำคัญลำดับต้น ที่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาเป็นการท่องเที่ยวที่สนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการคิด

(วางแผน) การทำ (ปฏิบัติหรือ ดำเนินการ) และการติดตามตรวจสอบประเมินผลร่วมกับผู้เกี่ยวข้องส่วนอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนพร้อมได้รับผลตอบแทนในเชิงเศรษฐกิจเพื่อยกระดับรายได้ และคุณภาพชีวิตของท้องถิ่น (สุรเชษฐ์ เชนฐมาส, 2539)

ซึ่งการจัดการวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยานั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อสนองตอบความต้องการของนักท่องเที่ยวและชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว โดยปกป้องและรักษาโอกาสให้กับคนในรุ่นต่อ ๆ ไปในอนาคต ซึ่งจะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรทั้งหมดที่จะสนองความต้องการด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ในขณะที่สามารถดำรงรักษาเนื้อหาทางวัฒนธรรม กระบวนการทางนิเวศวิทยาที่จำเป็นความหลากหลายทางชีวภาพ และระบบอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการเกี่ยวพันและระบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวพันชีวิต พืช สัตว์ และมนุษย์ทั้งหลาย ซึ่งจากกรอบแนวคิดดังกล่าวสามารถสรุปเป็นหลักการได้ดังนี้

หลักการที่ 1 ทรัพยากรทางธรรมชาติ ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ ทรัพยากรทางวัฒนธรรมและทรัพยากรอื่น ๆ ในการท่องเที่ยว จะต้องได้รับการอนุรักษ์ไว้เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่องในอนาคต โดยจะยังสามารถอำนวยประโยชน์ให้แก่สังคมปัจจุบันได้

หลักการที่ 2 ต้องมีการวางแผนและจัดการในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมและสังคม วัฒนธรรมในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

หลักการที่ 3 คุณภาพของสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวโดยภาพรวมจะยังคงได้รับการรักษาไว้ได้และปรับปรุงให้ดีขึ้นได้ เมื่อจำเป็นที่จะต้องจัดทำ

หลักการที่ 4 ต้องรักษาระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเอาไว้เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวนั้นจะยังคงสามารถรักษาความเป็นที่นิยมอยู่ได้และสามารถทำการตลาดต่อไปได้

หลักการที่ 5 ผลประโยชน์ของการท่องเที่ยวจะต้องแผ่หรือกระจายไปในทุกภาคส่วนของสังคม (The International Ecotourism Society, 2023: Online) ในส่วนของการรักษาแหล่งวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยา ต้องอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของการท่องเที่ยว 7 ส่วน คือ แหล่งท่องเที่ยวการบริการการท่องเที่ยว ตลาดการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว ธุรกิจในการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ภาครัฐบาลที่ดูแลการท่องเที่ยวและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว ดังนั้นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจึงเป็นกระบวนการที่ตอบสนองความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาสังคม และเศรษฐกิจเป็นสำคัญและยังได้ขยายขอบเขตการท่องเที่ยวให้ครอบคลุมถึง เรื่องการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวและพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่ต้องให้ความสำคัญกับทรัพยากรการท่องเที่ยว และมีส่วนร่วมในกิจกรรมดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากร การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาที่เป็นทั้งประเภทแหล่งวัฒนธรรมและแหล่งธรรมชาติ (วศิน อิงคพัฒนากุล, 2554: ออนไลน์)

2. แนวคิดทฤษฎี เกี่ยวกับวัฒนธรรม

“วัฒนธรรม” เป็นคำที่เกิดขึ้นในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งได้มองเห็นความสำคัญของเรื่องนี้ โดยมาจากคำเดิมภาษาอังกฤษคือ “Culture” ซึ่งในตอนแรกพระมหาหรรษา แห่งวัดมหาธาตุได้แปลคำนี้ว่า “ภูมิธรรม” แต่กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงเล็งเห็นว่าคำว่า “

ภูมิธรรม” มีความหมายค่อนข้างคงที่ พระองค์ท่านทรงมีความประสงค์ให้คำนี้มีความหมายในลักษณะเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จึงทรงแปลใหม่เป็น “วัฒนธรรม” และได้มีการนำมาใช้สืบต่อมาจนปัจจุบัน ซึ่ง “Culture” นี้มาจากรากศัพท์ภาษาละตินว่า “Cultura” มีความหมายว่าการเพาะปลูกหรือการปลูกฝัง อธิบายได้ว่า มนุษย์เป็นผู้ปลูกฝังอบรมบ่มนิสัยให้เกิดความเจริญงอกงาม ส่วนคำว่า “วัฒนธรรม” เป็นคำสมาสระหว่างบาลีสันสกฤต มาจาก คำว่า “วัฒนธรรม” ที่มีความหมายว่าเจริญงอกงาม รุ่งเรือง ส่วนคำว่า “ธรรม” ในที่นี้หมายถึงกฎ ระเบียบหรือข้อปฏิบัติ ซึ่งเมื่อรวมความแล้ว คำว่า “วัฒนธรรม” ความเป็นระเบียบ หรือข้อปฏิบัติที่ทำให้เจริญรุ่งเรือง (วีระ บำรุงรักษา, 2566: ออนไลน์) วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิต ที่เป็นทุนทางสังคม และศักยภาพที่สำคัญยิ่งของชุมชนท้องถิ่น และสังคมไทย ที่ได้แสดงรูปแบบและวิธีการต่างๆ ทั้งในรูปแบบของ ขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญา เครื่องมือใช้ในการทำมาหากิน ความเชื่อ แหล่งวัฒนธรรม ศิลปวัตถุ หรือโบราณสถาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรม ซึ่งเป็นศักยภาพและทุนทางวัฒนธรรม ปัจจุบัน วัฒนธรรมมีบทบาทมากขึ้นในระบบเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม ด้วยการแข่งขันในการตลาดโลกที่ซับซ้อนมากขึ้น ส่งผลให้ทุกประเทศต่างพยายามหาสิ่งที่แตกต่างและโดดเด่น วัฒนธรรมจึงกลายเป็นเครื่องมือที่ทุกฝ่ายนำมาใช้เพื่อสร้างความแตกต่างในการแข่งขัน (กระทรวงวัฒนธรรม, 2556: 6) วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตของสังคม คนในสังคมมีส่วนร่วม จะคิดเห็นอย่างไรมีความเชื่ออย่างไร ก็แสดงออกให้ปรากฏเห็น เป็นรูป ภาษา ประเพณี กิจกรรมงาน การละเล่น การศาสนา เป็นต้น ตลอดจนสิ่งต่าง ๆ ที่คนในสังคมมีส่วนร่วมสร้างขึ้น เช่น สิ่งอันจำเป็นแก่ชีวิตและการครองชีพ ได้แก่ ปัจจัยสี่ เครื่องมือเครื่องใช้ ความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ ซึ่งแสดงปรากฏให้เห็นเป็นสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีการสะสมเป็นความรู้ในความทรงจำ จดไว้ในหนังสือ และสิ่งต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นและถ่ายทอดไว้ให้แกกันเป็นมรดกตกทอดสืบต่อกันมาชั่วอายุคน มีการเพิ่มเติมเสริมสร้างสิ่งใหม่ และปรับปรุงสิ่งเก่าให้เข้ากันได้ และมีความเจริญก้าวหน้า โดยวัฒนธรรมจะมีลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1) เป็นแบบแผนพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ การเรียนรู้เป็นเรื่องสำคัญทำให้มนุษย์สร้างสิ่งที่เราเรียกว่า วัฒนธรรมเกิดขึ้น มนุษย์จะต่างจากสัตว์เนื่องจากการ-กระทำต่าง ๆ เป็นเรื่องของการเรียนรู้ ส่วนสัตว์จะใช้สัญชาตญาณ เช่น การหิวผอม การ-แปร่งฟัน การเย็บผ้า เขียนหนังสือ ฯลฯ การเรียนรู้มันจะมีลักษณะสั่งสมจากประสบการณ์ที่มนุษย์ได้เผชิญในชีวิต ไม่ได้ถ่ายทอดทางชีวภาพหรือพันธุกรรมการ-เรียนรู้มันเกิดจากการเป็นสมาชิกของกลุ่มของสังคม

2) เป็นสิ่งที่สืบทอดจากบรรพบุรุษเป็นมรดกทางสังคมซึ่งส่งต่อ ๆ กันมาหลายช่วงอายุ ซึ่งคนรุ่นต่อมาได้นำมาใช้ปฏิบัติทำให้คงอยู่ไม่สูญหายแต่อาจปรับเปลี่ยนไป เช่น ภาษา การแต่งกาย ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมนั้น จะขึ้นอยู่กับภาวะในสังคมในขณะนั้น ๆ

3) เป็นของส่วนรวมในสังคม มิใช่เป็นของผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ ช่วยคิดสร้างสรรค์ร่วมกันปฏิบัติทำให้วัฒนธรรมนั้นอยู่ยงคงทน เช่น ภาษา การแต่งกาย วัฒนธรรม จึงเป็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนจำนวนมากหรือของสังคมทั้งหมด (ผจงจิตต์ อธิคมน์นทะ, 2543: 5-7) โดยเนื้อหา

สอดคล้องกับ การปรับตัวทางวัฒนธรรม คือกระบวนการที่ผู้ที่พบเจอวัฒนธรรมที่แตกต่างเริ่มเข้าสู่กระบวนการของการปรับตัวข้ามวัฒนธรรมของพระนิสิตชาวต่างชาติที่มาศึกษา ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อความเป็นอยู่ที่ยั่งยืน จากผลการศึกษาของ (Black) พบว่า กระบวนการปรับตัวทางวัฒนธรรมมีอยู่ 4 กลุ่ม ซึ่งทั้ง 4 กลุ่มนี้ยังแสดงถึงขั้นตอนของการเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรมด้วย ซึ่งบางคนพอเจอวัฒนธรรมที่แตกต่างก็อาจจบลงที่ข้อ 1 บางคนก็มีความสามารถในการที่จะเรียนรู้วัฒนธรรมมากกว่าหนึ่งอาจจะพัฒนาไปสู่หัวข้อที่ 4 ได้แก่

กลุ่มที่ 1 กลุ่มไม่ปรับตัว (no adapt) เป็นกลุ่มที่ไม่เข้าใจในความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมประเพณี และขนบธรรมเนียม ดังจะเห็นได้จากความแตกต่างทางวัฒนธรรมเพียงเล็กน้อย จึงปฏิเสธไม่ได้ถึงความแตกต่าง ดังนั้น กลุ่มนี้จะมองว่าหากทำอะไรที่แตกต่างจากที่เคยทำมาอยู่นั้น เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง

กลุ่มที่ 2 กลุ่มเข้าใจ (understanding) เป็นกลุ่มที่มองเห็น และเข้าใจในวัฒนธรรมที่แตกต่างการยอมรับพฤติกรรมที่แตกต่างทางด้านวัฒนธรรมแต่เป็นแค่เพียงแคการยอมรับและความเข้าใจในวัฒนธรรมของผู้อื่นเท่านั้น

กลุ่มที่ 3 กลุ่มปรับตัว (adjusting) กลุ่มนี้จะมีการปรับตัวปรับวัฒนธรรมของตนเองให้เข้ากับวัฒนธรรมอื่น อาจด้วยการจำลอง หรือเลียนแบบพฤติกรรมทางวัฒนธรรมอื่นเพื่อให้การปฏิสัมพันธ์เป็นไปได้ด้วยดีแต่การปรับตัวนั้นมีระดับ

กลุ่มที่ 4 กลุ่มเรียนรู้ (learning) เป็นกลุ่มที่เมื่อเจอวัฒนธรรมที่แตกต่างแล้วพยายามทำความเข้าใจเรียนรู้ และผสมผสานองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่แตกต่างเขาหาตนเอง (สุชาพรรณ ผดุงชีวิต, 2566: ออนไลน์)

3. ความเป็นมาเกี่ยวกับวัดร่องเสือเต้น

“วัดร่องเสือเต้น” ตั้งอยู่หมู่บ้านร่องเสือเต้น ต.ริมกก อ.เมือง จ.เชียงราย โดยตั้งอยู่ริมแม่น้ำกก ฝั่งด้านซ้ายทางทิศตะวันออกของเทศบาลนครเมืองเชียงราย ในอดีตสถานที่แห่งนี้เคยเป็นที่ตั้งของวัดร้าง ก่อนจะพบเห็นเศษซากอิฐโบราณสถานในวัดแห่งนี้เป็นประจำวนมาก เมื่อ 80-100 ปีก่อน จากคำบอกเล่าของคนถ้ำคนแก่ เล่าว่าในสมัยนั้นยังไม่มีบ้านเรือนและผู้คนอาศัยอยู่มากนัก สัตว์ป่าจึงมีจำนวนมากโดยเฉพาะเสือ ชาวบ้านที่ผ่านแถวนั้นมักชอบเห็นเสือกระโดดข้ามร่องน้ำไปมาตรงที่แห่งนี้ จึงเรียกบริเวณนี้ต่อๆ กันมาว่า “ร่องเสือเต้น” รวมทั้งได้เรียกหมู่บ้านใกล้เคียงบริเวณนี้ว่า “บ้านร่องเสือเต้น” วัดร่องเสือเต้นถูกสร้างขึ้นเนื่องจากชาวบ้านร่องเสือเต้น ไม่มีที่ทำบุญในหมู่บ้าน เวลาทำบุญในวันสำคัญต้องไปทำบุญที่วัดอื่นทำให้คนในหมู่บ้านต่างกระจัดกระจายกันไป จึงได้ร่วมกันประชุมศึกษาคิดจะบูรณะวัดร้างตรงบริเวณนี้ เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านร่องเสือเต้น และเป็นทีที่ประกอบพระพุทธศาสนาในวันสำคัญ จึงบูรณะสร้างวัดแห่งนี้ขึ้นและให้ชื่อว่า “วัดร่องเสือเต้น” ซึ่งความโดดเด่นของวัด อยู่ที่ “วิหารวัดร่องเสือเต้น” ได้เริ่มการก่อสร้างเมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2548 โดยมีขนาดกว้าง 13 เมตร ยาว 48 เมตร สร้างเสร็จเมื่อ วันที่ 22 มกราคม ที่ผ่านมานี้ ความโดดเด่นอย่างแรกที่เห็นเมื่อมา

อย่างวัดแห่งนี้ นั่นคือ วิหารที่มีความสวยงามและมีเอกลักษณ์ที่น่าจดจำ เพราะใช้โทนสีน้ำเงินฟ้าตัดกับสีทองเพิ่มความโดดเด่น โดยสีน้ำเงินฟ้าของตัววิหารนั้นแสดงถึงธรรมะขององค์สมเด็จพระพุทธเจ้าที่ขจรขยายไปทั่วโลก ซึ่งเป็นหลักคำสอนที่เป็นความจริงตามหลักเหตุและผลเปรียบเสมือนดังทองฟ้าที่สดใส เป็นศิลปะแนวพุทธศิลป์ร่วมสมัยที่แฝงด้วยธรรมของพุทธองค์ แสดงถึงการชักนำชาวพุทธให้หันกลับมาเข้าวัด และศึกษาระบบขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ส่วนภายในตัววิหารนั้น (MGR ONLINE, 2566: ออนไลน์)

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัดเชียงราย” เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-dept Interview) แบบมีคำถาม (Guideline) ไว้ล่วงหน้า อันจะทำให้ทราบถึงวัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัดเชียงราย จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกใช้การศึกษารายละเอียดเชิงคุณภาพเนื่องมาจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษามุ่งไปที่วัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัดเชียงราย การเก็บข้อมูลจึงมุ่งไปที่การสัมภาษณ์ถึงจากผู้บริหารคณะสงฆ์ ผู้บริหารจัดการวัด หน่วยงานทางด้านพระพุทธศาสนา ผู้นำชุมชน นักท่องเที่ยว

ผลการวิจัย

1. ศึกษาวัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัดเชียงราย

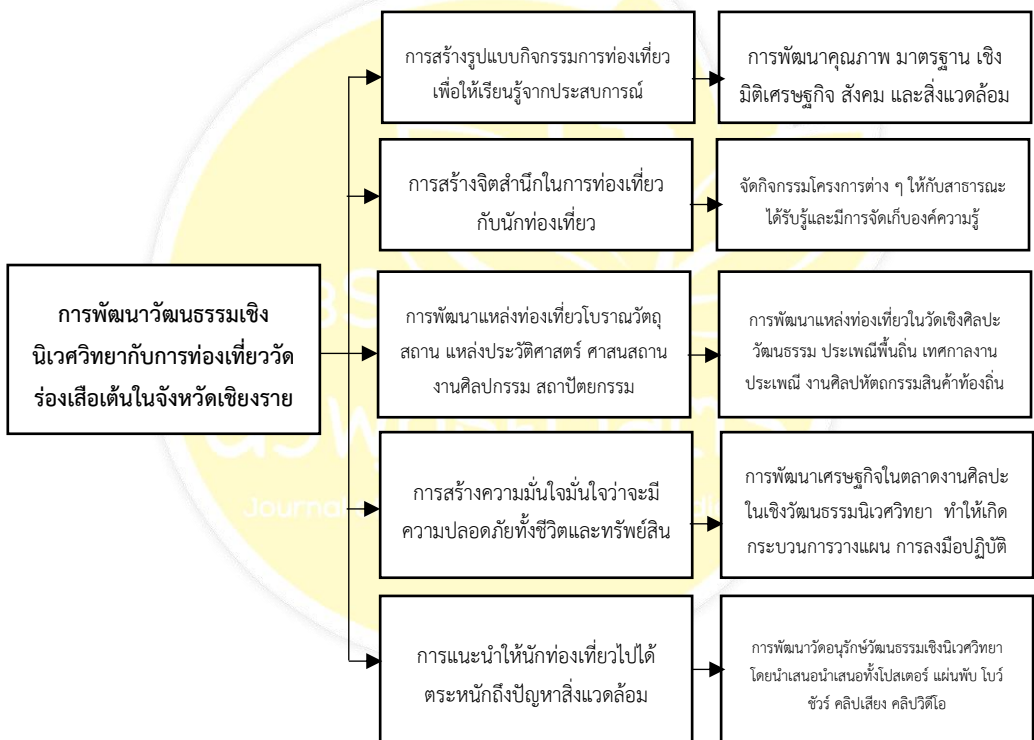
ผลการวิจัย พบว่า 1) วัดร่องเสือเต้นเน้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงโครงสร้าง และเน้นการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เพิ่มมูลค่ากับการท่องเที่ยวและมีความโดดเด่นเป็นหลัก 2) วัดร่องเสือเต้นเป็นศูนย์รวมของการทำบุญ เป็นความเชื่อและความศรัทธาของชาวบ้านเวลาทำบุญในวันสำคัญ ถ้าชาวบ้านได้ทำบุญในหมู่บ้านจะไม่กระจัดกระจายกัน มีความปิติและอิ่มเอม 3) วัดร่องเสือเต้นเป็นวัดที่มีสถานที่โดดเด่น เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นแหล่งประกอบพิธีกรรมที่สำคัญ และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว 4) วัดมีความหลากหลายทางสถาปัตยกรรม และให้ความรู้เชิงประวัติศาสตร์ 5) วัดร่องเสือเต้นเป็นแหล่งที่สามารถเข้าถึงได้ในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงรุก เกี่ยวกับ ผลิตภัณฑ์สินค้าเพื่อสุขภาพ หัตถกรรมสร้างสรรค์ และศิลปวัฒนธรรมโดยแสดงไว้ตามแผนภาพที่ 1 ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 แสดงการศึกษาวัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยว
วัดร่องเสือเต็นในจังหวัดเชียงราย

2. การพัฒนาวัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัด เชียงราย

ผลการวิจัย 1) การพัฒนาการท่องเที่ยววัดควรเน้นคุณภาพ มีมาตรฐาน โดยเฉพาะมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม 2) การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวในเวศวิทยานั้น ควรต้องพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวในวัดเชิงศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีพื้นถิ่น 3) จัดกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ให้กับสาธารณะได้รับรู้ และมีการจัดเก็บองค์ความรู้เชิงประจักษ์จากข้อมูล พัฒนาความรู้เชิงนิเวศวิทยา 4) การพัฒนาเศรษฐกิจใน ตลาดงานศิลปะในเชิงวัฒนธรรมนิเวศวิทยา ทำให้เกิดกระบวนการวางแผน การลงมือปฏิบัติ และการควบคุม กิจกรรมทางการตลาดที่ทำให้เกิดการสืบสานถ่ายทอดให้กับคนในสังคม 5) การพัฒนาวัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยา โดยนำเสนอเสนอทั้งโปสเตอร์ แผ่นพับ โบว์ชัวร์ คลิปเสียง คลิปวิดีโอ ผ่านช่องทางเฟซบุ๊ก ยู ทูบ เว็บไซต์ แอปพลิเคชัน เพื่อสร้างการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ตามแผนภาพที่ 2 ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 2 แสดงการพัฒนาวัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัดเชียงราย

3. สร้างการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาวัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัดเชียงราย

ผลการวิจัย พบว่า 1) การสร้างการมีส่วนร่วมต้องเน้นการจัดกิจกรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่กำหนดนโยบาย แผนงาน ให้สอดคล้องกับการจัดการวัฒนธรรมนิเวศวิทยา 2) ชุมชนจึงจะต้องมีส่วน

ร่วมของประชาชนในพื้นที่ต่อการบริหารจัดการทั้งแผนการท่องเที่ยว 3) การดำเนินการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อรักษาอนุรักษ์วัฒนธรรมนิเวศวิทยา 4) ควรมีความสามัคคีและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จากการที่คนในชุมชนมีเป้าหมายร่วมกัน ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ 5) ควรมีการทำสถานที่ท่องเที่ยวเป็นที่รู้จักต้องมีการประชาสัมพันธ์ มีการกำหนดกลุ่มเป้าหมาย และจัดทำแผนการเผยแพร่ให้ตรงกับสื่อ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ศึกษาวัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัดเชียงราย

ผลการวิจัย พบว่า 1) วัดร่องเสือเต้นเน้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงโครงสร้าง และเน้นการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เพิ่มมูลค่ากับการท่องเที่ยวและมีความโดดเด่นเป็นหลัก 2) วัดร่องเสือเต้นเป็นศูนย์รวมของการทำบุญ เป็นความเชื่อและความศรัทธาของชาวบ้านเวลาทำบุญในวันสำคัญ ถ้าชาวบ้านได้ทำบุญในหมู่บ้านจะไม่กระจัดกระจายกัน มีความปิติและอิมเมจ 3) วัดร่องเสือเต้นเป็นวัดที่มีสถานที่โดดเด่น เป็นสถานท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นแหล่งประกอบพิธีกรรมที่สำคัญ และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว 4) วัดมีความหลากหลายทางสถาปัตยกรรม และให้ความรู้เชิงประวัติศาสตร์ 5) วัดร่องเสือเต้นเป็นแหล่งที่สามารถเข้าถึงได้ในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงรุก เกี่ยวกับ ผลิตภัณฑ์สินค้าเพื่อสุขภาพ หัตถกรรมสร้างสรรค์ และศิลปวัฒนธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประพันธ์ สิริปัญญา และจิรจิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์ (2560) ได้วิจัยเรื่อง นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย ผลการวิจัยพบว่า 1) รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย ปัจจุบันมีการจัดการรูปแบบหลัก 3 ด้าน ได้แก่ สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม 2) การพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรม พบว่า ภาครัฐควรประกาศนโยบายให้ชัดเจนและให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมการตัดสินใจในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ให้งบประมาณการบำรุงอย่างต่อเนื่อง และ 3) หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย

2. การพัฒนาวัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัดเชียงราย

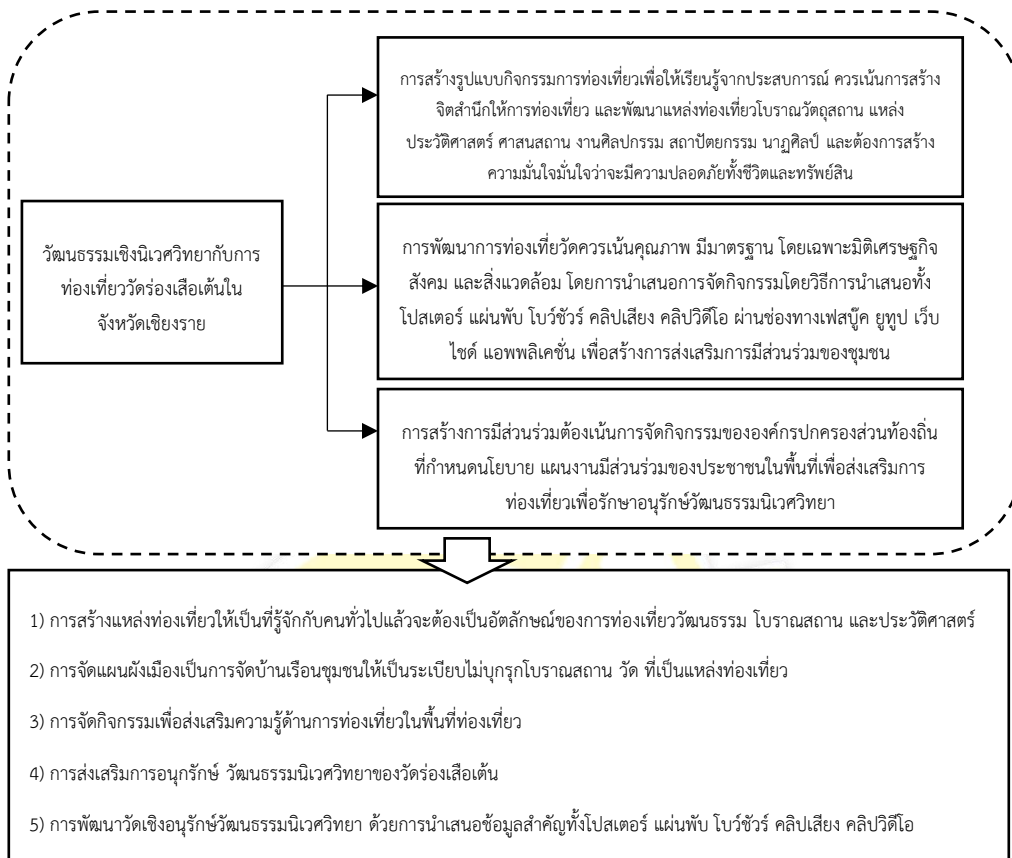
ผลการวิจัย พบว่า 1) การพัฒนาการท่องเที่ยววัดควรเน้นคุณภาพ มีมาตรฐาน โดยเฉพาะมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม 2) การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวในเวศวิทยานั้น ควรต้องการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวในวัดเชิงศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีพื้นถิ่น 3) จัดกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ให้กับสาธารณะได้รับรู้และมีการจัดเก็บองค์ความรู้เชิงประจักษ์จากข้อมูล พัฒนาคำอธิบายเชิงนิเวศวิทยา 4) การพัฒนาเศรษฐกิจในตลาดงานศิลปะในเชิงวัฒนธรรมนิเวศวิทยา ทำให้เกิดกระบวนการวางแผน การลงมือปฏิบัติ และการควบคุมกิจกรรมทางการตลาดที่ทำให้เกิดการสืบสานถ่ายทอดให้กับคนในสังคม 5) การพัฒนาวัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยา โดยนำเสนอทั้งโปสเตอร์ แผ่นพับ โบว์ชัวร์ คลิปเสียง คลิปวิดีโอ ผ่านช่องทางเฟซบุ๊ก ยูทูบ เว็บไซต์ แอปพลิเคชัน เพื่อสร้างการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมุห์อนุรักษ์ ธีรสกโก (2555) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธใน จังหวัดสมุทรสาคร” ผลการวิจัย การวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นของ

ประชาชน ที่มีต่อการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลโดยภาพรวม ประชาชน ที่มีเพศและจำนวนครั้งในการมาท่องเที่ยววัดที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนประชาชนที่มี อายุ วุฒิการศึกษา อาชีพและรายได้ ที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งยอมรับสมมติฐาน ที่ตั้งไว้

3. การพัฒนาวัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัดเชียงราย ผลการวิจัย พบว่า 1) การสร้างการมีส่วนร่วมต้องเน้นการจัดกิจกรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่กำหนดนโยบาย แผนงาน ให้สอดคล้องกับการจัดการวัฒนธรรมนิเวศวิทยา 2) ชุมชนจึงจะต้องมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ต่อการบริหารจัดการทั้งแผนการท่องเที่ยว 3) การดำเนินการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อรักษาอนุรักษ์วัฒนธรรมนิเวศวิทยา 4) ควรมีความสามัคคีและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จากการที่คนในชุมชนมีเป้าหมายร่วมกัน ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ 5) ควรมีการทำสถานที่ท่องเที่ยวเป็นที่รู้จักต้องมีการประชาสัมพันธ์ มีการกำหนดกลุ่มเป้าหมาย และจัดทำแผนการเผยแพร่ให้ตรงกับสื่อ สอดคล้องกับงานวิจัยของ อนุรักษ์ ทองขาวและคณะ (2561) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยว เมืองรองติดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเฉียงในมิติของคุณภาพการให้บริการ ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวอุปสงค์การท่องเที่ยวและความภักดีของนักท่องเที่ยว” ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวมีความภักดีที่ดี สถานที่ท่องเที่ยวมีอุปสงค์การท่องเที่ยว หรือสิ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวพึงพอใจที่ดี มีภาพลักษณ์การท่องเที่ยวและคุณภาพการ ให้บริการที่ดี ความภักดีของนักท่องเที่ยวยังมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ภาพลักษณ์การท่องเที่ยว และคุณภาพการ ให้บริการ ตามลำดับ

สรุปองค์ความรู้

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย “วัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัดเชียงราย” มีรายละเอียดตามแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 3 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดร่องเสือเต้นในจังหวัดเชียงราย” ผู้วิจัยได้กำหนดข้อเสนอแนะไว้เพื่อเป็นประโยชน์ในงานวิจัยซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอเชิงนโยบาย

ควรมีการนำหลักการและแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นหลักปฏิบัติจริง โดยผลการสำเร็จของการพัฒนาเพื่อพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว ต้องกลมกลืนกับธรรมชาติ สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว มีแนวทางกำหนดแผนงานและหลักสูตรการฝึกอบรม ให้มีความรู้ความสามารถ มีมาตรฐานการทำงาน โดยมีการฝึกอบรมการดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

2. ข้อเสนอเชิงปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ ควรมีการทำ Mou ร่วมกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนในการพัฒนาวัดร่องเสือเต้นให้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวด้านนิเวศวิทยา โดยการให้ วัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน เป็นสื่อกลางในการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาวัดร่องเสือเต้นให้มีการพัฒนาการ

ท่องเที่ยวด้านนิเวศวิทยา และการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานในการให้บริการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งด้านบุคลากร สิ่งอำนวยความสะดวกและความปลอดภัย เพื่อให้การท่องเที่ยวประทับใจและเกิดการกลับมาเที่ยวซ้ำ

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยในครั้งต่อไป

สำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะในการศึกษาหัวข้อ โดยใช้การใช้วัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยวของวัดแห่งหนึ่งที่หลากหลายขอให้มีการเสริมการลงทำกิจกรรม เพื่อเป็นแนวทางในนำวัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยากับการท่องเที่ยววัดมาใช้เป็นอีกทางเลือก ไม่ว่าจะเป็น มิติทางด้านเศรษฐกิจ และมิติทางด้านสังคมในชีวิตประจำวัน เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อให้สอดคล้องกับ การประชาสัมพันธ์เรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งจะทำให้ได้นักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่มากขึ้นซึ่งจะต้องมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมาย และจัดทำแผนการเผยแพร่ให้ตรงกับสื่อที่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย เช่น โซเชียลมีเดีย อาทิ facebook instagram หรือ สื่อโฆษณาทางโทรทัศน์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงวัฒนธรรม (2556). คู่มือการดำเนินงานโครงการภายใต้ยุทธศาสตร์ประเทศของกระทรวงวัฒนธรรม: โครงการรากวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม.
- ประพันธ์ สิริปัญญา และจิริกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์ (2560). “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย”. รายงานวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ผจงจิตต์ อธิคมนันตะ (2543). สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พระสมุห์อนุรักษ์ ชีรสกโก (2555). “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ.บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มูลนิธิสืบนาคะเสถียร (2566). การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) : การท่องเที่ยววิถีอนุรักษ์ ผสานคน กับ ธรรมชาติ เป็นหนึ่งเดียวกัน, สืบค้นข้อมูลจาก <https://www.seub.or.th/blonging/knowledge/ecotourism/>
- วสิน อิงคพัฒนากุล (2554). คุณลักษณะ 7 ประการของผู้ให้บริการที่ดี. สืบค้นข้อมูลจาก <http://lib.dtc.ac.th/article /tourism>
- วีระ บำรุงรักษ์ (2566). กลุ่มประชาสัมพันธ์ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, ความหมาย แนวคิดและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ “วัฒนธรรม”. สืบค้นข้อมูลจาก <http://www.openbase.in.th/node/ 5954>.

- สุทวารรธ ผลิตงชีวิต (2566). การปรับตัวเข้าวัฒนธรรม. สืบค้นข้อมูลจาก <http://library1.nida.ac.th/termpaper6/lang/2556/20080.pdf>
- สรุเชษฐ ษชฐมาส (2539). “การท่องเที่ยวงเชิงอนุรักษ์:แนวคิด หลักการและความเป็นไปได้ในการประยุกต์ใช้ในอุทยานแห่งชาติ”. เอกสารประกอบประชุมสัมมนาอุทยานแห่งชาติกับนันทนาการ และการท่องเที่ยวในทศวรรษหน้าเพื่อทรัพยากรที่ยั่งยืน 27-28 พฤษภาคม 2539. กรุงเทพมหานคร : กรมป่าไม้.
- อนุรักษ์ ทองขาวและคณะ (2561). ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองรองติดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเฉียงใตของคุณภาพการให้บริการ ภาพลักษณ์การท่องเที่ยว อุปสงค์การท่องเที่ยวและความภักดีของ นักท่องเที่ยว. รายงานการวิจัย. ภาควิชาศึกษาทั่วไปและภาควิชาบริหารธุรกิจ วิทยาลัยดุสิตธานีพทยา.
- Boo, E. (1991). *Making Ecotourism Sustainable: Recommendations for Planning, Development, and Management, In Nature Tourism; Managing for the Environment.* Washington D.C.: Island Press, 1991.
- Ceballos-Lascuráin (1991) Héctor. “Tourism, Ecotourism and Protected Areas InParks. 2 (3) (March).
- MGR ONLINE (2566). “วัดร่องเสือเต้น” ที่เที่ยวมาแรงแห่งเชียงราย งดงามวิจิตร จากฝีมือศิษย์ อ. เฉลิมชัย. สืบค้นข้อมูลจาก <https://mgronline.com/travel/detail/9590000100258>.
- The International Ecotourism Society (2023). The Ecotourism Society’s Definition. From to <https://ecotourism.org/>.

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วยแนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ENHANCING PEOPLE'S QUALITY OF LIFE THROUGH THE APPLICATION OF LOCAL WISDOM

พระวสันต์ กิตติสมปนโน (ศรีวิชัย)

วัดป่าถ่อน จังหวัดเชียงราย

Phra Wasan Kittisampanno (Sriwichai)

Wat Pa Thon, Chiang Rai Province

E-mail: lovepaton2011@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนผ่านแนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิเคราะห์แนวทางดังกล่าว โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่าง 365 คน และการวิจัยเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 8 คน ผลการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละชุมชนมีลักษณะเฉพาะและหลากหลาย เกิดจากประสบการณ์ของชุมชน และมีบทบาทสำคัญในการสร้างความยั่งยืน ความเข้มแข็ง และการรักษาวัฒนธรรมที่ส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังมีคุณค่าในด้านการสร้างเอกลักษณ์ ความภูมิใจ และศักดิ์ศรีของคนในชุมชน การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการแพทย์แผนไทย สมุนไพร และการดูแลสุขภาพ เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคม ผลการวิจัยพบว่า

การวิเคราะห์เชิงปริมาณพบว่า ด้านรูปแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่ในระดับมาก (\bar{x} = 3.597) โดยการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรมีคะแนนสูงสุด (\bar{x} = 3.827) ด้านการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่ในระดับมาก (\bar{x} = 3.909) โดยสามารถเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจได้สูงสุด (\bar{x} = 4.205) ด้านคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาอยู่ในระดับมาก (\bar{x} = 3.705) โดยการสร้างศักดิ์ศรีในชุมชนมีคะแนนสูงสุด (\bar{x} = 3.871) และด้านการอนุรักษ์และถ่ายทอดอยู่ในระดับมาก (\bar{x} = 3.439) โดยการส่งเสริมอาชีพที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญามีคะแนนสูงสุด (\bar{x} = 3.564) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตในมิติเศรษฐกิจ สังคม และช่วยส่งเสริมความยั่งยืนของชุมชน จึงควรอนุรักษ์ภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ : การพัฒนาคุณภาพชีวิต, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, ประชาชนกับคุณภาพชีวิต

Abstract

This research aimed to study the development of people's quality of life through the application of local wisdom and to analyze these approaches. The study employed quantitative research with a sample group of 365 participants and qu The findings revealed

that local wisdom in each community is unique and diverse, originating from community experiences, and plays a significant role in fostering sustainability, strength, and the preservation of culture passed down through generations. Local wisdom also holds value in creating identity, pride, and dignity within the community. The application of local wisdom, particularly in traditional medicine, herbal remedies, and healthcare, is a crucial factor in improving quality of life and enhancing economic and social value. The q Forms of Local Wisdom: Rated at a high level ($\bar{x} = 3.597$), with traditional medicine and herbal remedies scoring the highest ($\bar{x} = 3.827$). Utilization of Local Wisdom: Rated at a high level ($\bar{x} = 3.909$), with economic value creation scoring the highest ($\bar{x} = 4.205$). Value and Importance of Local Wisdom: Rated at a high level ($\bar{x} = 3.705$), with creating community dignity scoring the highest ($\bar{x} = 3.871$). Conservation and Transmission: Rated at a high level ($\bar{x} = 3.439$), with promoting wisdom-related careers scoring the highest ($\bar{x} = 3.564$). The use of local wisdom helps improve quality of life in economic and social dimensions and promotes community sustainability. Therefore, continuous preservation of local wisdom is essential.

Keywords: Enhancing Quality of Life, Local Wisdom, People and Quality of Life

บทนำ

การพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ในเป้าหมายที่ 9 เกี่ยวกับการสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่มีความทนทาน ส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ครอบคลุมและยั่งยืน และส่งเสริมนวัตกรรม (Build resilient infrastructure, promote inclusive and sustainable industrialization and foster innovation) ประกอบด้วย 3 ด้านหลัก คือ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านอุตสาหกรรม และด้านนวัตกรรม เป้าประสงค์ในเป้าหมายนี้จะเน้นไปที่การพัฒนาอุตสาหกรรมที่ครอบคลุมและยั่งยืน และส่งเสริมอุตสาหกรรมที่มีประสิทธิภาพ ในการใช้ทรัพยากรสะอาดและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ผ่านการยกระดับโครงสร้างพื้นฐาน และให้บริการทางการเงินแก่วิสาหกิจขนาดเล็กลงและขนาดกลาง และยังมีเป้าประสงค์ที่มุ่งให้มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่มีคุณภาพและเข้าถึงได้โดยประชาชนทุกคน เพื่อสนับสนุนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของมนุษย์ การยกระดับขีดความสามารถอุตสาหกรรมผ่านการเพิ่มพูนการวิจัยและพัฒนา และเพิ่มการเข้าถึงเทคโนโลยีด้านข้อมูลข่าวสารและอินเทอร์เน็ต ในเชิงนโยบายและความร่วมมือระหว่างประเทศนั้น เป้าหมายนี้เน้นไปที่การอำนวยความสะดวกและสนับสนุนการสร้างโครงสร้างพื้นฐานในประเทศกำลังพัฒนาน้อยที่สุดและประเทศหมู่เกาะ อันจะนำไปสู่การพัฒนาสินค้าโภคภัณฑ์ของประเทศเหล่านี้ให้มีความหลากหลายและมีมูลค่าเพิ่ม (ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน, 2566: ออนไลน์) เชื่อมโยงกับ การพัฒนาสังคมในระดับของนานาชาติ มีเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ทั้งหมด 17 เป้าหมาย เพื่อให้แน่ใจว่าโลกจะดีขึ้นภายในปี 2573 เป้าหมายเหล่านี้ คือ การเรียกร้องให้มีการดำเนินการเพื่อยุติความยากจน ปกป้องโลก

และทำให้ทุกคนมีความสุขและมีความมั่นคง ยั่งยืน เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนมีแนวทางและเป้าหมายที่ชัดเจนสำหรับทุกประเทศเพื่อให้สอดคล้องกับลำดับความสำคัญในการพัฒนาของตนเอง ควรจะเลือกทางเลือกที่เหมาะสมในการปรับปรุงชีวิตสำหรับคนรุ่นต่อ ๆ ไป (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566: ออนไลน์)

นอกจากนี้ ส่วนของการพัฒนาสังคมในระดับจังหวัดเชียงราย มีแนวทางการพัฒนาที่สำคัญของจังหวัดเชียงราย กล่าวคือ จังหวัดเชียงรายเป็นเมืองที่มีทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ มีสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ดีสังคมเข้มแข็ง มีความสงบ สะอาด ปลอดภัย มีระเบียบวินัย ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ดี มีความสุข มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ช่วยเกื้อกูลให้ชุมชนเข้มแข็ง มีการสืบทอดรักษาและปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนพัฒนาต่อยอดให้เกิดเทคโนโลยีที่เหมาะสมนำมาใช้ประโยชน์กับการผลิตและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จังหวัดเชียงรายมีพื้นที่การเกษตรที่อุดมสมบูรณ์ เอื้อต่อการเป็นแหล่งพัฒนาพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์สามารถผลิตอาหารและสินค้าเกษตรที่สำคัญของภาคเหนือ รวมทั้งมีพืชเฉพาะถิ่นที่มีคุณภาพได้มาตรฐานระดับสากลเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคระดับบน เช่น ข้าวหอมมะลิ ข้าวเหนียวเขี้ยวงู ชา กาแฟ สับปะรดภูแลสับปะรดนางแล ลำไย ลิ้นจี่ ส้มโอเวียงแก่น ปลายินิล และโคเนื้อ เป็นต้น เป้าหมายในการพัฒนาจังหวัดจากแนวทางการพัฒนาที่สำคัญของจังหวัดเชียงรายที่ได้วิเคราะห์ไว้ จึงนำมากำหนดเป้าหมายการพัฒนาจังหวัดในระยะ 5 ปี ในปี พ.ศ. 2566-2570 ดังนี้ เป้าหมายการพัฒนาจังหวัดเชียงราย เน้นการดำเนินการพัฒนา 3 ประเด็นสำคัญเพื่อนำไปสู่การผลักดันให้เชียงรายเมืองท่องเที่ยวสร้างสรรค์ สะอาด ปลอดภัย น่ายล ได้แก่

1) เป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เพื่อสร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยเน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงคุณค่าและยั่งยืน การค้า การลงทุน และบริการโลจิสติกส์เชิงสร้างสรรค์ และการส่งเสริมนวัตกรรมสินค้าเกษตรมูลค่าสูง โดยดำรงฐานวัฒนธรรมล้านนาและสมดุลงของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2) เป้าหมายการพัฒนาสิ่งแวดล้อมสร้างสรรค์ เพื่อสร้างสมดุลงของระบบนิเวศ และสนับสนุนการเติบโตอย่างยั่งยืน บทสังคมเศรษฐกิจเพื่อรับรองการพัฒนาเมืองให้น่าอยู่ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

3) เป้าหมายการพัฒนาสังคมสร้างสรรค์ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต ลดความเหลื่อมล้ำในสังคมส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับคนทุกช่วงวัย และเสริมสร้างความปลอดภัยและความมั่นคงในชีวิตทรัพย์สินของประชาชนเพื่อนำไปสู่สังคมสร้างสรรค์ (โครงการแผนปฏิบัติการประจำปี พ.ศ. 2566, 2564: 228)

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วยแนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์การใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาาร่วมกัน อีกทั้งยังเป็นการเสนอแนะแนวทางการใช้และถ่ายทอดความรู้ แนวทางปฏิบัติ

ของการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ให้เกิดแนวทางการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพให้แก่ชนรุ่นหลัง อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนตามแผนยุทธศาสตร์ของประเทศได้กำหนดไว้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วยแนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วยแนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วยแนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ผู้ศึกษาได้เตรียมแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

1. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือ (Traditional Knowledge) เป็นองค์ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถ ความจัดเจนของคนในท้องถิ่น ที่ได้จากการสั่งสมประสบการณ์และการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน หรือในช่วงระยะเวลาหนึ่ง มีการคิดค้นและพัฒนาอย่างต่อเนื่องและถ่ายทอดสืบต่อกันมา สำหรับใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหา ปรับตัว และดำรงชีวิต ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม ให้เหมาะสมกับยุคสมัยอย่างเป็นเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ของพื้นที่ ภูมิปัญญาจะแสดงออกมาทั้งในรูปที่เป็นนามธรรม เช่น โลกทัศน์ ความคิด ความเชื่อ หรือปรัชญาในการดำเนินชีวิต และในเชิงรูปธรรม เช่น เทคโนโลยี การทำมาหากิน การเกษตร ศิลปะ และเครื่องมือเครื่องใช้ ซึ่งในด้านเกษตรกรรมเกี่ยวข้องกับระบบเกษตร ด้านพืช ด้านสัตว์ ด้านประมง ผลิตภัณฑ์และแปรรูป เครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตร ประเพณีวัฒนธรรม และด้านอื่น ๆ (กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นและนวัตกรรมด้านการเกษตรกองวิจัยและพัฒนาส่งเสริมการเกษตรกรมส่งเสริมการเกษตร, 2564: 2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังเกี่ยวข้องกับความรู้ ความคิด ความเชื่อความสามารถ ความจัดเจน ที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม ที่ได้มีพัฒนาการสืบสานกันมา ภูมิปัญญาเป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความจัดเจน ที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่าง ๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น จากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันแล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์ หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคม วัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ภูมิปัญญาจึงมีทั้งภูมิปัญญาอันเกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอก และภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำ เพื่อการ

แก้ปัญหาและการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความเปลี่ยนแปลง (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2540: 11-12)

ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นวัฒนธรรมและประเพณี วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม เป็นตัวกำหนดคุณลักษณะของสังคม เป็นสิ่งที่มีจุดหมาย เป็นสิ่งที่สำคัญ มีความหมายและคุณค่าต่อการดำรงอยู่ร่วมกัน ที่จะช่วยให้สมาชิกในชุมชนหมู่บ้านดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้ผู้คนดำรงตนและปรับเปลี่ยนได้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบ อันเกิดจากสังคมภายนอกและเป็นประโยชน์ต่อการทำงานพัฒนาชนบทของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อเป็นการกำหนดท่าทีในการทำงานให้กลมกลืนกับชาวบ้านได้มากยิ่งขึ้นอีกด้วย (ยุพา ทรัพย์อุไรรัตน์, 2537: 25-26) ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยนั้นเป็นวัฒนธรรมที่แสดงถึงความเป็นไทย เป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่า และความดีงามที่จรจรชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล เป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพและเป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐานภูมิปัญญาเดิม เพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัย รวมทั้งมีคุณประโยชน์ในการทำให้ชาติและชุมชน ผ่านพ้นวิกฤตและดำรงความเป็นชาติหรือชุมชนได้ จึงกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่มีคุณค่าเพียงต่อท้องถิ่นเท่านั้นแต่หากยังเอื้อประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนสร้างสรรค์ (เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2554: 40-41) และมันคงถาวรสืบไป

2. แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น

สังคมมนุษย์ คือการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ โดยมีลักษณะความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันหลายรูปแบบ เช่น อาชีพ อายุ เพศ ศาสนา ฐานะ ที่อยู่อาศัย สังคมของมนุษย์เกิดจากกลุ่มบุคคลที่มีความสนใจร่วมกันไม่ว่าจะในด้านใด เช่น กลุ่มคน สังคม จังหวัด ประเทศ และอื่น ๆ มักจะมีวัฒนธรรมหรือประเพณี รวมถึงภาษา การละเล่น อาหารการกินของตนเองในแต่ละสังคม การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคมนั้น เพราะมนุษย์มีพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันในสังคม พฤติกรรมเหล่านั้นได้ขัดเกลาโดยลำดับจนกลายเป็น วัฒนธรรม ดังนั้น ในแต่ละสังคมจึงย่อมมีวัฒนธรรมเฉพาะตัว ถือเป็นวัฒนธรรมอันโดดเด่นแม้ว่าจะมีชนกลุ่มต่าง ๆ ตามภาษาพูดที่หลากหลาย แต่วัฒนธรรมจะแสดงถึงความเป็นปึกแผ่นการมีวัฒนธรรมทางท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์อย่างเด่นชัดและหลากหลาย จนกลายเป็นวัฒนธรรมหลักของประเทศ มนุษย์ได้สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการด้านต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินชีวิตในสังคมเป็นไปอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับบรรทัดฐานทางสังคม ทำให้เกิดการหล่อหลอมให้สมาชิกในสังคมมีทัศนคติต่อความเชื่อ ความสนใจ ความคิดสร้างสรรค์ ไปในทิศทางเดียวกัน (ดำรง ฐานดี, 2546: 73) จึงก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม เป็นการนิยามตัวตนหรือบ่งบอกว่าตนเป็นใครตรงกับศัพท์ทางวิชาการ ด้านมานุษยวิทยาที่เรียกว่า “วัฒนธรรมท้องถิ่น” ดังนั้น วัฒนธรรมจึงมี

ความสำคัญต่อระบบสังคม กล่าวคือ ประการแรกทำให้เรารู้สึกว่าเป็นตัวเราหรือพวกเราที่แตกต่างจากคนอื่น โดยไม่จำเป็นต้องมีเพียงหนึ่งแต่มีหลายลักษณะที่ประกอบขึ้นมา วัฒนธรรมนั้นไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับคนหรือสิ่งของ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งบ่งบอกถึงลักษณะเฉพาะลักษณะพิเศษที่จะบ่งบอกตัวตนของสิ่งนั้นหรือบุคคลนั้น (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2545: 155) ซึ่งเนื้อหาความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่น คือ จิตสำนึกส่วนตัว และจิตสำนึกส่วนรวมในระดับสังคมที่เกิดจากการนิยามตัวเองว่าตัวเองคือใคร เป็นมาอย่างไร แตกต่างจากคนกลุ่มอื่นหรือสังคมอื่นอย่างไร และจะใช้อะไรเป็นเครื่องหมายในการแสดงออก กระแสแนวคิดหรือปฏิบัติการท้องถิ่นนิยมใด ๆ ย่อมเป็นรูปแบบสำคัญอย่างหนึ่งของการก่อรูปและปรากฏตัวของวัฒนธรรม ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับกลุ่มหรือชุมชน เช่น อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์หรืออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในรูปแบบต่าง ๆ (พัฒนา กิตติอาษา, 2546: 52) โดยสอดคล้องกับ การอนุรักษ์หรือธำรงมรดกทางวัฒนธรรม คือการที่คนรุ่นหลังควรตระหนักและเห็นถึงความสำคัญของสิ่งที่บรรพบุรุษได้สร้างขึ้น โดยการอนุรักษ์นั้นจะทำในเชิงปฏิบัติ คือการดูแลรักษาและการสืบสวนวัฒนธรรมนั้น ๆ ไม่ให้สูญหายไปตามกาลเวลา ซึ่งการอนุรักษ์หรือการธำรงวัฒนธรรมนั้น เป็นเหมือนเครื่องช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้เกิดการหวงแหนในมรดกทางวัฒนธรรมของตน จนก่อให้เกิดเป็นความรักและความผูกพัน รวมทั้งยังส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีอีกด้วย (บุญสม ยอดมาลี, 2558: 68) ถ้าหากกล่าวถึงวิธีการอนุรักษ์วัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไปนั้น (สมิธ เอธ วาริงตัน, 2544: 165) จึงมีวิธีการดังนี้

1) การส่งเสริมและสนับสนุน (rontio) กิ่งการปรับปรุงเครื่องอำนวยความสะดวกทางวัฒนธรรม การดำเนินการให้มีการร่วมมือในการดำเนินการอย่างกว้างขวาง การส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรมทุกประเภท การส่งเสริมวัฒนธรรมเป็นส่วนรวมของชาติ (งานประเพณีและเทศกาลต่าง ๆ) การอุปถัมภ์ศิลปินและการทำให้ผลงานหรือกิจกรรมทางวัฒนธรรมมีคนรู้จักแพร่หลาย

2) การทำนุบำรุง (Preservation) คือการปกป้องและสงวนรักษาอนุสาวรีย์และแหล่งประวัติศาสตร์ การจัดตั้งและการบำรุงรักษาหอสมุด หอศิลป์ พิพิธภัณฑ์และสถานที่รวบรวมศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ เพื่อการสงวนรักษาและการบันทึกหลักฐานทางศิลปวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญหาย การสงวนรักษาผลงานและการแสดงของศิลปินที่มีชื่อเสียง เช่น นักร้อง นักแสดง และนักดนตรี เป็นต้น

3) การแพร่กระจาย (Diftsion) คือ การแบ่งและจัดสรรเนื้อหาที่ในหนังสือพิมพ์และวารสารสำหรับผลงานทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า การแบ่งการจัดสรรเวลาของรายการวิทยุและโทรทัศน์สำหรับเรื่องวัฒนธรรม การจัดพิมพ์หนังสือออกเผยแพร่ การนำเรื่องวัฒนธรรมเข้าสู่หลักสูตรและวิชาเรียนในสถานศึกษา การจัดนิทรรศการ การจัดให้มีการแสดงออกซึ่งวัฒนธรรมในสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เช่น ภาพผนังและการออกแบบที่เป็นวัฒนธรรม

4) การเสริมสร้างความเข้าใจและความซาบซึ้ง (Satisfaction) คือ การเพิ่มความสามารถในการอ่านหนังสือของประชาชน การลดจำนวนผู้ไม่รู้หนังสือ การส่งเสริมการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาภาคบังคับให้สูงขึ้น จัดให้มีวิชาศิลปะแขนงต่าง ๆ ในโรงเรียนการสอนวิชาศิลปะทางโทรทัศน์ สนับสนุน

การมีห้องหนังสือในครัวเรือน เพิ่มจำนวนผู้ยืมหนังสือโดยการจัดห้องสมุดสาขาหรือห้องสมุดเคลื่อนที่ ส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การปรับปรุงการท่องเที่ยวและกิจกรรมโรงแรมสำหรับผู้มีรายได้น้อย

5) การเสริมสร้างความเป็นประชาธิปไตยทางวัฒนธรรม (Empowerment) คือ การกระจายอำนาจและการตัดสินใจในเรื่องวัฒนธรรมให้ภูมิภาคและท้องถิ่นตามความเหมาะสม การจัดตั้งองค์กรระดับภูมิภาคและท้องถิ่น พร้อมด้วยทรัพยากรสำหรับการพัฒนาวัฒนธรรม มีกิจกรรมส่งเสริมและช่วยเหลือหน่วยงานอาสาสมัครระดับภูมิภาคและท้องถิ่น ช่วยเหลือให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมเห็น และร่วมมือในกิจกรรมวัฒนธรรม

6) การเสริมสร้างยุติธรรมในสังคม (Social Justice) คือ การรวบรวมและจัดพิมพ์และเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการทางกิจกรรมทางวัฒนธรรมของประชาชน การกำจัดช่องว่างและความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อให้โอกาสชนกลุ่มน้อยได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมวัฒนธรรมนั้น ๆ และการช่วยเหลืองานวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยให้เป็นที่รู้จักในระดับประเทศ และมีการเผยแพร่วัฒนธรรมอันดีงานั้น สู่สังคมอื่น ๆ

7) การจัดการศึกษาเพื่อวัฒนธรรม (Education) คือ การเพิ่มเนื้อหาสาระทางวัฒนธรรมในหลักสูตร จัดสรรอุปกรณ์และเครื่องอำนวยความสะดวกให้เพียงพอสำหรับการศึกษาและการฝึกอบรมทางศิลปะละวัฒนธรรม ส่งเสริมกิจกรรมศิลปะของเยาวชน

8) การดำรงไว้ซึ่งคุณภาพและมาตรฐานของวัฒนธรรม (Quait) คือ การจัดกิจกรรมหรือดำเนินการให้ประชาชนรักษาไว้ซึ่งคุณภาพ และมาตรฐานของความดีงามทางวัฒนธรรมด้วยการจัดประกวดการแข่งขันและวิธีการอื่น ๆ รวมทั้งการป้องกันสิ่งเลวร้ายไม่ให้เข้ามาบ่อนทำลายความดีงามเหล่านั้น ทั้งนี้เพื่อให้วัฒนธรรมนั้นดำรงอยู่และเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

9) การเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาติ (International Relations) คือ การจัดกิจกรรมหรือดำเนินการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับนานาชาติ ส่งเสริมการศึกษาภาษาต่างประเทศและวรรณกรรมต่างชาติ รวมทั้งศึกษาภาษาไทยและวรรณกรรมของชนเผ่าไทยในประเทศต่าง ๆ แลกเปลี่ยนกิจกรรมและบุคลากรทางวัฒนธรรม สนับสนุนให้มีการศึกษาวัฒนธรรมของชาติอื่นเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างชาติ

10) การสร้างสรรค์ (Creation) กล่าวคือ วัฒนธรรมที่เจริญก้าวหน้าและเรียกว่ามีการพัฒนานั้น จะต้องมีการสร้างสรรค์ การคิดค้น และการพัฒนาวัฒนธรรมเก่า ๆ ให้เกิดประโยชน์และเหมาะสมกับสังคมยุคปัจจุบันและอนาคตอย่างต่อเนื่อง อาทิ มีการสร้างสรรค์งานใหม่ทางศิลปะการคิดค้นวิจัยเรื่องราวต่าง ๆ ของวัฒนธรรม มีการประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ใหม่ และการพัฒนาของที่เคยใช้แต่เดิมให้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น

11) การปรับปรุงวัฒนธรรมไทยในชีวิตประจำวัน (Daily Life) คือ การปรับปรุงวิถีชีวิตประจำวัน เช่น อาหาร เสื้อผ้า สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อม เครื่องอำนวยความสะดวกและสาธารณูปโภค รวมทั้งการบริการอนามัย การเพิ่มพูนสิ่งที่ดีงาม สิ่งบันเทิงในชีวิตประจำวันให้แก่

ประชาชน ในการอนุรักษ์หรือการดำรงไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญที่คนรุ่นหลังควรที่จะใส่ใจหรือตระหนักถึงให้มาก เพราะมรดกทางวัฒนธรรมจะสื่อถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชนชาตินั้น ๆ และยังก่อให้เกิดความผูกพันกันหรือความรักในชาติของตนส่งผลไปถึงการสร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักชาติ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการคงอยู่ของชาตินั้น ๆ ซึ่งหลักการที่สามารถทำได้ คือ การสะสมและการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ (พระครูปลัดศิวกษ์ ภัทรโณ, 2563: 26)

3. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

คุณภาพชีวิต เป็นลักษณะความเป็นอยู่ที่ดีของบุคคลที่ประกอบด้วยปัจจัยพื้นฐานที่พอเพียงและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขตามอัตภาพของแต่ละบุคคลทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ความรู้สึกนึกคิด เศรษฐกิจส่วนบุคคลหรือครอบครัว เป็นบุคคลที่รู้จักตนเอง เมื่อแผ่ผู้อื่น มองโลกในแง่ดีมีความเชื่อ มีสัมพันธภาพที่ดีต่อสิ่งแวดล้อม (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), 2556: 16) เป็นชีวิตที่ท่าประโยชน์ให้ผู้อื่นทั้งในสังคม ครอบครัว โดยเฉพาะตนเอง ต้องเป็นแห่งแรกที่จะสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี คนรวยไม่จำเป็นว่ามีคุณภาพชีวิตที่ดีเสมอไป ในทางตรงข้ามคนที่ยากจนไม่จำเป็นต้องขาดคุณภาพชีวิตที่ดี กลับกันเป็นคนจนที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ (พทยา สายหู, 2556: 11)

คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถแยกได้เป็น 2 ลักษณะ ลักษณะแรก คือ คุณภาพชีวิตภายใน อันเกี่ยวกับการดำรงชีวิตส่วนบุคคลและครอบครัว ส่วนลักษณะที่สอง คือ คุณภาพชีวิต ภายนอก อันเกี่ยวกับการทำงาน (Quality of Work Life) และการดำรงชีวิตในสังคม คุณภาพชีวิตส่วนบุคคล เกิดจากการเลือกและการตัดสินใจของตัวเราเองที่เป็นเจ้าของชีวิต ส่วนคุณภาพชีวิตในการทำงานและสังคม มักจะเกิดจากการจัดสรรให้ หรือการบริหารจัดการให้เกิดขึ้นจากนโยบายภาครัฐต่าง ๆ (วิฑูรย์ สิมะโชค ดี, 2566: ออนไลน์) ซึ่งองค์ประกอบหรือลักษณะของการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ตลอดจนลักษณะของการมีคุณภาพชีวิต (ทวิริสมี ธนาคม, 2553: 14) มีดังนี้

1) มีอาหารที่มีคุณค่า มีกินและกินเป็น “การมีกิน” อย่างดี คือ มีอาหารหลักทั้ง 5 หมู่ สำหรับบริโภคในแต่ละวัน “กินเป็น” หมายความว่า ต้องรู้จักเลือกในสิ่งที่จะบริโภคเข้าไป เพื่อให้ร่างกายสามารถนำมาใช้ในการสร้างและซ่อมแซมร่างกาย ป้องกันและต้านทานโรค ให้ระบบต่าง ๆ ในร่างกายทำงานได้เป็นปกติ และให้พลังงาน

2) มีที่อยู่อาศัยและที่ทำงานที่สะดวก สบาย ที่อยู่อาศัยไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่ เรียบง่าย หรือ สวยงาม ต้องสามารถใช้เป็นที่คุ้มภัยอันตรายจากธรรมชาติ และจากคนร้ายได้ เป็นที่คลายเครียด พักผ่อนหย่อนใจได้

3) มีความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว การที่ครอบครัวจะอยู่ได้อย่างมั่นคง ต้องอาศัยความเข้าใจซึ่งกันและกัน การให้อภัย และความรับผิดชอบ ในครอบครัวพ่อแม่ต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน บุตรจะเรียนรู้ได้ว่า อะไรถูก อะไรผิด อะไรเป็นคุณค่าของชีวิต

4) มีสุขภาพดี มีพละนามัย องค์การอนามัยโลกได้ให้นิยาม คำว่า “สุขภาพดี” ไว้ว่า สุขภาพ คือ สวัสดิการทางกาย อารมณ์ ปัญญา และสังคม ผู้มีสุขภาพส่วนตนดี ย่อมช่วยให้สวัสดิการส่วนรวมดีด้วย

5) มีการศึกษา มีโอกาสที่จะเรียนรู้ มนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการศึกษาหลัก คือ อ่าน ออก เขียนได้ ทำเลขได้ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ทำให้สามารถศึกษา และเรียนรู้เรื่องอื่น ๆ ต่อไป

6) เป็นผู้ผลิตและบริโภคเป็น เราทุกคนเป็นผู้บริโภค คือ กิน เสพ ใช้สิ่งต่าง ๆ ทั้งหลาย เพื่อสนองความต้องการของร่างกาย การฉลาดบริโภค คือ การบริโภคอย่างพอดี เพราะถ้ามากเกินไปหรือน้อยไปจะก่อให้เกิดปัญหาได้ ในการเป็นผู้ผลิตที่ดีหรือผู้ผลิตเป็นนั้น จะต้องไม่ผลิตสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยแก่ผู้อื่น

7) มีอาชีพสุจริต งานเป็นเครื่องมือทำมาหากินต่าง ๆ นั้น หากไม่ผิดทางโลกและทางธรรม ย่อมเป็นงานสุจริต งานสุจริตย่อมไม่ก่อความเดือดร้อนให้ผู้อื่น

8) มีคุณธรรมและจริยธรรม คุณธรรม คือ สภาพคุณงามความดี และจริยธรรม ควรยึด คุณธรรมและนำมาปฏิบัติ

9) รู้จักหาความรู้ แก้ปัญหา และคลายทุกข์ด้วยกุศโลบาย ปัญหา คือ เรื่องหรือสิ่งที่ต้องแก้ไข ก่อนที่จะแก้ปัญหา ต้องพยายามหาสาเหตุของปัญหา เพื่อจะได้แก้ไขที่แต่ละสาเหตุ เมื่อเกิดปัญหามักจะมีทุกข์ตามมา ความทุกข์จะหนักหรือเบาขึ้นอยู่กับมุมมองทุกชั้นนั้น

10) รู้จักตัดสินใจ การตัดสินใจมีความสำคัญมากสำหรับประชาชนที่อยู่ในการปกครอง ระบอบประชาธิปไตย การตัดสินใจต้องเริ่มด้วยความรู้ คือ รู้ว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ เมื่อทำแล้ว จะเกิดอะไรตามมา นอกจากความรู้แล้วยังต้องประสบการณ์จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วแก่ตนเองหรือ แก่ผู้อื่นมาใช้เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจด้วย จะได้ไม่ผิดพลาด หรือมีความผิดพลาดน้อยที่สุด

11) ผู้กมิตรและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ทุกคนจำเป็นต้องมีกัลยาณมิตรที่ดี เพื่อนผู้หวังดี คอย ตักเตือนให้ทำดี การคบหากับคนอื่นนั้นเราจะต้องคิดเสมอว่า มนุษย์แต่ละคนแตกต่างกัน เพราะได้รับการเลี้ยงดูมาต่างกัน อยู่ในสิ่งแวดล้อมต่างกัน

12) ขวนขวายทำกิจที่มีประโยชน์ ทุกคนควรมีความตั้งใจแน่วแน่ว่าจะบำเพ็ญตนให้เป็น ประโยชน์แก่ผู้อื่นและแก่ส่วนรวม การทำประโยชน์ทำได้หลายอย่างจะทำด้วยกิริยาหรือวาจา

13) มีเวลาว่าง และใช้เวลาว่างพัฒนาตนเอง การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ นับว่าเป็น การทำให้เวลามีคุณค่าแก่ตนเอง เช่น การอ่านหนังสือ การทำงานอดิเรก การออกกำลังกาย ในโลก ของเรามีสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นเสมอ การติดตามความก้าวหน้าต่าง ๆ ช่วยป้องกันไม่ให้เราอยู่ล้าหลังและ เสีย ประโยชน์ การพัฒนาตนเองนั้นสำคัญยิ่งกว่าพัฒนาคนอื่น ควรจะหมั่นถามตนเองว่า เราทำตัวของเราให้ ดีกว่าที่เราเคยเป็นอยู่หรือเปล่า

การส่งเสริมคุณภาพชีวิต ให้มีความพึงพอใจในชีวิตที่เป็นสุข มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย และจิตใจ อยู่ในครอบครัวที่อบอุ่น มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีชีวิตอยู่ในสังคมและสภาพแวดล้อมที่ดี

มีการพักผ่อนหย่อนใจที่เพียงพอ มีความพร้อมและสามารถที่จะดำรงสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมได้ และสามารถดำเนินชีวิตด้วยวิธีการที่ขบธรรมเนียมเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ตนพึงประสงค์ภายใต้เครื่องมือและทรัพยากรที่มีอยู่ (กันตยา มานะกุล, 2550: 13)

ระเบียบวิธีวิจัย

การทำวิจัยในครั้งนี้ผู้ทำวิจัยได้มุ่งศึกษาถึง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วยแนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการวิจัยแบบเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง 365 คน และเชิงคุณภาพ ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 8 คน ด้วยวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายอธิบาย และพรรณนา

1. สัมภาษณ์ประชาชนที่มีความรู้เกี่ยวกับที่มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วยแนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 8 รูป/คน ในหัวข้อเกี่ยวกับ รูปแบบของภูมิปัญญาท้องถิ่น, การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น, คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น, การอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยทำการเก็บแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างประชาชนในพื้นที่จำนวน 7,557 คน โดยเปิดตารางสุ่มตัวอย่างตามหลักการ เครจซี่และมอร์แกน (krejcie & morgan) โดยได้กลุ่มตัวอย่างประชากร จำนวน 365 คน

ผลการวิจัย

1. การศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วยแนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า ด้านรูปแบบภูมิปัญญาท้องถิ่น รูปแบบของภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความหลากหลายและมีความเฉพาะเจาะจงตามแต่ละชุมชน ล้วนเกิดขึ้นจากประสบการณ์ และการดำเนินชีวิตประจำวัน จึงมีความหลากหลายตามแต่ละชุมชน รูปแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับวิธีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่นั้น ๆ ด้านการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกระบวนการในการสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชน ช่วยในการรักษาสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมของกลุ่มคนในพื้นที่นั้น ๆ ให้คงอยู่ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นยังช่วยในการสืบทอดความรู้ ประสบการณ์ และความเชื่อของชุมชน และยังช่วยในการพัฒนาทักษะอาชีพของชุมชน โดยการเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการผลิตสินค้าหรือบริการที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่นั้น ด้านคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ไม่สามารถประมาณค่าได้เพียงแค่นับเงิน เนื่องจากมีความหลากหลายและความสำคัญต่อเอกลักษณ์และเชื้อถือของชุมชน คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นบทบาทสำคัญในการรักษาและสืบทอดประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้เกิดความร่วมมือของคนในชุมชน สร้างความเชื่อมั่นและความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งในชุมชน ด้านการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญา

ท้องถิ่นช่วยป้องกันการสูญเสียทางวัฒนธรรมโดยการรักษาและสืบทอดประเพณี วัฒนธรรม และความรู้ที่เป็นส่วนสำคัญของชุมชน การถ่ายทอดความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยสร้างสรรค์นวัตกรรมในชุมชน โดยการใช้ความรู้และประสบการณ์ท้องถิ่นในการพัฒนาสิ่งใหม่ ๆ และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ช่วยสร้างความร่วมมือและความสามัคคีของคนในชุมชน ให้สมาชิกในชุมชนมีความเข้าใจและเคารพต่อกัน และเคารพต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง

2. การศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วยแนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า ผลการศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วยแนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.663$) เมื่อจำแนกเป็นรายด้านแล้ว พบว่า ด้านการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.909$) รองลงมา คือ ด้านคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{x}=3.705$) และน้อยที่สุด คือ ด้านการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{x}=3.439$) ตามลำดับตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วยแนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า วิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วยแนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.663$) เมื่อจำแนกเป็นรายด้านแล้วพบว่า ด้านการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.909$) รองลงมา คือ ด้านคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{x}=3.705$) และน้อยที่สุด คือ ด้านการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{x}=3.439$) ตามลำดับตามลำดับ โดยผลการวิจัยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. วิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วยแนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านรูปแบบของภูมิปัญญาท้องถิ่น อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.597$) เมื่อจำแนกเป็นรายข้อแล้วพบว่า ท่านมีรูปแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์แผนไทย, การใช้สมุนไพร, การดูแลสุขภาพ มีระดับมากที่สุด ($\bar{x}=3.827$) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พุฒิภัทร เบ็ญเตปิน (2565) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ซึ่งสามารถกำหนดรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้ดังนี้ 1) การกำหนดความรู้ เป็นการตัดสินใจร่วมของช่างบนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของคนในชุมชนร่วมกันกำหนดลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง เพื่อดำรงรักษาไว้ซึ่งภูมิปัญญาดั้งเดิมของบรรพบุรุษโดยใช้วัตถุดิบที่มีจากท้องถิ่น 2) การแสวงหาความรู้ เป็นการสอนแบบตัวต่อตัว ด้วยการอธิบายและลงมือทำแบบลองผิดลองถูก เพื่อเป็นการฝึกทักษะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจมากยิ่งขึ้น 3) การแลกเปลี่ยนความรู้ มีการจัดอบรมสัมมนา ให้เกิดการแสวงหาความรู้มาพัฒนาผลงาน ต่อยอดภูมิปัญญาของตนเองให้เกิดการบูรณาการนำภูมิปัญญาที่มีอยู่ไปสู่ผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ได้ 4) การจัดเก็บความรู้ การอธิบายโดยตัว

บุคคลผู้รู้ ไปสู่การบันทึกภาพหรือวิดีโอ การจดบันทึกในเอกสาร และนำไปสู่แหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ การจัดเก็บองค์ความรู้และเผยแพร่โดยผ่านช่องทางเว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ที่นิยมกันในปัจจุบัน เป็นการจัดเก็บความรู้เป็นลายลักษณ์อักษรไว้ให้ผู้สนใจค้นคว้า ซึ่งความรู้ภูมิปัญญานั้นจะไม่สูญหายไปตามตัวบุคคล 5) การถ่ายทอดความรู้ นอกจากการถ่ายทอดจากบุคคลสู่บุคคลเป็นหลัก โดยเน้นการปฏิบัติให้ดูการสาธิตขั้นตอนการจัดสรอย่างละเอียดเพราะว่าเป็นงานที่ใช้ทักษะอย่างสูง ซึ่งการถ่ายทอดนั้นผู้ถ่ายทอดจะสอนบุคคลในครอบครัว เป็นการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และจำเป็นที่จะต้องเรียบเรียงความรู้เหล่านั้นเพื่อเป็นคู่มือการปฏิบัติ

2. วิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วยแนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.909$) เมื่อจำแนกเป็นรายข้อแล้วพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นใช้สร้างคุณค่าทางสังคมและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ มีระดับมากที่สุด ($\bar{x}=4.205$) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ไอลดา มณีภาศ (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของเยาวชน ในอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย” ผลการวิจัยพบว่า 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่น ต.แม่จัน อ.แม่จัน จ.เชียงราย มีขอบเขต 5 ด้าน คือ ด้านการเกษตร ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการจัดการสวัสดิการและธุรกิจชุมชนด้านการรักษาโรคและการป้องกัน ด้านการผลิตและการบริโภค 2) สามารถนำความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ทั้งหมด 6 กิจกรรม คือ กิจกรรมที่ 1 ภูมิปัญญานำรู้ กิจกรรมที่ 2 ภูมิปัญญาด้านการเกษตร กิจกรรมที่ 3 ภูมิปัญญาด้านสิ่งแวดล้อม กิจกรรมที่ 4 ภูมิปัญญาด้านการจัดการ สวัสดิการและธุรกิจชุมชน กิจกรรมที่ 5 ภูมิปัญญาด้านการรักษาโรคและการป้องกัน กิจกรรมที่ 6 ภูมิปัญญาด้านการผลิตและการบริโภค 3) ผลการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น นักเรียนมีคะแนนการทดสอบหลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่าเฉลี่ย (average) เท่ากับ 24.00 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) เท่ากับ 1.89

3. วิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วยแนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.705$) เมื่อจำแนกเป็นรายข้อแล้วพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างความภาคภูมิใจ และศักดิ์ศรี เกียรติภูมิให้แก่คนในชุมชน มีระดับมากที่สุด ($\bar{x}=3.871$) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมบูรณ์ ธรรมลังกา (2556) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย” ผลการวิจัยพบว่า ในบริบททางด้านสังคมของชุมชนที่เข้มแข็งในจังหวัดเชียงรายเป็นสังคมเครือญาติมีโครงสร้างทางสังคมเป็นทั้งแนวราบและแนวตั้งทางด้านการเมืองมีการกระจายอำนาจแบ่งการปกครองชุมชนเป็นหมวดหรือคุ้มชุมชนต่าง ๆ ทางด้านวัฒนธรรมชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อและพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษและทางด้านเศรษฐกิจมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์เป็นต้นทุนในการผลิตมีการรวมกลุ่มเพื่อการผลิตการจำหน่ายผลผลิตเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดเชียงราย อาทิเช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านผู้นำชุมชนการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติการปรับตัวกับ

การเปลี่ยนแปลงส่วนปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนมีปัจจัยสำคัญ คือ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนระบบเครือข่ายระบบความสัมพันธ์ในชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานได้ใช้ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้มากำหนดรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนส่วนกลยุทธ์การนำรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานได้แก่กลยุทธ์การบริหารจัดการชุมชนกลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชนกลยุทธ์การสร้างกระบวนการเรียนรู้กลยุทธ์การสร้างเครือข่ายและกลยุทธ์สร้างจิตสำนึกบ้านเกิด

4) วิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วยแนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.439$) เมื่อจำแนกเป็นรายข้อแล้วพบว่า ในชุมชนของท่านส่งเสริมอาชีพที่เกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีระดับมากที่สุด ($\bar{x}=3.564$) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จินต์ประวีร์ เจริญนิม และสิริชัย (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน” ผลการศึกษาพบว่า 1) รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร แบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ คือ 1. การปฏิบัติจริง 2. การสาธิต 3. การบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และ 4. ถ่ายทอดเฉพาะสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น 2) รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุในพื้นที่กรุงเทพมหานครมี 5 ขั้นตอนหลักที่สำคัญ ได้แก่ 1. การกำหนดประเด็นความรู้ จากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจากครอบครัว คนรู้จัก จากคนรุ่นหลังที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา 2. การแสวงหาความรู้ การนำความรู้เดิมจากครอบครัวมาพัฒนาต่อยอด การเรียน ศึกษาดูงาน 3. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อยู่ในรูปแบบการประชุมการบรรยายตามชุมชน การพูดคุยผ่านทางสื่อออนไลน์ พบปะสังสรรค์ในวงทานข้าว 4. การจัดเก็บความรู้ มุ่งเน้นการจัดเก็บความรู้ไว้ที่ตัวบุคคล และ 5. การถ่ายทอดความรู้ผ่านการปฏิบัติจริง การสาธิต บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และถ่ายทอดให้เฉพาะสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น

สรุปองค์ความรู้

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย “การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วยแนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น” มีรายละเอียดตามแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากวิเคราะห์ข้อมูลและการสัมภาษณ์เชิงลึกทำให้ได้ข้อค้นพบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วยแนวทางที่ใช้ภาษาท่ามือ ด้านรูปแบบภูมิปัญญาท้องถิ่น รูปแบบของภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความหลากหลายและมีความเฉพาะเจาะจงตามแต่ละชุมชน ล้วนเกิดขึ้นจากประสบการณ์ และการดำเนินชีวิตประจำวัน จึงมีความหลากหลายตามแต่ละชุมชน ในการสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชน ช่วยในการรักษาสิทธิทศประเพณีและวัฒนธรรมของกลุ่มคนในพื้นที่นั้น ๆ ให้คงอยู่สืบต่อไป

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วยแนวทางที่ใช้ภาษาท่ามือท้องถิ่น” ผู้วิจัยได้กำหนดข้อเสนอแนะไว้เพื่อเป็นประโยชน์ในงานวิจัยซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าควรจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้หรือพิพิธภัณฑ์ที่เน้นการแสดงและสอนเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ในส่วนขององค์กรทางภาครัฐและเอกชน ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและสนับสนุนอาชีพที่เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างสม่ำเสมอ ตลอดจนส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหรือสหกรณ์ที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตและจำหน่ายสินค้า และสนับสนุนการจัดกิจกรรมและโครงการที่ส่งเสริมความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน

2. ข้อเสนอเชิงปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ ประกอบด้วย 1) มหาวิทยาลัยที่เปิดการเรียนการสอนทางด้านพุทธศาสตร์ควรส่งเสริมให้สนับสนุนการวิจัยทางอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ชาวไทยทรงดำไปประยุกต์ใช้ใหม่เพื่อศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชาวไทยทรงดำต่อไป 2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริม

ให้บุคลากรนำการวิจัยทางพุทธศาสตร์และควรรนำแนวทางอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ชาวไทยทรงดำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

สำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป ประกอบด้วย 1) ในการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ ควรมีความรู้ด้านการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิต 2) ในการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ควรมีเยอะกว่านี้และต้องสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลาย ๆ ฝ่าย เพื่อให้ได้ซึ่งข้อมูลที่มีความหลากหลาย 3) ควรมีการวิจัยเพื่อวิเคราะห์เชิงพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตด้วยแนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นและนวัตกรรมด้านการเกษตรองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตรกรมส่งเสริมการเกษตร (2564). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในงานส่งเสริมการเกษตร. นนทบุรี: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กันตยา มานะกุล (2550). “การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนบ้านจอมจันทร์ หมู่ที่ 2 ตำบลสันทราย อำเภอมแม่จัน จังหวัดเชียงราย”. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาการศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาระดับปริญญาโท. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- โครงการแผนปฏิบัติการประจำปี พ.ศ.2566 (2564). แผนพัฒนาจังหวัดเชียงราย 2566-2570. (กันยายน).
- จินต์ประวีร์ เจริญนิม และสิริชัย ดีเลิศ (2563). “กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน”. วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ. ปีที่ 33 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม).
- ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2545). แนวคิดในการศึกษาอัตลักษณ์ความเป็นไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- ดำรง ฐานดี (2546). มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ทวีร์สมิ ธนาคม (2553). ถึงจะยากก็ต้องทำ. กรุงเทพมหานคร: หอรัตนชัยการพิมพ์.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง (2554). ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- บุญสม ยอดมาลี (2558). การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ปรับปรนและเห็นคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน.

- พระครูปลัดศิวัฑฒ์ ภัทรโณ (2563). “การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมล้านนาของเยาวชนในหมู่บ้านดงป่าจ้าว ตำบลมะขุนหวาน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พัฒนา กิติอาษา (2546). ท้องถิ่นนิยม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเอส พริ้นติ้งเฮ้าส์.
- พัทธา สายหู (2556). กลไกของสังคม. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พุกฉัตร เบ็กเตปิน (2565). “รูปแบบการจัดการความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยุพา ทรัพย์อุไรรัตน์ (2537). การศึกษาการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในงานการศึกษาของระบบโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิฑูรย์ สิมะโชคดี (2566). “คุณภาพคือความอยู่รอด ตอน คุณภาพชีวิตอยู่ที่ใคร”, มติชนออนไลน์. สืบค้นข้อมูลจาก https://www.matichon.co.th/columnists/news_2530804.
- ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (2566). ตารางแสดงเป้าประสงค์ภายใต้ เป้าหมายที่สี่. สืบค้นข้อมูลจาก <https://shorturl.asia/gv7OV>.
- สมบูรณ์ ธรรมลังกา (2556). “รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย”. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. 15 (2). (เมษายน-มิถุนายน).
- สมิธ เอธ วาริจตัน (2544). ไทย-ภูมิประเทศและการเดินทาง. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (2556). คุณภาพชีวิตการทำงานและความสุข. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมดาเพลส จำกัด.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2566). เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน. สืบค้นข้อมูลจาก <https://shorturl.asia/z0tOP/>.
- เอกวิทย์ ฤ กลาง (2540). ภูมิปัญญาสี่ภาค วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ไอลดา มณีภาค (2564). “การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของเยาวชน ในอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย”. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. 32 (3) (กันยายน-ธันวาคม).

การวิเคราะห์เรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุสำหรับเยาวชนในการจัดกิจกรรม สำหรับการเรียนการสอน

AN ANALYSIS OF KAMMA IN THE VIMĀNAVATTHU FOR YOUTH IN ORGANIZING ACTIVITIES FOR TEACHING AND LEARNING

พระสุรพล อาจารย์สมปนโน และพระครูสมุห์ธนกโร (สบหนอง)

วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phra Suraphon Acharasampanno and Phra Khru Samuh Thanakarn Thanakaro (Sobnong)

Chiang Rai Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: Surapol123123@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์เรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุสำหรับเยาวชนในการจัดกิจกรรมสำหรับการเรียนการสอน” มีวัตถุประสงค์การวิจัย คือ 1 เพื่อศึกษาเรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุสำหรับเยาวชนในการจัดกิจกรรมสำหรับการเรียนการสอน 2 เพื่อวิเคราะห์ก่อนและหลัง การจัดกิจกรรมสำหรับการเรียนการสอน เรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุสำหรับเยาวชน โดยใช้วิธีการวิจัย 2 รูปแบบ ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบประเมินผลก่อนและหลัง โดยพบว่า

1. ผลการศึกษาเรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุสำหรับเยาวชนในการจัดกิจกรรมสำหรับการเรียนการสอน พบว่า โดยออกแบบและพัฒนาชุดความรู้ผ่านกระบวนการที่ประกอบด้วย การกำหนดหมวดหมู่เนื้อหา วัตถุประสงค์ การเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดทำชุดความรู้ การประเมินผล และการปรับปรุงก่อนนำไปใช้ทดสอบจริง ใช้การจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียน

2. ผลการวิเคราะห์ก่อนและหลังเรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุสำหรับเยาวชนในการจัดกิจกรรมสำหรับการเรียนการสอน พบว่า ก่อนการเรียนรู้ นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องกรรมในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 2.95$, ร้อยละ 59.00, S.D. = 0.68) แต่หลังการใช้ชุดความรู้ นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.10$, ร้อยละ 82.00, S.D. = 0.88) เพิ่มขึ้นจากเดิม 1.15 คิดเป็นร้อยละ 23.00 สะท้อนถึงประสิทธิภาพของชุดความรู้ที่พัฒนาขึ้น การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ชุดความรู้เรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุ ช่วยเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจของผู้เรียน และส่งเสริมการเรียนรู้ที่ดีขึ้น โดยคำนึงถึงความหลากหลายและความแตกต่างเฉพาะบุคคล

คำสำคัญ : คัมภีร์วิมานวัตถุ, การวิเคราะห์กรรม, กรรมกับการเรียนการสอน

Abstract

The research titled “An Analysis of Karma in the Vimanavatthu Scripture for Youth in Organizing Learning Activities” aimed to: Study the concept of karma in the Vimanavatthu Scripture for youth in organizing learning activities. Analyze the pre- and post-activity outcomes in learning about karma in the Vimanavatthu Scripture for youth. The research utilized a mixed-methods approach, comprising Qualitative Research and Quantitative Research. Data were collected using pre- and post-assessment tools. Key Findings:

1. Study of Karma in the Vimanavatthu Scripture for Youth The study involved designing and developing a knowledge set through a process that included content categorization, defining objectives, data collection, creating the knowledge set, evaluation, and improvement before real-world testing. The learning process was tailored to meet the needs, aptitudes, and interests of the students, ensuring an engaging and relevant learning experience.

2. Pre- and Post-Activity Analysis Before the activity: Students demonstrated a moderate level of understanding of karma ($\bar{x} = 2.95$, 59.00%, S.D. = 0.68). After using the knowledge set: Students showed a significant improvement, with their understanding reaching a high level ($\bar{x} = 4.10$, 82.00%, S.D. = 0.88), reflecting an increase of 1.15 points or 23.00%. The results indicate the effectiveness of the developed knowledge set in enhancing students' understanding of karma. The knowledge set based on the Vimanavatthu Scripture effectively enriched students' understanding of karma and promoted better learning outcomes. By considering individual diversity and differences, the learning process fostered a more personalized and impactful educational experience.

Keywords : Vimanavatthu Scripture, Analysis of Karma, Karma in Teaching and Learning

บทนำ

วิมานวัตถุ เป็นประมวลเรื่องของผู้เกิดในวิมานจำนวน 85 เรื่องดังกล่าวข้างต้น แต่ละเรื่อง เป็นเรื่องเล่าซึ่งส่วนใหญ่เจ้าของเรื่องเป็นผู้เล่า เหตุที่เล่าเพราะมีผู้ถาม เหตุที่ถามเพราะเมื่อได้เห็นวิมาน และทิพย์สมบัตินั้น ๆ แล้วรู้สึกแปลกใจ รู้สึกชื่นชมยินดี จึงถามเพื่อขอทราบความเป็นมาผู้ถามได้แก่ พระผู้มีพระภาคบ้าง (ในกรณีที่เทวดานั้น ๆ ลงมาเฝ้า) ท้าวสักกะจอมเทพบ้าง (เมื่อทรงทราบประวัติของ วิมานใดแล้วก็ตรัสบอกแก่ ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระในกาลต่อมา) เทวดากันเองบ้าง พระเถระ ทั้งหลายบ้าง แต่ส่วนมากได้แก่ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระผู้เป็นเลิศทางฤทธิ์ซึ่งข้อมูลของวิมานวัตถุแต่ละเรื่อง เป็นแบบการถาม-ตอบ ในรูปของคำฉันท์ที่เรียกกันว่า คาถา ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของพระพุทธ

พจน 9 รูปแบบที่เรียกว่า นวังกส์ตฤตศาสน์ ลักษณะการ ถาม- ตอบ ในวิมานวัตถุ มิใช่การถามตอบแบบ โต้วาทะประคารมเพื่อหักล้างวาทะหรือทฤษฎีของ กันและกัน แต่เป็นแบบถามด้วยมุกติวจิต เพื่อขอทราบ สาเหตุที่ได้ทิพย์สมบัตินั้น ๆ ผู้ตอบก็ตอบด้วยความ เคารพ ด้วยไมตรีจิต และด้วยอารมณ์เบิกบานแจ่มใส ในผลกรรมของตน

โดยในปีงบประมาณ 2551 รัฐบาลได้มอบโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมาให้ มหาวิทยาลัยสงฆ์ได้ดำเนินการ ซึ่งแต่เดิมกระทรวงวัฒนธรรมได้กำกับดูแลจากสถานการณณ์และสภาพ ปัญหาของชาติในปัจจุบันได้ทวีความรุนแรงและมีความหลากหลายมากกว่าอดีตที่ผ่านมา อันมีผลสืบ เนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสการพัฒนาประเทศยุคใหม่ มุ่งการแข่งขันทางวัตถุนิยมขาด ความสมดุลกับการพัฒนาทางด้านจิตใจส่งผลให้เกิดปัญหาคุณภาพชีวิตของคนไทยเป็นจำนวนมากทำให้ ภาครัฐเร่งชวนช่วยหาอุปบายในการแก้ไขป้องกันด้วยการปรับแผนพัฒนาประเทศให้สอดคล้องกับสภาพ สังคมและเศรษฐกิจโดยเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา โดยยึดคุณธรรมนำความรู้พัฒนาการเรียนรู้อและ ศักยภาพของเด็กไทยให้เป็นคนดี คนเก่ง และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขโครงการพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียนเกิดขึ้นภายใต้บริบทการแก้ปัญหาทางด้านศีลธรรมโดยกรมการศาสนากระทรวง วัฒนธรรมได้นำนโยบายรัฐบาลในเรื่องการพัฒนาคนและสังคมที่มีคุณภาพที่ระบุว่า “การส่งเสริมให้ วัยรุ่นไทยเกิดการเรียนรู้ที่ถูกต้องรักชาติในทางที่ถูกต้อง มีคุณธรรมเอื้ออาทรต่อผู้อื่น รวมทั้งส่งเสริมให้มี การนำศีลธรรมและคุณธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิต” (กรมการศาสนา, 2548: 54) โดย พระพุทธศาสนามุ่งสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนมีความเชื่ออย่างสมเหตุสมผลว่า สรรพสัตว์ทั้งปวงนั้น เมื่อ สิ้นชีพไปจากมนุษย์โลกแล้วย่อมมีคติ คือที่จะไปเพียง 2 สถาน อันได้แก่ สุกตภูมิ สำหรับมนุษย์ผู้ ประกอบกรรมดีเป็นกุศลมีหลักธรรมในใจ และทุคติภูมิ สำหรับพวกไม่สนใจทำ ความดี หรือพวก ประมาทในการทำบุญ ทำกุศลทุกประเภท คือ ไม่รักษาศีล ไม่ให้ทาน และไม่ฟังธรรม ไม่เจริญทั้ง สมถวิปัสสนากรรมฐานเลยแม้แต่อย่างใดอย่างหนึ่ง อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาก็ชี้แต่จะสอนเฉพาะ สุกตโลกสวรรค์เท่านั้น อันเป็นที่อยู่แสนสุขสบายของบรรดาเทวดาทั้งหลาย มีวิมานเป็นที่อยู่เฉพาะตน อันเกิดจากบุญกรรมในสมัยเมื่อยังเป็นมนุษย์อยู่นั้นก็ตาม หากแต่พระองค์ ก็ทรงตรัสไปถึงสุคติอันสูง กว่าซึ่งได้แก่ พระนิพพาน แต่ก็มีสัตว์จำนวนน้อยมากที่จะก้าวล่วงไปถึงนิพพานนั้นได้ (พระราชมุนี, 2528: 164)

จากการศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์เรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุสำหรับเยาวชนในการจัด กิจกรรมสำหรับการเรียนการสอน ผู้ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่ศึกษา วิธีสอนหลักธรรมแบบใดที่มี ประสิทธิภาพและประสิทธิภาพและเหมาะสมกับช่วงอายุในการนำหลักธรรมคำสอนไปอบรมเด็กและเยาวชน จะเตรียมนักแพร่ธรรมที่พร้อมจะนำหลักพุทธธรรมไปอบรมเด็กและเยาวชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพ เน้นฝ่ายสงฆ์ในการให้ความรู้เพื่อพัฒนาเยาวชน ผ่านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เพราะ ปกติแล้วพระสอนศีลธรรมจะเป็นผู้สอนแนวทางการปฏิบัติให้กับเยาวชนอยู่แล้ว ซึ่งจะก่อให้เกิดการนำ

กุศลกรรมมาปฏิบัติเพื่อพัฒนาชีวิตคือการหมั่นทำความดีอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำ เป็นการสะสมความดี ทางกาย วาจา ใจ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุสำหรับเยาวชนในการจัดกิจกรรมสำหรับการเรียนการสอน
2. เพื่อวิเคราะห์ก่อนและหลัง การจัดกิจกรรมสำหรับการเรียนการสอน เรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุสำหรับเยาวชน

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์เรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุสำหรับเยาวชนในการจัดกิจกรรมสำหรับการเรียนการสอน” ผู้ศึกษาได้เตรียมแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

1. การพัฒนาทฤษฎีการสร้างความรู้ประยุกต์ไปใช้ในการเรียนการสอน

ประสบการณ์ทางการศึกษาทั้งหมดที่สถานศึกษาวางแผนและจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ อย่างเป็นระบบเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ หลักสูตรมีความสำคัญหลายประการ เช่น มีอิทธิพลต่อความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติ เป็นหลักหรือหัวใจของการจัดการศึกษา ที่นำไปสู่การพัฒนาทฤษฎีการสร้างความรู้ประยุกต์ไปใช้ในการเรียนการสอนได้ (ชูศรี วงศ์รัตน์, 2544) ดังนี้

- 1) การเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ขึ้นกับประสบการณ์เดิมของผู้เรียน ดังนั้นก่อนเรียนเรื่องใหม่ ผู้สอนควรตรวจสอบความรู้และประสบการณ์เดิมของผู้เรียนที่จำเป็นต่อการเรียนรู้เรื่องใหม่ เพื่อให้ผู้เรียนได้เชื่อมโยงความรู้และประสบการณ์เดิมสู่การเรียนรู้เรื่องใหม่ ทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจการเรียนรู้เรื่องใหม่ได้ดีขึ้น เช่น การชั่งจักรยานเป็นพื้นฐานของการชั่งจักรยานยนต์ ผู้เรียนที่สามารถชั่งจักรยานได้จะมีพื้นฐานคือการทำงานของตัวเองและประสบการณ์ในการใช้ถนน ดังนั้นเมื่อได้เรียนรู้การสตาร์ทเครื่องยนต์และเข้าใจกลไกการทำงานของเครื่องยนต์ การเรียนรู้การขี่รถจักรยานยนต์ก็จะสามารถเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น บทบาทของครูคือการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ที่มีความหมายกับผู้เรียน และเตรียมกิจกรรมหรือประสบการณ์การเรียนรู้ที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่สร้างนั้น

- 2) การเรียนรู้คือการสร้างความหมาย ความเข้าใจของผู้เรียนจากประสบการณ์ที่ได้รับ เช่น การที่ผู้เรียนเข้าใจว่าฤดูร้อน ร้อนกว่าฤดูหนาวเพราะโลกอยู่ใกล้ดวงอาทิตย์มากกว่า เสื้อโค้ดทำให้ผู้สวมใส่อบอุ่นเพราะเสื้อโค้ดเป็นแหล่งกำเนิดของความร้อน เช่นเดียวกับไฟ การเข้าใจดังกล่าวนี้มาจากการแปลความหมายจากประสบการณ์ของผู้เรียนเอง

- 3) ก่อนการจัดการเรียนรู้เรื่องใหม่ ควรตรวจสอบความรู้เดิมของผู้เรียนว่าเป็นความรู้ที่ถูกต้องหรือไม่ หากเป็นความรู้ที่ไม่ถูกต้องหรือเป็นความเข้าใจผิด ต้องแก้ไขให้ถูกต้อง

เพราะในการสร้างความเข้าใจใหม่นั้น ผู้เรียนจะแปลความหมายของสิ่งที่เรียนรู้ใหม่จากความรู้และประสบการณ์เดิมที่มีอยู่ เช่น เวลาเอามีอวางเหนือเตาไฟจะรู้สึกว่ามีร้อน ดังนั้นนักเรียนจึงสรุปว่าในฤดูร้อนที่เราารู้สึกร้อนก็เพราะโลกอยู่ใกล้ดวงอาทิตย์มากกว่าในฤดูหนาวนั่นเอง ซึ่งก็ดูสมเหตุสมผลดี นักเรียนอาจตีความในลักษณะเดียวกันนี้กับเรื่องอื่น เช่น การสวมเสื้อโค้ดทำให้อบอุ่นว่าเป็นเพราะเสื้อโค้ดเป็นแหล่งกำเนิดของความร้อน เช่นเดียวกับไฟที่ทำให้มีร้อน ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง

4) การเรียนรู้เป็นปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ดังนั้นควรจัดให้ผู้เรียนได้ทำงานเป็นกลุ่มเล็กเพื่อให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างผู้เรียนด้วยกัน และผู้เรียนกับผู้สอน หรือการจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กับผู้ทรงภูมิความรู้ที่อยู่ในท้องถิ่น

5) ลดการบรรยาย จัดกิจกรรมหรือสถานการณ์ที่ทำให้ทายสติปัญญาและศักยภาพของผู้เรียน ให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติจริง ฝึกปฏิบัติ และประยุกต์ใช้ความรู้ในสถานการณ์จริงและสะท้อนผลการเรียนรู้ของตนเอง

6) จัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสถานการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้นตามสภาพจริงในสังคมเพื่อให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและประโยชน์ของการเรียนรู้

7) ให้ผู้เรียนเป็นผู้รับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการเรียนรู้และทิศทางการเรียนรู้ของตนเอง ได้แก่ การวางแผนบริหารจัดการการเรียนรู้ของตนเอง ควบคุมติดตามผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง ประเมินผลและปรับปรุงการเรียนรู้ของตนเองอย่างต่อเนื่อง

8) บทบาทของครู คือ ส่งเสริม สนับสนุนและให้ความช่วยเหลือ ชี้แนะการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนทฤษฎีการเรียนรู้สำคัญที่กล่าวมาข้างต้นได้ให้ข้อความรู้ที่เป็นประโยชน์ทำให้เราเข้าใจการเรียนรู้ของผู้เรียนว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร ซึ่งนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดจนส่งเสริมบทบาทของครู และผู้เรียนที่จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน (จินตนา สิทธิกุล, 2566: ออนไลน์)

2. ความรู้เบื้องต้นในการศึกษาคัมภีร์วิมานวัตถุ

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 เล่มที่ 26 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 18 ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เปตวัตถุ เถรคาถา เถรีคาถา คัมภีร์วิมานวัตถุนี้ เป็นการประมวลเรื่องของผู้ได้วิมาน โดยวิมานที่ปรากฏในวิมานวัตถุนี้มีจำนวนถึง 85 วิมาน แต่ละวิมานล้วนแตกต่างกัน ผู้ครอบครองวิมานแต่ละหลังก็แตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงเกิดความสนใจใคร่รู้ว่า วิมานที่มีลักษณะต่างกัน เกิดจากมูลเหตุใดบ้าง หรือกุศลกรรมอันทำให้ได้ไปอุบัติในวิมานนั้น ๆ เป็นกุศลกรรมชนิดใด เป็นต้น

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนในหลายระดับ คือ ตั้งแต่การดำเนินชีวิตปกติในความเป็นมนุษย์ ซึ่งมีหลักปฏิบัติทั่วไป ได้แก่ การให้ทานหรือการช่วยเหลือการสงเคราะห์ทางวัตถุบ้าง การแนะนำบ้างแก่เพื่อนมนุษย์ที่ด้อยโอกาสกว่าตนเองด้วยฐานะ ความรู้ ความสามารถในด้าน เศรษฐกิจ

และสังคม ส่วนหลักที่สองได้แก่ การมีศีล 5 เป็นพื้นฐานของชาวพุทธ และหลักการเจริญ ภาวนาหรือ การปฏิบัติธรรมในแต่ละข้อ เช่น การปฏิบัติตนตามหลักในมงคล 38 ข้อใดข้อหนึ่ง หรือหลายข้อ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ ถือเป็นคุณสมบัติสำคัญของพุทธศาสนิกชนที่นับถือ พระพุทธศาสนา ที่ประพฤติกันมา แต่อดีตถึงปัจจุบัน เพื่อประโยชน์ต่อตนและบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้ง ในปัจจุบันชาติและปรโลก แต่กายแตกดับทำลายขันธก็มีหวังว่าจะไปสู่สุคติโลกสวรรค์หรือ อย่างน้อยก็อาจจะให้มาเกิดเป็นมนุษย์ ก็ยังถือว่าดีกว่าภูมิอื่นๆ เช่น การเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉานก็ยากที่จะประกอบกรรมดี ไม่สามารถให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาได้เลย นอกนั้น แม้แต่ในพุทธปรัชญา ก็มีความเชื่อว่า กรรมและพฤติกรรมโดยรวมของคน คือ ตีต พุดและทำ ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย นี้เรียกว่า การดำเนินชีวิต มีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่เป็นกฎของเหตุผลตามธรรมชาติ คือ ผู้ดำเนินชีวิตที่ประกอบไปด้วยกุศลกรรมที่คิดดี พุดดีและทำดี จะมีความสัมพันธ์กับผลที่เกิดขึ้น หลังจากที่ได้ตายไปแล้ว คือ เป็นไปในทางดีเรียกว่า “สุคติ” ส่วนผู้ประกอบอกุศลกรรมที่คิดชั่ว พุดชั่วและทำชั่ว ย่อมไปสู่ “ทุคติ” มี เปรต อสุรกาย สัตว์ดิรัจฉาน สัตว์นรก (พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญาโน, 2539: 1)

คัมภีร์วิมานวัตถุนี้ มีที่มาในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ซึ่งเป็นพระไตรปิฎกเล่มที่ 26 และนับเป็นคัมภีร์ ขุททกนิกาย เล่มที่ 2 ในจำนวน 9 เล่ม คัมภีร์ขุททกนิกายเล่มที่ 1 ได้แก่ พระไตรปิฎกเล่มที่ 25 ซึ่งว่าด้วย ยุททกปฐะ (ประมวลบทสวดสั้น ๆ) ธัมมปทะ (ประมวลคาถา ธรรมบท) อุทาน (ประมวลพุทธอุทานที่เป็นธรรมภาษิต อิติวุตตะกะ ประมวลพระสูตรที่ไม่ขึ้นต้น ด้วย “เอวมเม สุตติ” แต่เชื่อมเข้าสู่คาถาด้วยคำว่า “อิติวัจจติ” และ สุตตนิบาต (ประมวลพระสูตรชุด พิเศษเป็นบท ร้อยกรองที่เรียกว่า “คาถา” ล้วนก็มี ที่มีบทร้อยแก้วเป็นบทพจน์ก็มี) ส่วนคัมภีร์ขุททกนิกายเล่มที่ 2 นี้ ว่าด้วยประมวลเรื่องต่างๆ 4 เรื่อง คือ

- 1) วิมานวัตถุ (ประมวลเรื่องผู้ได้วิมานจำนวน 85 เรื่อง)
- 2) เปตวัตถุ (ประมวลเรื่องเปรตจำนวน 51 เรื่อง)
- 3) เถรคาถา (ประมวลเรื่องธรรมภาษิตของพระเถระต่างๆ จำนวน 246 เรื่อง)
- 4) เถรีคาถา (ประมวลเรื่องธรรมภาษิตของพระเถรีต่างๆ จำนวน 73 เรื่อง (ขุ.วิ.

(ไทย) 26/1-128/1-165.)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมเรื่องการทำความดีต่างๆ และทั้งผลของการทำดีตอบสนองผู้กระทำทั้งโลกนี้และโลกหน้า ดังเรื่องเล่าว่า พระอรรถกถาจารย์ ผู้รจนาคัมภีร์ ปรมัตถทีปนี (อรรถกถาวิมานวัตถุ) กล่าว เรื่องวิมานวัตถุไว้ว่า วันหนึ่ง พระมหาโมคคัลลานะระได้หลีกเร้นอยู่เกิดความคิดขึ้นมาว่า ปัจจุบัน นี้ มนุษย์ ทั้งหลาย เมื่อความถึงพร้อมแห่งไทย ธรรม ความถึงพร้อมแห่งทักษิโนยบุคคลและความถึง พร้อมแห่งเจตนา แม้ไม่มี ก็ยังพากันทำบุญนั้น บังเกิดในเทวโลกเสวยสมบัติควรที่เราจาริกไปในเทวโลกทำเทวดาเหล่านั้นเป็นพยานให้บอกผลบุญ ตามที่พวกเขาได้สั่งสมไว้และผลบุญตามที่ได้เห็น มา แล้วกราบทูลความนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า ดังนั้น พระศาสดาของเรา จักทรงแสดงผลกรรม ให้ชัดเจน แก่มนุษย์ทั้งหลาย ทรงชี้แจงเรื่องบุญ

ทั้งหลาย แม้มีปริมาณเล็กน้อย ก็มีผลมากมาย โดยมี ศรัทธาความเชื่อที่ต่อเนื่องกันไปไม่ขาดสาย ทรงทำวิมานวัดถุนั้นๆ ให้เป็นวัตถุปฏิบัติเหตุเกิดเรื่อง แล้วจักทรงประกาศพระพุทธานุชาตนาได้ยิ่งใหญ่ การสั่งสอนนั้น จะเป็นประโยชน์สุขแก่ปวงชน แก่ เทวดาและ มนุษย์ทั้งหลาย ในคราวปฐมสังคายนา ครั้งที่หนึ่ง พระธรรมสังคาคณาจารย์ได้รวบรวม เรื่องของเทพบุตร เทพธิดาทั้งหลายผู้เกิดในวิมานนั้น มาร้อยกรองและจัดรวมไว้หมวดเดียวกัน เรียกชื่อว่า วิมานวัตถุ (ขุ.วิ.อ. (ไทย) 2-4.)

3. เหตุผลของผลบุญของคัมภีร์วิมานวัตถุ

ในเรื่องของเหตุผลของผลบุญของคัมภีร์วิมานวัตถุ ได้มีความเชื่อมโยงกับ การให้ทาน มีถึง 40 เรื่อง (พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ, 2525) รองลงมาคือการให้ทาน และรักษาศีล จำนวน 11 เรื่อง การให้ทานและการชวนชวยรับใช้ 10 เรื่อง ส่วนอีก 9 เรื่อง กล่าวถึงการรักษาศีล 3 เรื่อง ฟังธรรม 3 เรื่อง และการให้ทาน รักษาศีลและฟังธรรมอย่างละ 3 เรื่อง ที่น่าประหลาดใจ คือ มีเทพบุตรและเทพธิดาที่ได้ไปเกิดบนสวรรค์อันเป็นผลมาจากการถวายความเคารพถึง 6 เรื่อง ส่วนเรื่องที่เหลือแสดงให้เห็นว่าผลบุญจากการทำบุญในอดีตชาติของเหล่าเทพบุตรและเทพธิดานั้นไม่ได้เป็นการทำบุญอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวหากเป็นการทำบุญหลาย ๆ อย่าง ประกอบเข้าด้วยกันกล่าวคือ การให้ทาน รักษาศีล และรับใช้ 2 เรื่อง และที่เหลืออย่างละ 1 เรื่อง เป็นการให้ทานและฟังธรรม, การให้ทาน รักษาศีล ฟังธรรม และภาวนา, การรักษาศีล ฟังธรรม และภาวนา, การรักษาศีล ฟังธรรม และรับใช้, การรักษาศีล ภาวนา และรับใช้ รวมถึงการอุปยาบาท และรับใช้ นอกจากนี้ยังมีอีก 3 เรื่อง ที่กล่าวถึงการรับใช้ดูแล และการอนุโมทนาการทำบุญของผู้อื่น ซึ่งจะขอกกล่าวถึงการทำบุญในคัมภีร์วิมานวัตถุแต่พอสังเขป ดังนี้การให้ทาน คัมภีร์วิมานวัตถุระบุว่า ทานจะให้ผลมากที่สุดประกอบด้วย 3 ปัจจัย คือ มีวัตถุทาน หรือไทยธรรม มีจิตที่เลื่อมใส และที่สำคัญคือมีผู้รับที่เป็นทักษิณบุคคลวัตถุทานนั้น ไม่จำเป็นต้องมีมูลค่าสูง แม้แต่สมอดองในน้ำมูตรเน่า ก็สามารถให้ผลที่มากมายมหาศาลได้เช่นกัน ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ทานมิใช่จักมีผลมากด้วยการถึงพร้อมแห่งไทยธรรมอย่างเดียว ที่แท้ทานจักมีผลมากก็ด้วยความถึงพร้อมแห่งจิตที่เลื่อมใสและด้วยความถึงพร้อมแห่งเขต (ทักษิณบุคคล) เพราะฉะนั้น ทานวัตถุเพียงข้าวสีกกำมือหนึ่งก็ดี เพียงผ้าเก่าผืนหนึ่งก็ดี เพียงเครื่องลาดทำด้วยหญ้าก็ดี เพียงเครื่องลาดทำด้วยใบไม้ก็ดี เพียงสมอดองน้ำมูตรเน่าก็ดี บุคคลมีจิตเลื่อมใสแล้ว ตั้งไว้ในทักษิณบุคคล ทานเช่นนั้น ก็จักมีผลมาก รุ่งเรืองมาก แผ่ไพศาลมาก ดังนี้” (วิ.ม. (ไทย) 4/32/40)

คัมภีร์วิมานวัตถุ (Stories of the Mansions, 1993.) ประกอบด้วยเรื่องเล่า 85 เรื่อง ของเทพบุตรและเทพธิดาจำนวน 133 คน แบ่งออกเป็น 7 ส่วน โดย 4 ส่วนแรกเป็นเรื่องราวของวิมานของเหล่าเทพธิดา ประกอบด้วย 50 เรื่องเล่า และ 3 ส่วนท้ายเป็นเรื่องเล่าของเหล่าเทพบุตร ประกอบด้วย 35 เรื่องเล่า การทำบุญของเหล่า เทพบุตรและเทพธิดาในอดีตชาติ สรุปลได้ ดังนี้การ

ทำบุญในคัมภีร์วิมานวัตถุบุญที่ทำและส่งผลให้ไปเกิดเป็นเทพบุตรและเทพธิดานั้นประกอบด้วย การกระทำหลายอย่างด้วยกัน

เมื่อมีเหตุย่อมมีผล การทำบุญที่กล่าวมาข้างต้นย่อมให้ผลเช่นกัน ทั้งนี้คัมภีร์วิมานวัตถุ ได้ให้รายละเอียดที่ค่อนข้างชัดเจนว่าการทำบุญนั้น ๆ ให้ผลเช่นไร ทั้งผลจากการทำบุญโดยตรง ผลของบุญที่นำไปสู่การเกิดในวิมานที่สวยงามใหญ่โตมากน้อยตามกำลังบุญที่ได้ทำ รวมถึงรูปลักษณะที่ได้จากการไปเกิดเป็นเทพบุตรเทพธิดาที่มีลักษณะทางกายภาพและรัศมีที่ออกมาจากลำตัวที่แตกต่าง กัน อีกทั้งการใช้ชีวิตเสวยสุขบนสวรรค์ชั้นต่าง ๆ มีสภาพที่เป็นสุขแตกต่างกัน ทั้งนี้จะได้กล่าวถึงใน 3 แง่มุม คือ

1) ผลจากการทำบุญ ผลบุญที่ส่งผลให้เกิดวิมานของเหล่าเทพบุตรและเทพธิดา และชีวิตของเหล่าเทพบุตรและเทพธิดาบนสวรรค์ ดังนี้ผลจากการทำบุญผลจากการทำบุญนั้น คัมภีร์วิมานวัตถุระบุว่า เป็นผลมาจาก 3 ปัจจัยหลัก คือ ความศรัทธาของผู้ให้ คุณธรรมของผู้รับ และวัตถุทาน ทั้งนี้คัมภีร์วิมานวัตถุให้ความสำคัญกับ 2 ปัจจัยหลัก คือ ความศรัทธาของผู้ให้ และคุณธรรมของผู้รับ โดยที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับที่มาของวัตถุทานมากนัก

2) บุญที่ให้ผลมาก บุญที่ให้ผลน้อย ผลของวัตถุทานที่ถวาย และผลจากการอธิษฐาน ดังนี้บุญที่ให้ผลมาก คือ บุญที่ทำต่อเขตหรือผู้รับที่มีคุณธรรมสูง การถวายสังฆทานมีอานิสงส์มากกว่าถวายภิกษุรายบุคคล ดังที่ระบุไว้ใน ททัตลวิมาน ว่า ผลบุญจากการถวายแด่พระภิกษุรายบุคคลและคนทั่วไป ส่งผลให้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ในขณะที่การถวายสังฆทานแด่พระสงฆ์ให้ผลไปเกิดในสวรรค์ชั้นนิมมานรดีซึ่งสูงกว่านอกจากนี้ บุญที่ให้ผลมากยังสามารถเปลี่ยนชะตากรรมของผู้ทำบุญได้ ดังที่ระบุไว้ในอจาจกททายิกาวิมาน จันฑาลวิมาน และปฐมภิกษาทายิกาวิมานทั้งสามเรื่องนี้กล่าวถึงความเมตตาของพระพุทธเจ้าและพระเถระที่มีต่อผู้ที่กำลังจะสิ้นหนมตอายุขัย จึงได้เสด็จและไปโปรดเพื่อให้บุคคลเหล่านี้ได้ทำบุญหรืออย่างน้อยมีศรัทธาต่อพระพุทธเจ้าหรือพระสงฆ์ และผลบุญจากการถวายวัตถุทานแด่พระอรหันต์ที่เพิ่งออกจากนิโรธสมาบัติส่งผลให้รอดพ้นจากการไปเกิดในอบายภูมิและได้ไปเกิดบนสวรรค์

รัชชมาลาวิมานกล่าวถึงชีวิตของลูกสาวนางทาสีที่ถูกสะใภ้ของเจ้าของเรือนทำร้ายร่างกายจนคิดจะผูกคอตาย แต่เนื่องจากพระพุทธเจ้าต้องการจะโปรดนาง จึงได้มาประทับนั่งที่โคนต้นไม้ในป่าใกล้กับจุดที่นางจะผูกคอตาย เมื่อนางเห็นพระพุทธองค์จึงเกิดความเลื่อมใส ได้ไปเข้าเฝ้า และได้ฟังธรรมตั้งแต่อนุพพิททาและสังฆะ 4 นางจึงได้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล เมื่อนางบรรลุนิพพานจึงได้ล้มเลิกการผูกคอตาย จึงตักน้ำเดินกลับไปยังเรือน เจ้าของเรือนเมื่อได้เห็นสีหน้าของนางเปลี่ยนไปอย่างเห็นได้ชัดจึงก็แปลกใจ จึงได้ซักและเมื่อทราบความทั้งหมด จึงได้นิมนต์พระพุทธเจ้ามาที่เรือนและถวายภัตตาหารอันประณีต พระพุทธเจ้าได้เล่าอดีตชาติของลูกสาวนางทาสีและลูกสะใภ้ว่าในอดีตชาติทั้งสองคนมีฐานะสลับกัน และสะใภ้ในอดีตชาติที่เป็นนางทาสีได้ทำบุญและตั้งความปรารถนาขอให้นางได้เป็นนาย เมื่อชนทั้งหลายได้ฟังอดีตชาติและฟังธรรมแล้วต่างตั้งอยู่ในสภาวะ

และศีล เจ้าเรือนได้ตั้งลูกสาวนางทาสีไว้ในตำแหน่งลูกสาว เมื่อนางเสียชีวิตลงได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ (ช.วิ. (ไทย) 26/1-1228/1-165.)

ระเบียบวิธีวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์เรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุสำหรับเยาวชนในการจัดกิจกรรมสำหรับการเรียนการสอน” ในครั้งนี้เป็นวิธีวิจัย 2 รูปแบบ ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบประเมินผลก่อนและหลัง โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยผู้ให้ข้อมูลฝ่ายพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่พระสอนศีลธรรม, ฝ่ายครูที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องวิชาที่สอน ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุดความรู้การสอนเรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุสำหรับเยาวชน เพื่อประมวลองค์ความรู้สร้างกรอบแนวคิดการวิจัยและการเก็บข้อมูล ประกอบด้วย

- 1.1) ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย จำนวน 4 รูป
- 1.2) ครูพระสอนศีลธรรม จำนวน 5 รูป
- 1.3) ผู้อำนวยการและคณะครู จำนวน 3 คน
- 1.4) ผู้ดูแลพระสอนศีลธรรมในจังหวัดเชียงราย จำนวน 3 คน

2) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ทำการเก็บรวบรวมโดยใช้แบบประเมินกับกลุ่มตัวอย่าง 145 คน เพื่อศึกษาชุดความรู้การสอนเรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุสำหรับเยาวชน และเพื่อทราบรูปแบบในการสร้างชุดความรู้ในการพัฒนาการเรียนรู้เยาวชนในโรงเรียน โดยมีกระบวนการคัดเลือกจากจำนวนนักเรียนในแต่ละชั้นปีทั้งหมด รวมทั้งสิ้น 228 คน โดยแบ่งได้ตามตารางดังนี้

ลำดับ	ชั้นนักเรียนเรียนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย	ประชากร (นักเรียน)	กลุ่มตัวอย่าง
1	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1	73	48
2	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2	84	51
3	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3	71	46
รวมทั้งสิ้น		228	145

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากรนักเรียนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ จำนวนนักเรียนในโรงเรียนดอยหลวงรัชมัง คลาภิเชกอำเภอดอยหลวง จังหวัดเชียงราย โดยการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างของ Taro Yamane (1967: 886) สำหรับ กรณีที่ประชากรมีจำนวนแน่นอน ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 145 คน ดังนี้

$$\begin{aligned} n &= \frac{N}{1+Ne^2} \\ &= \frac{228}{1+228(0.05)^2} \\ &= 145.22 \text{ หรือ } 145 \text{ คน} \end{aligned}$$

โดยที่ n = จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

N = จำนวนประชากร

e = ความคลาดเคลื่อนของกลุ่มตัวอย่าง ในที่นี้กำหนดไว้ที่ 0.05

ดังนั้นจำนวนกลุ่มตัวอย่างเป็นจำนวน 145 คน

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาเรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุสำหรับเยาวชนในการจัดกิจกรรมสำหรับการเรียนการสอน พบว่า การวิเคราะห์เรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุสำหรับเยาวชนในการจัดกิจกรรมสำหรับการเรียนการสอน ขั้นตอนการสร้างชุดความรู้ คือ กำหนดหมวดหมู่เนื้อหาที่จะสร้างชุดความรู้ กำหนดหัวเรื่องชุดความรู้ วัตถุประสงค์ เก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือเอกสารและการสัมภาษณ์ จัดทำข้อมูลของชุดความรู้ สร้างแบบประเมินผล เลือกประเภทขอสื่อการสอน นำเสนออาจารย์ที่ปรึกษา ปรับปรุงแก้ไขพัฒนา นำไปทดสอบการเรียนการสอน สดท้ายประเมินผลวัดผลการของเรียนรู้นักเรียน ในการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ชุดการเรียนรู้จะต้องคำนึงถึง ความต้องการ ความถนัด ความสามารถ ความสนใจของผู้เรียน ที่มีลักษณะ แตกต่างและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะบุคคล เน้นการจัดการเรียนการสอน ที่ให้ผู้เรียนทำกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง

2. ผลการวิเคราะห์ก่อนและหลังเรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุสำหรับเยาวชนในการจัดกิจกรรมสำหรับการเรียนการสอน พบว่า ก่อนที่นักเรียนจะทำการเรียนการสอนในชุดความรู้เรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุ นักเรียนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจความเข้าใจ ในระดับแปลผลภาพรวม อยู่ที่ระดับ ปานกลาง โดยมีค่า \bar{x} อยู่ที่ 2.95 คิดเป็นร้อยละ 59.00 และค่า S.D. อยู่ที่ 0.68 แต่หลังจากที่ได้ทำการการเรียนการสอนในชุดความรู้กรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุ นักเรียนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้น อยู่ในระดับแปลผลภาพรวม อยู่ที่ระดับ มาก โดยมีค่า \bar{x} อยู่ที่ 4.10 คิดเป็นร้อยละ 82.00 และค่า S.D. อยู่ที่ 0.88 ซึ่งเพิ่มขึ้นมาจากเดิม 1.15 คิดเป็นร้อยละ 23.00

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาเรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุสำหรับเยาวชนในการจัดกิจกรรมสำหรับการเรียนการสอน พบว่า การวิเคราะห์เรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุสำหรับเยาวชนในการจัดกิจกรรมสำหรับการเรียนการสอน ขั้นตอนการสร้างชุดความรู้ คือ กำหนดหมวดหมู่เนื้อหาที่จะสร้างชุดความรู้ กำหนดหัวข้อชุดความรู้ วัตถุประสงค์ เก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือเอกสารและการสัมภาษณ์ จัดทำข้อมูลของชุดความรู้ สร้างแบบประเมินผล เลือกประเภทขอสื่อการสอน นำเสนออาจารย์ที่ปรึกษา ปรับปรุงแก้ไขพัฒนา นำไปทดสอบการเรียนการสอน สุดท้ายประเมินผลวัดผลการของเรียนรู้นักเรียน ในการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ชุดการเรียนรู้จะต้องคำนึงถึง ความต้องการ ความถนัด ความสามารถ ความสนใจของผู้เรียน ที่มีลักษณะ แตกต่างและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะบุคคล เน้นการจัดการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนทำกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสุธีปริยัตยาทร (2551) ได้วิจัยเรื่อง ผลการวิจัยพบว่าผลการประเมินนักเรียนอยู่ในระดับมาก พระสงฆ์ผู้สอนควรมีการศึกษาค้นคว้า และทำความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนทั้ง 4 ด้านให้ชัดเจนทุก ๆ ประเด็น อย่างละเอียดก่อนที่จะดำเนินการสอนสืบต่อไป พระสงฆ์ผู้สอนควรเข้ารับการฝึกอบรมและพัฒนาเชิงปฏิบัติการด้านการจัดการเรียนการสอนพระสงฆ์ ผู้สอนควรพิจารณาข้อบกพร่องของตนเองในการจัดการเรียนการสอนเพื่อปรับปรุงแก้ไขในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นต่อไป

2. ผลการวิเคราะห์ก่อนและหลัง การจัดกิจกรรมสำหรับการเรียนการสอน เรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุสำหรับเยาวชน พบว่า ก่อนที่นักเรียนจะทำการเรียนการสอนในชุดความรู้เรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุ นักเรียนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจความเข้าใจ ในระดับแปลผลภาพรวม อยู่ที่ระดับปานกลาง โดยมีค่า \bar{x} อยู่ที่ 2.95 คิดเป็นร้อยละ 59.00 และค่า S.D. อยู่ที่ 0.68 แต่หลังจากที่ได้ทำการเรียนการสอนในชุดความรู้กรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุ นักเรียนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้น อยู่ในระดับแปลผลภาพรวม อยู่ที่ระดับ มาก โดยมีค่า \bar{x} อยู่ที่ 4.10 คิดเป็นร้อยละ 82.00 และค่า S.D. อยู่ที่ 0.88 ซึ่งเพิ่มขึ้นมาจากเดิม 1.15 คิดเป็นร้อยละ 23.00 สอดคล้องกับงานวิจัยของ เสน่ห์ และบรรจบ บรรณรุจิ (2560: 278) พบว่า มีผลออกมาเป็นการรู้แจ้งที่สมบูรณ์ในทุกข์และความดับทุกข์ซึ่งเป็นความจริงของชีวิต การเรียนรู้อย่างนี้สัมพันธ์อย่างสมบูรณ์แบบอยู่กับปริยัติ (การศึกษา) ปฏิบัติและปฏิเวธ (การรู้แจ้ง) ซึ่งพุ่งลงไปที่ความจริง เป็นการศึกษาทดลองที่เป็นธรรมชาติและเป็นวิถีชีวิตซึ่งแสดงตัวออกมาเป็นรูปธรรมผ่านความสะอาดความสงบและความรอบรู้ อีกประการหนึ่ง นี้แหละคือ มัชฌิมาปฏิบัติ หรือ ทางสายกลาง ซึ่งทำลายความเห็นผิดและความคิดผิดและขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดความเห็นและความคิดถูก

สรุปองค์ความรู้

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย “การวิเคราะห์เรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุสำหรับเยาวชนในการจัดกิจกรรมสำหรับการเรียนการสอน” มีรายละเอียดตามแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์เรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุสำหรับเยาวชนในการจัดกิจกรรมสำหรับการเรียนการสอน” ผู้วิจัยได้กำหนดข้อเสนอแนะไว้เพื่อเป็นประโยชน์ในงานวิจัยซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะในเชิงนำประโยชน์ไปใช้

พระสอนศีลธรรม อาจารย์ นักเรียนทั่วไป ได้นำแนวทางการสอนเรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุสำหรับเยาวชนในการจัดกิจกรรมสำหรับการเรียนการสอน เพื่อเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ การทำกิจกรรม การเรียนการสอน การศึกษากรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุ ที่สามารถนำไปพัฒนาได้จากหลักกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการใช้ในชีวิตประจำวัน โดยให้หน่วยงานที่สนใจ อันประกอบด้วย วัด โรงเรียน สถานศึกษาที่เกี่ยวข้อง และผู้ที่จัดอบรมกิจกรรมเด็ก สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้นั้นไปศึกษาต่อยอดเพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างชุดความรู้ในเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา สามารถนำชุดความรู้การวิเคราะห์เรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุสำหรับเยาวชนในการจัดกิจกรรมสำหรับการเรียนการสอน ไปใช้ในการศึกษา โดยการนำไปเผยแพร่ในรูปแบบ ผ่านสื่อ ผ่านคลิปเสียง เกมสื่กิจกรรม ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาคั้งต่อไป

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคั้งนี้เป็นนักเรียนในโรงเรียนนาร่องหรือเป็นโรงเรียนทดลองการใช้ชุดความรู้ในการสอน ดังนั้นในการศึกษาคั้งต่อไปควรมีก่อนนักเรียนในพื้นที่วิจัยอื่น ๆ เพื่อทำการศึกษาและยืนยันการวิจัย และโดยใช้หลักกรรมรูปแบบอื่น ๆ และวิธีการอื่น ๆ ที่หลากหลาย โดยมีการศึกษาและติดตามผลในระยะยาวต่อไป ในส่วนของผลลัพธ์ที่ออกมาพบว่าหลังจากทำการเรียนการสอนแล้ว นักเรียนมีการพัฒนาตนเอง มีทัศนคติที่ดี ดังนั้นจึงควรทำวิจัยเกี่ยวกับ การวิเคราะห์เรื่องกรรมในคัมภีร์วิมานวัตถุสำหรับเยาวชนในการจัดกิจกรรมสำหรับการเรียนการสอน ที่มีต่อพระพุทธศาสนาในด้านการเรียนรู้จากชุดความรู้ อื่น ๆ ของทุกช่วงวัยในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา (2548). โครงการจัดตั้งพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์.
- จินตนา สิทธิกุล (2566). ทฤษฎีการเรียนรู้และการประยุกต์สู่การสอน. สืบค้นข้อมูลจาก https://sites.google.com/site/hnwykarreynru_123_/thvdi-kar-reiyn-ru-laea-kar-prayukt-sukar-sxn
- ชูศรี วงศ์รัตน์ (2544). การวิจัยเพื่อการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร: ทิพย์ลิเคชั่น.
- พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญาโน (2539). การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสุธีปริยัตยาทร (2551). “การศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหา การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมของพระสงฆ์ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี เขต 1”. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.

พระราชวรมณี (2528). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร:
ด้านสุทธาการพิมพ์.

เสนห์ สีกาวิ และบรรจบ บรรณรุจิ (2560). พัฒนาการกระบวนการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ. “วารสารสันติ
ศึกษาปริทรรศน์ฯ” 4(1) (มกราคม-เมษายน): 278.

Stories of the Mansions (1993). tr.I B.Horner. Oxford: PTS.

Yamane, Taro (1967). Statistics: An Introductory Analysis, and Edition. New York: Harper
and Row.

กระบวนการพัฒนาช่วงศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของวัดร่องเสือเต้น
THE DEVELOPMENT OF KWANG TO PROCESS ARTS AND CULTURAL
SPACE OF WAT RONG SUEA TEN

พระมหาธนกร สุภวิโส (นามวงศ์ดี) และพงษ์วณิช คงทรัพย์
วัดร่องเสือเต้น จังหวัดเชียงราย

Phra Maha Thanakorn Supavangso (Namwongdee) and Phongwanat Kongsap
Wat Rong Suea Ten, Chiang Rai Province
Email: Thanakornzaa009@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “กระบวนการพัฒนาช่วงศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของวัดร่องเสือเต้น” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษากระบวนการจัดช่วงศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของวัดร่องเสือเต้น และเพื่อวิเคราะห์กระบวนการจัดช่วงศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของวัดร่องเสือเต้น เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) โดยวิธีใช้การคัดเลือกแบบเจาะจงผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องจำนวน 27 รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า

1) ผลการศึกษากระบวนการจัดช่วงศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของวัดร่องเสือเต้น พบว่า ช่วงศิลปวัฒนธรรมของวัดร่องเสือเต้นมีลักษณะเป็นการบูรณาการศิลปะและวัฒนธรรม โดยมีพระอุโบสถ เป็นศิลปะประยุกต์ที่โดดเด่น ใช้เศษสีน้ำเงินฟ้าตัดกับสีทองเป็นศูนย์กลาง พร้อมจัดพื้นที่รอบบริเวณวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้และพื้นที่ตลาดสำหรับชุมชนในการจำหน่ายสินค้าหัตถกรรม สินค้าพื้นเมือง และอาหารท้องถิ่น

2) ผลการวิเคราะห์กระบวนการจัดช่วงศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของวัดร่องเสือเต้น พบว่า กระบวนการพัฒนาช่วงศิลปวัฒนธรรมมีการนำแนวคิด “กาดมั่วคริวแลง” มาปรับปรุงและยกระดับให้สะท้อนเอกลักษณ์ล้านนา ผ่านการจัดจำหน่ายสินค้า OTOP การแสดงศิลปวัฒนธรรม ผ่านการฟ้อนรำ การแสดงกลองสะบัดชัย และการแสดงแสงสีเสียง “พญานาคถวายดอกบัวแด่พระพุทธองค์” เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวและถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับประวัติและเอกลักษณ์เฉพาะตัวของวัดร่องเสือเต้น กระบวนการจัดช่วงศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์จะช่วยส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น สร้างรายได้ให้กับชุมชน และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงราย

คำสำคัญ: กระบวนการพัฒนา, ช่วงศิลปวัฒนธรรม, วัดร่องเสือเต้น

Abstract

The research titled “The Development Process of a Creative Arts and Cultural Courtyard at Wat Rong Suea Ten” aimed to: Study the process of organizing a creative arts and cultural courtyard at Wat Rong Suea Ten. Analyze the process of organizing a creative arts and cultural courtyard at Wat Rong Suea Ten. This study employed qualitative research methods, collecting data through in-depth interviews with 27 key informants selected through purposive sampling. Key Findings:

1. Process of Organizing the Creative Arts and Cultural Courtyard The arts and cultural courtyard at Wat Rong Suea Ten integrates art and culture, with the ordination hall (ubosot) as the centerpiece. The hall features prominent applied art, using striking blue tones contrasted with gold. Surrounding areas of the temple are developed into learning spaces and markets for the community, offering handicrafts, local products, and traditional food.

2. Analysis of the Development Process of the Creative Arts and Cultural Courtyard The development incorporates the concept of “Kad Mua Khrua Laeng” (traditional evening market), enhancing and adapting it to reflect Lanna identity. The market features the sale of OTOP products, cultural performances such as traditional Lanna dances, Klong Sabatchai drum performances, and a light-and-sound show titled “Phaya Naga Offering Lotus to the Buddha”, aimed at attracting tourists and conveying the history and unique identity of Wat Rong Suea Ten. The process of organizing the creative arts and cultural courtyard promotes local arts and culture, generates income for the community, and fosters cultural tourism development in Chiang Rai Province.

Keywords: The Development to process, Kwang of Arts and Cultural, Wat Rong Suea Ten

บทนำ

ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงความเป็นลักษณะเฉพาะของสังคม ถ้าสังคมได้มีการรักษาไว้ซึ่งความมีศิลปวัฒนธรรมย่อมแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของสังคมนั้น ๆ ที่ได้สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น โดยส่วนใหญ่ความเป็นศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นมักจะเกี่ยวโยงกับ ศาสนาที่คนในชุมชนนั้น ๆ นับถือ สำหรับสังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมที่ยอมรับนับถือ พระพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ในสังคมไทย ตลอดจนรากฐานทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นหลายแขนง ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น (พระสมุทรวชิโรดม, 2567): 73-74) แต่อย่างไรก็ตาม การรับเอาวัฒนธรรมต่าง ๆ เข้ามา ทำให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสซึ่งหมายรวมถึงศิลปวัฒนธรรม อันดั้งเดิมบางอย่างที่ค่อย ๆ ถูกกลืนหายไปตามกระแสและอาจสูญสิ้นไปในที่สุด ดังนั้นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่ควรตระหนักถึงก็คือหลักการในการพัฒนาโดยไม่ต้องรี้อ ไม่ต้องทำลาย และไม่ถอนออก

สิ่งที่มีอยู่โดยเฉพาะการพยายามที่จะรักษาสິงที่มีอยู่นั้นด้วยการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมอันล้ำค่า ควบคู่ไปกับการพัฒนาให้เจริญไปข้างหน้าอย่างเหมาะสมซึ่งคนทุกชาติทุกภาษาต่างเป็นเจ้าของและ ร่วมกัน คุ่มครองปกป้องรักษาทุกคนจึงต้องมีหน้าที่คุ่มครองป้องกันสิ่งที่ดีที่มีอยู่เหล่านี้ไว้ ไม่ปล่อยให้พลละเลย หรือการไม่เอาใจใส่เพื่อให้มี ให้ดี ให้เจริญ และให้รอดพ้นจากการทำลาย จากสิ่งต่าง ๆ หรือจากการพังทลายอันเกิดขึ้นจากฝีมือมนุษย์ด้วยกันทั้งนี้ในการจัดการอนุรักษ์เพื่อให้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เหล่านี้ยังคงอยู่ จะประสบความสำเร็จได้ จึงต้องมีการประสานร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งใน ฐานะที่มีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงหรือผู้ที่ได้รับผลกระทบ เช่น สังคมหรือชุมชนนั้น ๆ เพื่อนำไปสู่ ความร่วมมือในการทำงานเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมให้บรรลุเป้าหมาย (วีรวุฒิ โอตระกูล, 2520: 132)

จึงก่อให้เกิดเป็นศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์แสดงถึงความเป็น “ไทย” อย่าง โดดเด่น และสืบทอดจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยสะท้อนออกมาให้เห็นในรูปของ ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา ภาษา วรรณกรรม ศิลปกรรม โบราณคดี การละเล่น ดนตรี นาฏศิลป์ และชีวิตความเป็นอยู่ และวิทยาการท้องถิ่น ซึ่งเป็นมรดกทางภูมิปัญญา ของกลุ่มชน เป็น ศักดิ์ศรีของท้องถิ่นเป็นที่น่าภาคภูมิใจ และควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่สืบไป ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นวิถีชีวิตที่คนในท้องถิ่นได้สั่งสม เลือกสรรและปรับปรุงแก้ไขจนเป็น เอกลักษณ์ เป็นรากฐานของการ สร้างสรรค์ ความสามัคคี ความมั่นคงของชาติ เป็นสิ่งที่แสดงถึง ศักดิ์ศรีเกียรติภูมิและความภาคภูมิใจ ร่วมกันของคนไทย เป็นการสร้างสรรค์และสืบทอดไว้เป็น เอกลักษณ์ประจำชาติ เพื่อให้รุ่นลูกรุ่นหลานได้ เรียนรู้และรักในคุณค่าในศิลปะพื้นบ้าน เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นไทย และพร้อมที่จะช่วยสืบทอด จรรโลงและธำรงไว้เป็นสมบัติของชาติ (เจนนิสา เกศมณี, 2566: ออนไลน์) ดังนั้นวัดร่องเสือเต้น นับเป็น พุทธศาสนสถานแห่งหนึ่ง ของภาคเหนือที่มีความโดดเด่นด้านศิลปวัฒนธรรมโดยเฉพาะพระวิหาร ลักษณะเด่นของวิหารวัดร่องเสือเต้น คือ ใช้น้ำสีน้ำเงินฟ้าตัดกับสีทอง โดยสีน้ำเงินฟ้าของตัววิหารนั้น เปรียบดังท้องฟ้าที่ สดใส แสดงถึงธรรมะขององค์สมเด็จพระพุทธเจ้าที่ขจรขยายไปทั่วโลก ซึ่งเป็นหลัก คำสอนที่เป็นความ จริงตามหลักเหตุและผล เป็นศิลปะแนวพุทธศิลป์ร่วมสมัยที่แฝงด้วยธรรมของพุทธ องค์กร ส่วนพญานาค ที่อยู่หน้าวิหารได้รับอิทธิพลจากศิลปะของอาจารย์ถวัลย์ ดัชนี ที่เน้นลักษณะ โครงสร้างที่เข้มแข็ง เขี้ยวเล็บแหลมคม ให้ความรู้สึกน่าเกรงขามทว่าคงความอ่อนช้อยในแบบล้านนา และภายในวิหาร เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปขมกลบตีรีโลกนาถสีขามุก ขนาดหน้าตักกว้าง 5 เมตร สูง 6.5 เมตร โดยมีพระรอดลำพูน จำนวน 88,000 องค์ และแก้วแหวนเงินทองหลายสิ่งถูกฝังอยู่ใต้ พระพุทธรูป องค์นี้ บริเวณพระเศียรยังได้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งได้รับประทานจากสมเด็จพระ ญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก รวมทั้งยังได้รับพระราชทานนาม “รัชมขมกลบตีรี โลกนาถ” ที่หมายความว่า “พระพุทธรูปทรงเป็นมงคล เจ้าในความเป็นราชาเป็นที่พึ่งในสามโลก”และ ในส่วนของความงดงามของสถาปัตยกรรมวิหารวัดร่องเสือเต้นที่ซึมซับศิลปะแนวพุทธศิลป์มาจาก อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ผู้สร้างวัดร่องชุ่น และรูปปั้นพญานาคที่อยู่ด้านหน้าวิหารซึ่งได้รับอิทธิพล มาจากศิลปะของอาจารย์ถวัลย์ ดัชนี

จากการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางสำหรับกระบวนการพัฒนาช่วงศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของวัดร่องเสือเต้น ผู้ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่ศึกษา การแสดงทาง ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดช่วงศิลปวัฒนธรรม รวมไปถึงการยกระดับการ จัดช่วงศิลปวัฒนธรรม ของวัดร่องเสือเต้น ตลอดจนส่งเสริม การสร้างภาคีเครือข่ายในการพัฒนาจัดช่วงศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อผู้ที่มาศึกษา พัฒนาการจัดช่วงศิลปวัฒนธรรม อันมีความสำคัญต่อการสร้างศิลปะอันงาม และเป็นที่ยอมรับในเชิงอนุรักษ์ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการจัดช่วงศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของวัดร่องเสือเต้น
2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการจัดช่วงศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของวัดร่องเสือเต้น

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการพัฒนาช่วงศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของวัดร่องเสือเต้น” ผู้ศึกษาได้เตรียมแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

1. การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม เป็นการวางแผนงานและการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการอนุรักษ์ดูแลรักษา หรือการจัดการข้อมูลสถานที่ พื้นที่ และการตรวจสอบเรื่องราวในอดีตของชาติ หรือของกลุ่มชนเผ่าพันธุ์ต่าง ๆ หรือสิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของโลก (ปริดา พูลสิน, 2554: 122) การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม เป็นการวางแผนงานและการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการอนุรักษ์ดูแลรักษา หรือการจัดการข้อมูลสถานที่ พื้นที่ และการตรวจสอบเรื่องราวในอดีตของชาติ หรือของกลุ่มชนเผ่าพันธุ์ต่าง ๆ หรือสิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของโลก 1 ซึ่งการจัดการทรัพยากร วัฒนธรรม ประกอบด้วย 2 คำหลัก คือ คำว่า การจัดการ” (Management) เป็นการกระทำ หรือ ศาสตร์และศิลป์ และการดำเนินการธุระอย่างหนึ่งอย่างใดและคำว่า “ทรัพยากร” เป็นบางสิ่งบางอย่างที่มีอยู่แล้วและมีศักยภาพที่นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ฉะนั้นการจัดการทรัพยากร (ไม่ว่าทรัพยากรวัฒนธรรมหรือแม้แต่ทรัพยากรธรรมชาติ) ก็คือศาสตร์และศิลป์แห่งการดำเนินการเกี่ยวกับ บางสิ่งบางอย่างที่มีอยู่แล้วให้เกิดประโยชน์ (ธนิช เลิศชาญฤทธ์, 2551: 31) กระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นระบบการดูแลเพื่อรักษาคุณค่าของทรัพยากรที่มีและมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ร่วมกันของคนในปัจจุบันและคนรุ่นหลัง เป็นการให้ ความสำคัญต่อการเข้าถึงทรัพยากรวัฒนธรรมของคนรุ่นปัจจุบัน หลักการสำคัญที่ใช้กันอย่าง แพร่หลายในการรักษาทรัพยากรทางวัฒนธรรมคือการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทาง ศิลปวัฒนธรรมของตนเองโดยมีองค์ประกอบของชุมชน ได้แก่ คน หรือเจ้าของวัฒนธรรม วิธีการเทคโนโลยีและหน่วยงานรับผิดชอบเป็นผู้ขับเคลื่อนกระบวนการแต่ละขั้นตอน องค์ประกอบของการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมประกอบไปด้วย 2 องค์ประกอบ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 คน เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญที่สุดเพราะเป็นแหล่งที่อุดมด้วยความรู้ ประสบการณ์ และเป็นผู้นำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับชุมชน และเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้และกิจกรรมการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมให้กับชุมชน เช่น ประชาชนในพื้นที่และบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศิลปวัฒนธรรม

องค์ประกอบที่ 2 กระบวนการ เป็นการบริหารจัดการเพื่อเชื่อมโยงประสานคนและ ความรู้ เข้าไว้ด้วยกัน โดยกระบวนการที่เกิดขึ้นนั้น เป็นการถ่ายทอดความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมผ่าน การบอกเล่า พูดคุยจากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลหนึ่ง และคนฟังมีการนำความรู้มาปฏิบัติและบอกต่อ หมุนเวียนเป็น วงจรความรู้ภายในชุมชน และขยายออกไปนอกชุมชน ดังนั้นกระบวนการจึงไม่มีวิธีการ และกำหนดเวลา ที่ตายตัว

ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพของคนและกระบวนการ จึงเป็นขั้นตอนเบื้องต้นที่สำคัญใน กระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพราะคนในชุมชนคือเจ้าของทรัพยากรวัฒนธรรมโดยเฉพาะ ผู้นำด้านวัฒนธรรมในชุมชนซึ่งจำเป็นต้องมีความรู้ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมพร้อมทั้งวิธีการ และกระบวนการทำงานที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อการดำเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรมที่ ประสบความสำเร็จ (กนกวรรณ ชูชาญ, 2552: 77-78)

2. การจัดช่วงศิลปวัฒนธรรม

การจัดช่วงศิลปวัฒนธรรมที่มีต่อศิลปวัฒนธรรม ถือว่าเป็นรูปธรรมของความคิดที่ เป็นนามธรรม ซึ่งบุคคลแสดงออกมาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น เป็นคำอธิบาย เป็นแผนผัง ไดอะแกรม หรือแผนภาพ เพื่อช่วยให้ตนเองและบุคคลอื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจนมากขึ้น แต่รูปแบบ ไม่ใช่ทฤษฎี รูปแบบโดยทั่วไปจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้ (ศักดิ์ศรี มงคลอิทธิ, 2558: 23)

1) รูปแบบจะต้องนำไปสู่การทำนาย (prediction) ผลที่ตามมา โดยสามารถนำไปสร้าง เครื่องมือเพื่อไปพิสูจน์ทดสอบได้

2) โครงสร้างของรูปแบบจะต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (casual relationship) ซึ่งสามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์หรือเรื่องนั้นๆ ได้

3) รูปแบบจะต้องสามารถช่วยสร้างจินตนาการ (imagination) ความคิดรวบยอด (concept) และความสัมพันธ์ (interrelations) รวมทั้งช่วยขยายขอบเขตของการสืบเสาะความรู้

4) รูปแบบควรประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง (Structural relationships) มากกว่าความสัมพันธ์เชื่อมโยง (associative relationships)

ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงรูปแบบการจัดช่วงศิลปวัฒนธรรมที่มีต่อศิลปวัฒนธรรม ต้องนึกถึง วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ อาจมี คำ ความหมาย หรือวาทกรรม อยู่สามกลุ่ม ได้แก่

1) “ศิลปะและวัฒนธรรม” คือ การเอาศิลปะเป็นภาพใหญ่หรือเป็นตัวนำและเอา วัฒนธรรมเป็นตัวตาม

2) “วัฒนธรรมและศิลปะ” คือ การเอาวัฒนธรรมเป็นภาพใหญ่ เอาศิลปะเป็นตัวตาม

3) “ศิลปวัฒนธรรม” คือ เป็นวัฒนธรรมเชิงศิลปะ ให้ความสำคัญกับศิลปะ โดยมีวัฒนธรรมบูรณาการร่วมอยู่ หรือมีวัฒนธรรมเป็นพลังขับเคลื่อน (เน้นตัวศิลปะ โดยใช้วัฒนธรรมเป็นตัวหนุน หรือขับเคลื่อน) (ศักดิ์ศรี มงคลอิทธิ, 2558: 34)

สิ่งที่สำคัญจะขาดไม่ได้ คือ แหล่งเรียนรู้ สิ่งต่าง ๆ ซึ่งในที่นี้อาจเรียกว่า “ช่วงวัฒนธรรม” ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต สถานที่ ทั้งที่เกิดจากธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น กิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม ข้อมูล ข่าวสาร ที่บุคคลสามารถใช้ศึกษา ค้นคว้า หรือฝึกปฏิบัติด้วยตนเองและผ่านการถ่ายทอดจากบุคคลอื่นเพื่อพัฒนาระบบการเรียนรู้ของตน แหล่งเรียนรู้รอบตัว นับได้ว่าเป็นครู ทั้งที่พูดได้และพูดไม่ได้ สามารถกระตุ้นให้บุคคลเกิดความสนใจ ใฝ่รู้คิดและปฏิบัติซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ และแหล่งเรียนรู้รอบตัวอย่างไม่มีข้อจำกัด ดังนั้น แหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม เป็นแหล่งข้อมูลสารสนเทศ และประสบการณ์ทางทัศนศิลป์ที่ สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียนใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ (ชุดิมา เวทการ, 2551) แบ่งแหล่งเรียนรู้ออกเป็น 6 กลุ่ม ดังนี้ ได้แก่ แหล่งเรียนรู้ ประเภทสถานที่ แหล่งการเรียนรู้ประเภทกิจกรรม แหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล แหล่งการเรียนรู้ ประเภทวัตถุ แหล่งการเรียนรู้ประเภทสื่อ และแหล่งการเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ

กลุ่มที่ 1 แหล่งเรียนรู้ประเภทสถานที่ เป็นสถานที่ที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ สามารถ ศึกษา ค้นคว้า แสวงหาความรู้และประสบการณ์ได้ เช่น ตัวอาคารที่ใช้เก็บสื่อ อุปกรณ์การเรียนรู้ทาง ศิลปะและวัฒนธรรม แหล่งการเรียนรู้ประเภทนี้มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ทำให้มีประสบการณ์ตรง เข้าใจสิ่งที่ศึกษา อีกทั้งยังทำให้เกิดความคุ้นเคยและเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม แหล่งเรียนรู้ประเภทสถานที่

กลุ่มที่ 2 แหล่งการเรียนรู้ประเภทกิจกรรมศิลปะในชุมชน เป็นแหล่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน ทำให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับคุณค่าและความสำคัญของ วิถีการดำเนินชีวิต ทัศนคติ ความเชื่อ ความคิดและวิธีการคิดร่วมกันของกลุ่มคน สำหรับกิจกรรมใน ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ความศรัทธาที่มีต่อศาสนาของคนในชุมชนจะพบกิจกรรมศิลปะที่ ปรากฏอยู่ใน ประเพณีสำคัญทางศาสนา ศาสนา เช่น การออกแบบเครื่องสักการบูชา การสร้างสิ่งจำลองต่าง ๆ สำหรับงานประเพณี

กลุ่มที่ 3 แหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะและงานช่าง เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญมาตั้งแต่อดีต ส่วนมากเป็นการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการหรือตามอัธยาศัย เรียนรู้จากผู้ที่ประกอบอาชีพนั้นโดยตรง บุคคลเหล่านี้สามารถให้ความรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ ตลอดจนให้แนวคิดและทัศนคติต่อการทำงานศิลปะแก่ผู้เรียนได้เป็นอย่างดี โดยผู้รู้ หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ในด้านต่าง ๆ ของชุมชน ได้แก่ ความรู้ทางด้านศิลปะ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี ศาสนา

คติความเชื่อ ฯลฯ อาจเป็นพระสงฆ์ ครู นักวิชาการ ผู้เฒ่าผู้แก่ พ่อแม่ ญาติพี่น้อง หรือเพื่อน บ้าน บุคคล เหล่านี้ อาจจะเป็นผู้ให้ข้อมูลที่เป็นสาระความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชนได้โดยตรง หรืออาจเป็นผู้สนับสนุน โดยพาผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน หรือค้นคว้าความรู้เพิ่มเติมในแหล่งอื่นๆ เพื่อให้นักเรียน เกิดความเข้าใจ และเห็นความสัมพันธ์ของงานศิลปะกับวิถีชีวิตชุมชนได้ สำหรับช่าง ชาวบ้าน คือ ผู้ที่มีความชำนาญเชิงช่าง ได้แก่ ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างจักสาน ช่างไม้ ช่างเหล็ก ช่างปูน ปั้น ช่างแกะสลัก ช่างทอผ้า

กลุ่มที่ 4 แหล่งการเรียนรู้ประเภทวัตถุ หมายถึง วัตถุที่ผู้เรียนสามารถศึกษา ค้นคว้า แสวงหาความรู้ทางด้านทัศนศิลป์ที่มีในชุมชน ศิลปวัตถุ หมายถึง ผลงานทัศนศิลป์ทั้งที่เป็นงานศิลปะ พื้นบ้าน และหัตถกรรมพื้นบ้านที่สามารถใช้เป็นแบบอย่างหรือเป็นสื่อเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับ คุณค่าด้านความงาม คุณค่าที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชน คุณค่าทางการใช้สอย ได้แก่ ภาพเขียน ภาพ แกะสลัก รูปปั้น ภาพพิมพ์ เครื่องใช้ในพิธีกรรมและเครื่องใช้ประจำวัน

กลุ่มที่ 5 แหล่งการเรียนรู้ประเภทสื่อ เป็นแหล่งวิทยาการและเป็นตัวกลางในการ ถ่ายทอดความรู้โดยการจดบันทึก จัดเก็บข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ และสามารถสื่อสารผ่านการเผยแพร่ใน รูปของสื่อต่าง ๆ โดยอาจเป็นสื่อที่ผู้อื่นผลิตหรือผู้สอนผลิตขึ้นเอง โดยการเลือกใช้และผลิตสื่อต้อง คำนึงถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือเนื้อหาของบทเรียนและเหมาะสมกับ ผู้เรียน

กลุ่มที่ 6 แหล่งการเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ แม่น้ำ ภูเขา ถ้ำ น้ำตก แร่ ธาตุ ทะเล และต้นไม้ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเหล่านี้เป็นสื่อที่อยู่รอบตัวของผู้เรียนและยังสัมพันธ์ กับสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น การได้เข้าไปสัมผัสกับธรรมชาติช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเพลิดเพลินเกิด ความรู้ความเข้าใจในตนเอง เข้าใจคุณค่าความงาม ความกลมกลืนสมดุลของสภาพแวดล้อม รอบตัว สามารถเรียนรู้สิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติของชุมชนจากกิจกรรมทางศิลปะ (ปริยาภรณ์ ตั้งคุณานันต์, 2559: 1-5)

3. การจัดช่วงศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของวัดร่องเสือเต้น

การจัดช่วงศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของวัดร่องเสือเต้น ได้ดำเนินกรรรมต่าง ๆ ของ คณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนเช่นเดียวกันกับวัดอื่น ๆ โดยทั่วไป รวมทั้งดำเนินกิจกรรมตาม “การคณะ สงฆ์” ทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ ด้าน การศึกษาสงเคราะห์ และด้านสาธารณสงเคราะห์ และยังได้จัดกิจกรรมต่าง ๆ ตามเทศกาลหรือตามพุทธ ศาสนกาลอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด กิจกรรมที่โดดเด่นที่จัดขึ้นในแต่ละเทศกาลต่าง ๆ ของวัดร่องเสือ เต้น ได้แก่ งานกฐินสามัคคีประจำปี งานผ้าป่าโดยประจำปี เทศกาลวันเข้าพรรษา ประเพณีลอยกระทง และกิจกรรมสวดมนต์ข้ามปีเปลี่ยนศักราชใหม่

3.1) เทศกาลวันเข้าพรรษา

ภาพที่ 1 เทศกาลวันเข้าพรรษาของวัดร่องเสือเต้น

3.2) ประเพณีลอยกระทง

ภาพที่ 2 ประเพณีลอยกระทงของวัดร่องเสือเต้น

4. กิจกรรมโครงการศาสนสงเคราะห์

กิจกรรมโครงการศาสนสงเคราะห์ โดยพระอธิการทนงศักดิ์ กตสาโร (2565: สัมภาษณ์) เจ้าอาวาสวัดร่องเสือเต้น ได้มอบหมายให้ นายสุรชัย กรุงศรี ไวยาวัจจร และสมาชิก อสม. ชุมชนร่องเสือเต้นไปแจกข้าวสารแก่ผู้ป่วยติดเตียงและผู้สูงอายุในชุมชนร่องเสือเต้นซึ่งจะทำเป็นประจำทุกเดือนในโครงการศาสนสงเคราะห์ วัดร่องเสือเต้น ปันอิมปันสุข น้ำใจเพื่อคลายทุกข์ ในช่วงที่เกิดการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด 19)

ภาพที่ 3 โครงการศาสนสงเคราะห์วัดร่องเสือเต้น ปันอิมปันสุข น้ำใจเพื่อคลายทุกข์ช่วงโควิด 19

4) โครงการศาสนสงเคราะห์วัดร่องเสือเต้น “ปันอิม ปันสุข” นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์ (2565: สัมภาษณ์) ได้ให้ข้อมูลว่า พระอธิการทนงศักดิ์ กตสาโร เจ้าอาวาสวัดร่องเสือเต้น เป็นกรรมการ

ฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์จังหวัดเชียงราย ได้มอบข่าวสารแก่โรงเรียนบ้านหนองแห้ง ตำบลแม่คำ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย เพื่อนำไปใช้ประกอบอาหารกลางวันให้แก่เด็กนักเรียนซึ่งเปิดสอนในระดับชั้นอนุบาลถึงประถมศึกษาปีที่ 6

5) โครงการศาสนสงเคราะห์วัดร่องเสือเต้น “วัดสว่าง ใจสงบ” มอบถวายหลอดไฟ LED แด่วัดต่าง ๆ ภายในตำบลริมกก และวัดอื่น ๆ ในจังหวัดเชียงราย

6) โครงการศาสนสงเคราะห์วัดร่องเสือเต้น มอบทุนการศึกษาให้พระภิกษุสงฆ์ สามเณร ทั้งที่เรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี แผนกนักธรรม และพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในเขตจังหวัดเชียงราย

ระเบียบวิธีวิจัย

การทำวิจัยเรื่อง “กระบวนการพัฒนาช่วงศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของวัดร่องเสือเต้น” ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลโดยใช้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะส่งผลให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการทำวิจัย โดยกำหนดรูปแบบการดำเนินการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการสัมภาษณ์ โดยวิธีใช้การคัดเลือกแบบเจาะจงผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องจำนวน 27 รูป/คน โดยมีกระบวนการวิจัยดังนี้

1) การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา บทความ งานวิจัย ในลักษณะการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ได้แก่ ส่วนที่เป็นคำอธิบายจากเอกสาร หนังสือ ตำรา ที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ กระบวนการพัฒนาช่วงศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของวัดร่องเสือเต้น

2) ดำเนินการสัมภาษณ์ ได้แก่ ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัย โดยเริ่มต้นด้วยการสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุและขออนุญาตใช้เครื่องมือบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่าง ๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะนำไปใช้เพื่อการวิจัยและประโยชน์ทางวิชาการเท่านั้น

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษากระบวนการจัดช่วงศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของวัดร่องเสือเต้น พบว่า ลักษณะเป็น “ศิลปวัฒนธรรม” คือ เป็นวัฒนธรรมเชิงศิลปะที่ ให้ความสำคัญกับศิลปะเป็นตัวหลักโดยมีวัฒนธรรมบูรณาการร่วมอยู่ โดยเน้นให้ความสำคัญกับพระอุโบสถเป็นประธานของช่วง ซึ่งเป็นศิลปะประยุกต์ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ใช้เฉดสีเป็นสีน้ำเงินฟ้า ตัดกับสีทองลวดลายต่าง ๆ ที่พริ้วไหว นอกจากนี้ ยังมีการจัดระบบการใช้พื้นที่รอบพระอุโบสถให้เป็น แหล่งเรียนรู้และการพัฒนาด้านการสร้างตลาดภายในบริเวณวัดร่องเสือเต้น เพื่อให้พ่อค้า แม่ค้า และ ชาวบ้าน ได้นำผลงานหัตถกรรมและสินค้าทางวัฒนธรรม อาหารพื้นเมืองและสินค้าอื่น ๆ มาจัดจำหน่าย

2. ผลการวิเคราะห์กระบวนการจัดช่วงศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของวัดร่องเสือเต้น

พบว่า ทางวัดมีกระบวนการ การนำเอารูปแบบภาคตัวครัวแลงจากธรรมดามาพัฒนา จัดระเบียบ และยกระดับขึ้นเป็นช่วง ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของล้านนา โดยนำเสนอศิลปวัฒนธรรมผ่านเรื่องราวของกินของใช้ไม่ว่าจะเป็น สินค้าวัฒนธรรม คือสินค้า OTOP หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ สินค้าของชุมชนต่าง ๆ ขนมและอาหารพื้นเมือง ควรนำเสนอศิลปวัฒนธรรมผ่านเรื่องราววัฒนธรรมลานเวที การแสดงสุดพิเศษ แสง สี เสียง “พญานาคถวายดอกบัวแด่พระพุทธองค์” การฟ้อนรำ การแสดงกลองสะบัดชัย เปิดให้ นักท่องเที่ยวเข้าชมความงามควรและให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัดร่องเสือเต้น อันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวที่ที่หาชมได้ยากหนึ่งในสามของจังหวัดเชียงราย และควรมีการจัดการนำเที่ยว ที่ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

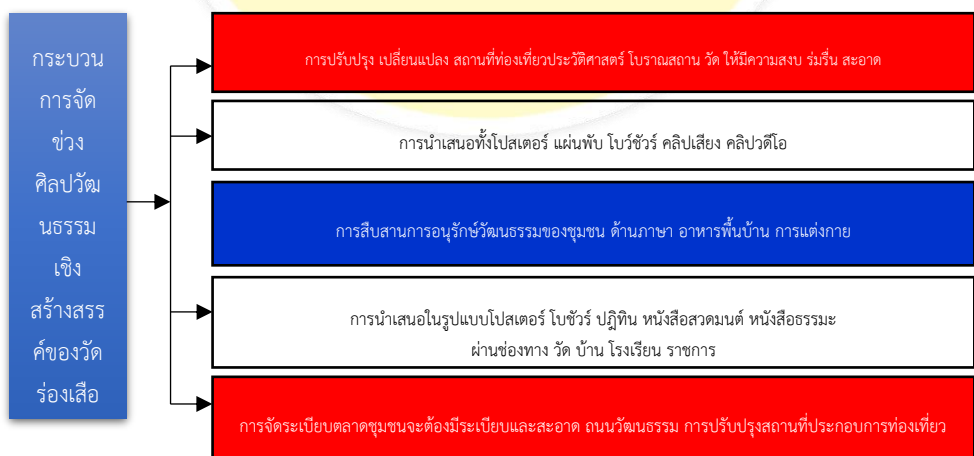
1. ผลการศึกษากระบวนการจัดช่วงศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของวัดร่องเสือเต้น พบว่า ลักษณะเป็น “ศิลปวัฒนธรรม” คือ เป็นวัฒนธรรมเชิงศิลปะที่ ให้ความสำคัญกับศิลปะเป็นตัวหลักโดยมีวัฒนธรรมบูรณาการร่วมอยู่ โดยเน้นให้ความสำคัญกับพระอุโบสถเป็นประธานของช่วง ซึ่งเป็นศิลปะประยุกต์ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ใช้เฉดสีเป็นสีน้ำเงินฟ้า ตัดกับสีทองลวดลายต่าง ๆ ที่พริ้วไหว นอกจากนี้ ยังมีการจัดระบบการใช้พื้นที่รอบพระอุโบสถให้เป็น แหล่งเรียนรู้และการพัฒนาด้านการสร้างตลาดภายในบริเวณวัดร่องเสือเต้น เพื่อให้พ่อค้า แม่ค้า และ ชาวบ้าน ได้นำผลงานหัตถกรรมและสินค้าทางวัฒนธรรม อาหารพื้นเมืองและสินค้าอื่น ๆ มาจัดจำหน่าย สอดคล้องกับงานวิจัยของ วรสิกา อังกูร และคณะ (2565) ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาแหล่งการเรียนรู้ของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ” ที่พบว่า วัดพระเชตุพนฯ จัดเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกและเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สมบูรณ์แบบอย่างแท้จริง ทั้งนี้ เพราะนอกจากแหล่งรวมองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ แล้ว ยังมีการนำความรู้ทางธรรมสอดแทรกไปควบคู่กับองค์ความรู้ต่าง ๆ ได้อย่างกลมกลืน ทั้งวิธีการในการเรียนรู้นั้นยังมีลักษณะเป็น “กระบวนการเรียนรู้” ที่ครบถ้วนสมบูรณ์ กล่าวคือ มีทั้งการเรียนรู้ที่มีทั้งผู้เรียนผู้สอน การศึกษาโดยใช้วิธีการจากของจริง ชมผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น สื่อวีดิทัศน์การศึกษา สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์และโดยอาศัยประสบการณ์จริง ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและได้รับความรู้ควบคู่ไปกับคุณธรรมอย่างแท้จริงรูปแบบการจัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้มี 4 รูปแบบคือ 1) การจัดทำทัศนศึกษานำชมวัด 2) หอสมุดสมเด็จพระเชตุพนฯ 3) ศิลาจารึก 8 หมวด 4) โรงเรียนแพทย์แผนโบราณและการนวดแผนโบราณ

2. ผลการวิเคราะห์กระบวนการจัดช่วงศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของวัดร่องเสือเต้น พบว่า ทางวัดมีกระบวนการ การนำเอารูปแบบภาคตัวครัวแลงจากธรรมดามาพัฒนา จัดระเบียบ และยกระดับขึ้นเป็นช่วง ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของล้านนา โดยนำเสนอศิลปวัฒนธรรมผ่าน

เรื่องราวของกินของใช้ไม่ว่าจะเป็น สินค้าวัฒนธรรม คือสินค้า OTOP หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ สินค้าของชุมชนต่าง ๆ ขนมและอาหารพื้นเมือง ควรนำเสนอศิลปวัฒนธรรมผ่านเรื่องราววัฒนธรรมลานเวที การแสดงสดพิเศษ แสง สี เสียง “พญานาคถวายดอกบัวแด่พระพุทธรองค์” การพ้อนรำ การแสดงกลองสะบัดชัย เปิดให้ นักท่องเที่ยวเข้าชมความงดงามควรและให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัดร่องเสือเต้น อันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวที่ที่หาชมได้ยากหนึ่งในสามของจังหวัดเชียงราย และควรมีการจัดการนำเที่ยว ที่ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิตรานันท์ แสงศรีจันทร์ (2555) ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการภูมิปัญญาการเล่นท้องถิ่นชุมชนย่านวัดคูสิดาราม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร” ซึ่งพบว่า ด้วยกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม ทำให้ภูมิปัญญาการเล่นบางอย่างหายไป แต่การเล่นบางอย่างยังคงมีการสืบทอดจวบจนทุกวันนี้ ปัจจุบันการอนุรักษ์และการถ่ายทอดภูมิปัญญาการเล่นท้องถิ่น มีเพียงปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้นที่พยายามดำรงรักษาภูมิปัญญาการเล่นท้องถิ่นเหล่านี้ไว้ ซึ่งนับวันอาจสูญหายไปตามกาลเวลา จากการศึกษาพบว่า ควรมีแนวทางการจัดการภูมิปัญญาการเล่นท้องถิ่นย่านนี้ในอนาคต ดังนี้ ควรมีการสร้างองค์ความรู้เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐาน ควรมีการจัดกิจกรรมเพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านและเยาวชนเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์ สืบทอดการเล่น ควรประชาสัมพันธ์ในสื่อรูปแบบต่าง ๆ และสนับสนุนปราชญ์ชาวบ้านในการเป็นผู้นำการถ่ายทอดภูมิปัญญาการเล่นท้องถิ่น ทั้งนี้ควรได้รับความร่วมมือและสนับสนุนจากหลายภาคส่วนทั้งชาวบ้าน วัด โรงเรียนในชุมชน และหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการสืบสานพื้นภูมิปัญญาการเล่นอันเป็นอัตลักษณ์ย่านวัดคูสิดารามให้คงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป

สรุปองค์ความรู้

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย “กระบวนการจัดช่วงศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของวัดร่องเสือเต้น” มีรายละเอียดตามแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 4 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการจัดช่วงศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของวัดร่องเสือเต้น” ผู้วิจัยได้กำหนดข้อเสนอแนะไว้เพื่อเป็นประโยชน์ในงานวิจัยซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

แนวทางในกระบวนการจัดช่วงศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของวัดร่องเสือเต้น ควรมีการจัดเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้และสามารถสื่อสารกับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้อย่างเหมาะสม มีอาสาสมัครมัคคุเทศก์ที่มีความรู้ด้านการท่องเที่ยวคอยให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ และคอยให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ชุมชนจัดขึ้น ควรมีการอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว เช่น จัดพื้นที่จอดรถไว้เพียงพอ ทำป้ายเตือน ป้ายบอกทางที่สามารถมองเห็นได้ชัดเจน

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ควรนำความรู้ที่ได้ในกระบวนการจัดช่วงศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของวัดร่องเสือเต้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในกระบวนการจัดช่วงศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของวัดร่องเสือเต้นและแนวทางในการสร้างภาคีเครือข่าย ควรมีการทำ Mou ร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย และสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเชียงราย รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาช่วงศิลปวัฒนธรรม และทำการศึกษาเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายตามความนิยมจากสื่อออนไลน์ร่วมกับเครือข่าย เพื่อช่วยกันพัฒนาเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ ในการส่งเสริมการพัฒนาเชิงพื้นที่ของเขตพัฒนาการท่องเที่ยว

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างกระบวนการจัดช่วงศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของวัดที่หลากหลาย ควรมีการเสริมด้วยการลงไปทำกิจกรรมเพื่อเป็นแนวทางในนำไปสู่กระบวนการจัดช่วงศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์มาใช้มาเป็นแนวทางในยุคนี้ใช้ ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ ชูชาญ (2552). “การจัดการความรู้ทางทรัพยากรวัฒนธรรมโดยผู้นำชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนบ้านผาหมอน ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จิตราพันธ์ แสงศรีจันทร์ (2555). “แนวทางการจัดการภูมิปัญญาการเล่นท้องถิ่นชุมชนย่าน วัดดุสิตาราม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- เจนนิสา เกศมณี (2566). การแสดงพื้นเมืองสี่ภาค. สืบค้นข้อมูลจาก <http://jenniasketmanee.blogspot.com>.
- ชุติมา เวทการ (2551). การจัดการเรียนรู้สาระทัศนศิลป์บนพื้นฐานวัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธนิก เลิศชาญฤทธ์ (2551). การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปริยาภรณ์ ตั้งคุณานันต์ (2559). “การศึกษาไทย: จากอดีต ปัจจุบัน สู่อนาคต”. วารสารครุศาสตร์อุตสาหกรรม. 15 (1) (มกราคม-เมษายน): 1-5.
- ปรีดา พูลสิน (2554). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนวัดโสมนัส. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.
- พระสมุทรวชิรโสภณ (2557). “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยของคณะสงฆ์”. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน มจร. 2 (1) (มกราคม-มิถุนายน): 73-74.
- วรสิกา อังกูร และคณะ (2557). “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาแหล่งการเรียนรู้ของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร”. รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.).
- วีรภูมิ โอตระกูล (2520). มานูรักษกันเกิด ฉบับ 200 ปี กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนส์ โตร์.
- ศักดิ์ศรี มงคลอิทธิ (2558). รูปแบบและกระบวนการพัฒนาการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊ค.

สังคมศึกษาวิถีพุทธ: การประยุกต์หลักธรรมในการเรียนรู้ เพื่อลดความเครียดของนักเรียน

SOCIAL STUDIES IN BUDDHIST WAY: APPLYING BUDDHIST PRINCIPLES TO LEARNING TO REDUCE STRESS AMONG STUDENTS

สันติ เมืองแสง และพระรัตนมุนี (บุญณมี วิสารโท)
คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Santi Muangsaeng and Phra Rattanamuni (Phuname visarato)
Faculty of Buddhist Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Email: athitthep099@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา เพื่อลดความเครียดและส่งเสริมพัฒนาการทางอารมณ์ของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน หลักธรรมที่นำมาใช้ได้แก่ อิทธิบาท 4 เพื่อสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ และ สติปัฏฐาน 4 เพื่อเสริมการรู้เท่าทันอารมณ์ นอกจากนี้ยังบูรณาการ พรหมวิหาร 4 เพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่อบอุ่นและปลอดภัยทางอารมณ์

ผลการศึกษาการพบว่า การเรียนการสอนที่บูรณาการหลักธรรมช่วยลดความเครียดของนักเรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยส่งเสริมให้นักเรียนมีความตระหนักรู้ในตนเอง สามารถควบคุมอารมณ์และลดแรงกดดันจากการเรียน กิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสม ได้แก่ การทำสมาธิก่อนเริ่มเรียน การฝึกสติผ่านกิจกรรมระดมสมอง การอภิปราย และการสะท้อนความคิดในบทเรียน ช่วยให้นักเรียนมีสมาธิและความพร้อมในการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น การสร้างความร่วมมือระหว่างครูและผู้ปกครองเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะช่วยเสริมพฤติกรรมที่ดี การปรับตัวต่อแรงกดดันในชีวิตประจำวันอย่างเหมาะสม การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดี มีผลส่งเสริมช่วยพัฒนาให้นักเรียนมีบุคลิกภาพที่ตีรวมถึงมีจิตใจที่ผ่องใส การประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ช่วยลดความเครียดและส่งเสริมพัฒนาการทางอารมณ์ของนักเรียน การพัฒนาทางการเรียนรู้ควบคู่กับการเสริมสร้างจิตสำนึกที่ดี เป็นแนวทางการจัดการศึกษาที่เหมาะสมในยุคปัจจุบัน ต่อการสร้างบุคคลที่มีสมดุลทางความคิด อารมณ์ และพฤติกรรม พร้อมทั้งจะออกไปดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรมในสังคมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

คำสำคัญ: สังคมศึกษาวิถีพุทธ, การประยุกต์หลักธรรม, ลดความเครียดของนักเรียน

Abstract

This academic article aims to study the application of Buddhist principles in social studies teaching to reduce stress and promote emotional development of basic education students. The principles used include the Four Bases of Power to create motivation for learning and the Four Foundations of Mindfulness to enhance emotional awareness. In addition, the Four Divine Abodes are integrated to create a warm and emotionally safe learning atmosphere.

The results of the study found that teaching and learning that integrates Buddhist principles significantly reduces students' stress by promoting self-awareness, emotional control, and reduced pressure from studying. Appropriate learning activities include meditation before starting a lesson, mindfulness training through brainstorming activities, discussions, and reflection on lessons, which help students concentrate and be more ready to learn. Creating cooperation between teachers and parents is an important factor that helps promote good behavior, appropriate adjustment to pressures in daily life, and creating a good learning environment, which helps to promote and develop students' personalities and clear minds. The application of Buddhist principles in social studies teaching helps reduce stress and promotes students' emotional development. Learning development along with the promotion of good consciousness is an appropriate approach to education management in the present era to create individuals with balanced thoughts, emotions, and behaviors, ready to live morally in a society that is constantly changing.

Keyword: Social studies of Buddhist way, application of Buddhist principles, reducing stress of students

บทนำ

สังคมโลกในยุคศตวรรษที่ 21 มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มาก ยิ่งขึ้น มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกทั้งด้านธรรมชาติและวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ระบบข้อมูลข่าวสารที่แพร่กระจายไปอย่างรวดเร็วทั่วทุกส่วนของโลกมีอิทธิพลสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การเมืองการปกครอง การศึกษาวิทยาศาสตร์ การแพทย์ สังคมของมนุษย์เริ่มมีความเป็นชุมชนในเมืองมากขึ้น ท่ามกลางกระแสของความเปลี่ยนแปลงนั้น สมาชิกในสังคมต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ของโลก สิ่งสำคัญที่สุดที่จะทำให้ทุกคนอยู่ใน สังคมได้อย่างปลอดภัยและมีความสุขนั้นคือจะต้องมีการพัฒนาทางการศึกษา การที่ทุกคนมีทักษะที่ จำเป็นในการอยู่ร่วมกันในสังคมท้องถิ่นและสังคมโลกได้นั้น จะต้องได้รับการฝึกฝนเริ่มต้นตั้งแต่เกิด มาใช้ชีวิตอยู่รอดก็ ต้องมีทักษะในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เมื่อเติบโตขึ้นในสังคมแบบใดก็ ต้องปรับตัวให้เข้ากับ สังคมนั้น และเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคที่มีความเจริญก้าวหน้าทาง เทคโนโลยีอย่างรวดเร็วก็ยิ่งต้อง มีการปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปรอบด้าน ผู้เรียนซึ่งเป็นอยู่ท่ามกลางสังคมที่มี

การเปลี่ยนแปลงจะต้องรู้เท่าทันในกระแสการเปลี่ยนแปลง (สุคนธ์ สิ้นธพานนท์, 2559: 7) และจะเห็นได้ว่า การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาซึ่งเป็นรายวิชาหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ในการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียน ให้สามารถเรียนรู้การดำรงชีวิตอยู่ในสังคม และการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่าง มีความสุข ตลอดจนสามารถนำเอาความรู้ ความเข้าใจนั้นไปปรับใช้ให้เข้ากับสภาพสังคมที่แปรเปลี่ยน ได้อย่างเหมาะสม สมดุล และยั่งยืน จุดมุ่งหมายสำคัญของรายวิชาสังคมศึกษาโดยส่วนใหญ่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้มีทักษะต่างๆ เช่น ทักษะทางสังคม ทักษะการคิด ทักษะการตัดสินใจ และทักษะการ แก้ปัญหาที่ใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้เรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมในการสร้าง พลเมืองดีของประเทศ อันเป็นรากฐานของพลโลกต่อไป ดังนั้นการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาหรือ สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงต้องใช้วิธีการเรียนรู้ที่จะช่วยสร้างเสริมเติมเต็ม ประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้ใช้สติปัญญา ความรู้ ความคิด ความสามารถ ทักษะ ค่านิยม และเจตคติที่ดี ตลอดจนจัดให้เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมจัดการเรียนรู้ของตนเอง พัฒนาและขยายความคิดของตนเองจากความรู้ที่ได้เรียน (วิภาพรรณ พิมลา, 2560: 16)

สังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงจากสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 ทำให้วิถีชีวิตของวัยรุ่นเปลี่ยนแปลงไปมาก เช่นเดียวกัน บางคนอาจไม่สามารถปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงได้ (กรมสุขภาพจิต, 2565) นำไปสู่ความเครียดและกลายเป็นปัญหาทางสุขภาพจิต จากสถิติรายงานข้อมูลการประเมินสุขภาพจิตคนไทยปี 2564 ของกระทรวงสาธารณสุข พบว่า สัดส่วนของความเครียดระดับสูงในกลุ่มเด็กและเยาวชนวัยเรียนอายุไม่ถึง 20 ปี ร้อยละ 29.90 และในกลุ่มอายุ 20-29 ปี ร้อยละ 28.50 (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, 2566) และจากการสำรวจความเครียดของนักเรียนจะเห็นได้ว่า ความเครียดของเด็กนักเรียนอาจเกิดจากอาจารย์ เพื่อนผู้ปกครอง ญาติ ผลการเรียนและ ค่าใช้จ่าย ซึ่งความเครียดจะเพิ่มขึ้นในช่วงใกล้สอบและก่อนการประกาศผลการ สอบ แม้จะทราบผล การสอบแล้วแต่ได้เกรดต่ำกว่าที่คาดหวังไว้ก็จะเกิดอาการเครียดได้ ความเครียดที่เกิดขึ้นจะส่งผล เสียต่อร่างกาย จิตใจ ผลการเรียนและความสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้าง ดังนั้นความเครียดจึง เปรียบเสมือนเพชรฆาตที่มาอย่างเงียบ ๆ บั่นทอนทั้งทางร่างกาย จิตใจ และก่อให้เกิดความสูญเสียอื่น ๆ ตามมาอีกมากมาย นักเรียนที่มีความเครียดจะพยายามจัดการกับความเครียดเพื่อผ่อนคลายให้ ความเครียดทุเลาลงหรือพยายามขจัดความเครียดให้หมดสิ้นไปเพื่อให้ตนเองกลับเข้าสู่ภาวะปกติ การจัดการกับความเครียดมีหลายวิธี บางวิธีเป็นวิธีที่เหมาะสม แต่บางวิธีอาจทำให้ความเครียดทุเลา ลงเพียง ชั่วครู่แต่ส่งผลเสียในระยะยาวต่อผู้ใช้ ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิด ความเครียด สาเหตุที่ทำให้เกิดความเครียดมีอยู่หลายประการ ได้แก่ สาเหตุทางด้านจิตใจ เช่น ความ กลัวว่าจะไม่ได้ดังหวัง กลัวงานที่ทำจะล้มเหลว กลัวว่าตนเองต้อง ทาส่งที่ยากเกินความสามารถ วิดก กังวล กับ เรื่องครอบครัว การเรียน การงานหรือสาเหตุจากการเปลี่ยนแปลงในชีวิต เช่นการเปลี่ยนวัย การ เปลี่ยน สถานที่อยู่ การเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งแวดล้อมที่คุ้นเคย นอกจากนั้นยังเกิดจาก สาเหตุ

ของการเจ็บป่วย ทางกาย ได้เช่นกัน การเปลี่ยนแปลงในชีวิต เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิด ความเครียด (กรมสุขภาพจิต, 2543: 10)

โดยการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาด้วยหลักธรรมเพื่อลดความเครียดของนักเรียน ประกอบด้วย อิทธิบาท 4 การที่จะนำหลักธรรมเกี่ยวกับอิทธิบาท 4 ไปประยุกต์ใช้ควรต้องพิจารณาด้วย เช่น คนหนึ่งชอบศึกษาธรรมฟัง ด้วยความรักความพอใจในธรรมอยากรู้อยากเข้าใจในธรรมให้ยิ่งๆ ขึ้นไป จึงฟังด้วยจิตแน่วแน่ ก็มีฉันทะเป็นตัวเด่นชักนำสมาธิและกุศลธรรมข้ออื่น ๆ อีกคนหนึ่งมีนิสัยหรือความรู้สึกเกิดขึ้นในขณะนั้นว่า เมื่อพบอะไรที่ฟังทำก็ต้องสู้ต้องเอาชนะ ต้องเข้าเผชิญและทำให้สำเร็จ จึงฟังด้วยความรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ท้าทาย จะต้องพยายามเข้าใจให้ได้ ก็มีวิริยะเป็นธรรมเด่น อีกคนหนึ่งมีนิสัยเอาใจใส่รับผิดชอบ ไม่ว่าจะอะไรที่ตนเกี่ยวข้องก็ต้องใส่ใจเอาจิตจดจ่อติดตาม จึงตั้งใจฟัง เอาจิตติดตาม เนื้อความไป ก็มีจิตตะเป็นใหญ่ อีกคนหนึ่งคิดจะตรวจสอบว่าธรรมที่แสดงนั้นเป็นจริงหรือไม่ ดีหรือไม่ หรือจะค้นหาเหตุผลในธรรมที่ฟัง ฟัง ไปก็คิดใคร่ครวญพิจารณาสอบสวนไป ใจจึงแน่วแน่อยู่กับธรรมที่ฟัง ก็มีวิมังสาเป็นใหญ่ ด้วยเหตุนี้ลักษณะคุณธรรมอิทธิบาท 4 ของแต่ละบุคคลในแต่ละด้านแตกต่างกัน ได้ (พระธรรมปิฎก, 2538: 845-846)

พรหมวิหาร 4 มีความสำคัญอย่างมากในการนำมาเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน สังคมศึกษา เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนเนื่องจากเป็นอนาคตที่สำคัญของชาติในครั้งต่อไป โดยพรหมวิหาร 4 เป็นธรรมเครื่องเป็นอยู่ของพรหม (ที.ปา. (ไทย) 11/305/275.) ซึ่งจะกล่าวในแง่ของเชิงจริยธรรมนี้ว่า เป็นหลักประพฤติ หลักการดำเนินชีวิต หรือหลักการครองชีวิตที่ถูกต้องสมบูรณ์ของมนุษย์ที่จะนำไปสู่จุดหมาย คือ ความดับทุกข์หรือการหลุดพ้นปัญหาอยู่อย่างเป็นอิสระไร้ทุกข์ (พระธรรมปิฎก, 2538: 591)

อริยสัจ 4 เป็นกระบวนการที่ให้ผู้เรียนได้พยายามแสวงหาความรู้ ค้นหาวិธีการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยนำเอาลำดับขั้นทั้งสี่ของอริยสัจในศาสนาพุทธมาใช้เป็นแนวทางแก้ไขปัญหาของตนเอง ซึ่งประกอบด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค โดยเทคนิควิธีการสอนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ของผู้เรียน และเพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้า เสาะแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตราที่ 18 ซึ่งระบุไว้ว่า สถานศึกษามีการจัดกิจกรรม และการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (วิลาวัลย์ เอี่ยมเจริญ, 2566: ออนไลน์)

การศึกษาในสมัยปัจจุบันนี้ การที่จะต้องมีการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาในการลดความเครียดของนักเรียนนั้นจะต้องเข้าใจบริบทในตัวของนักเรียน แล้วสำรวจว่าสาเหตุของความเครียดมาจากอะไรแล้ว จึงมีการกิจกรรมและการเรียนให้นักเรียนเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคม ทักษะการคิด ทักษะการตัดสินใจ และทักษะการ แก้ปัญหาที่ใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้เรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม มีการนำหลักธรรมเข้าไปเสริมด้วยเช่น หลักอิทธิบาท 4 เพื่อเสริมความแน่วแน่และความรับผิดชอบของนักเรียน พรหมวิหาร 4 เน้นในแง่ของจริยธรรมและพัฒนาหลักในการดำเนินชีวิต และอริยสัจในการนำมาใช้ในการค้นหาความจริงและแสวงหาความรู้ โดยการนำมาจัดกิจกรรม และ

เน้นการเรียนการสอนสำหรับผู้เรียนเป็นหลัก เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนสังคมเพื่อลดความเครียด เป็นไปอย่างมีความสุข

ความเครียดและการจัดการความเครียดของนักเรียน

ความเครียดเป็นเรื่องของร่างกายและจิตใจที่เกิดการตื่นตัวเพื่อเตรียมรับกับเหตุการณ์ใด เหตุการณ์หนึ่ง ในแง่ความคิดของแต่ละบุคคลจึงคิดว่าไม่เป็นที่น่าพอใจ เป็นเรื่องที่หนักหนาสาหัสเกินกำลังทรัพยากรที่เรามีอยู่ หรือเกินความสามารถที่มีอยู่ หรือเกินความสามารถของเราที่จะแก้ไขได้ ทำให้รู้สึกหนักใจ เป็นทุกข์ และพลอยทำให้เกิดอาการผิดปกติทางร่างกายและพฤติกรรมตามไปด้วย (พิมพ์มาดา, 2556) เป็นความรู้สึกที่เริ่มก่อตัวขึ้นที่จิต มีลักษณะอาการหนัก แน่น ตึง อึดอัด ไม่โปร่งเบา ไม่เบา ไม่สบายตัว ในยุคสังคมที่วุ่นวายทั้งเรื่องเรียน เรื่องงาน เรื่องส่วนตัว และสังคมรอบข้าง ทำให้เราอยู่กับความรู้สึกนี้จนชิน ถึงแม้ความเครียดจะไม่มาก แต่ถ้าปล่อยทิ้งสะสมไว้มากๆ อาจทำให้ส่งผลเสียต่อร่างกายอย่างแน่นอน (วิโรจน์ ตรีการวิจิตร, 2557) ซึ่งความเครียดนั้นเป็นภาวะของอารมณ์หรือความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ และทำให้รู้สึกถูกกดดัน ไม่สบายใจ วุ่นวายใจ กลัว วิตกกังวล ตลอดจนถูกบีบคั้น เมื่อบุคคลรับรู้หรือประเมินว่าปัญหาเหล่านั้นเป็นสิ่งที่คุกคามจิตใจ หรืออาจจะก่อให้เกิดอันตรายแก่ร่างกาย จะส่งผลให้สภาวะสมดุลของร่างกายและจิตใจเสียไป (ลิเดีย, 2557: 61-63)

การบริหารความเครียดโดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

1) การออกกำลังกายคลายเครียด ช่วยในเรื่องอารมณ์และลดอาการซึมเศร้า แม้ว่าการออกกำลังกายจะไม่ใช่วิเศษแต่การเพิ่มการขยับกายยืดเส้นยืดสายร่างกายนั้นเป็นผลดีและช่วยให้จัดการกับอารมณ์เศร้าได้ดีขึ้น ไม่จำเป็นต้องออกแรงอย่างหนัก เพื่อให้เหงื่อตกมากกว่าการออกกำลังกายที่ให้ผลทางสุขภาพจิตนั้นแม้เพียงแค่วันละสัก 10 นาทีก็ได้ผลแล้วหรืออาจเลือกวิธีการออกกำลังกายที่เหมาะสมกับสภาพร่างกายตนเอง ทำให้ตนเองสนุกสนานและเพลิดเพลิน เข้ากลุ่มกับคนอื่น ๆ ได้

2) การทำกิจกรรมต่างๆ ที่ทำให้เกิดความเพลิดเพลิน ซึ่งกิจกรรมที่จะทำมีอยู่มากมาย โดยต้องไม่เป็นกิจกรรมที่ขัดกับจารีตประเพณีเช่น การเล่นดนตรีกิจกรรมบันเทิงดูหนังฟังเพลง เป็นต้น กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้จะเป็กิจกรรมนันทนาการได้โดยมีแนวทางในการเลือกกิจกรรมที่จะปฏิบัติดังนี้

2.1) ความสนใจ การเลือกกิจกรรมที่ตนเองสนใจ จะทำให้เกิดความสนุกสนานและเพลิดเพลิน เกิดความสุข ส่งผลให้จิตใจได้ผ่อนคลาย และลดความเครียดได้ด้วย

2.2) สุขภาพ ในการปฏิบัติกิจกรรมใดๆจะต้องคำนึงถึงสุขภาพของตนเองเป็นสำคัญหากมีร่างกายที่แข็งแรงก็สามารถจะเลือกปฏิบัติกิจกรรมให้หลากหลายยิ่งขึ้น

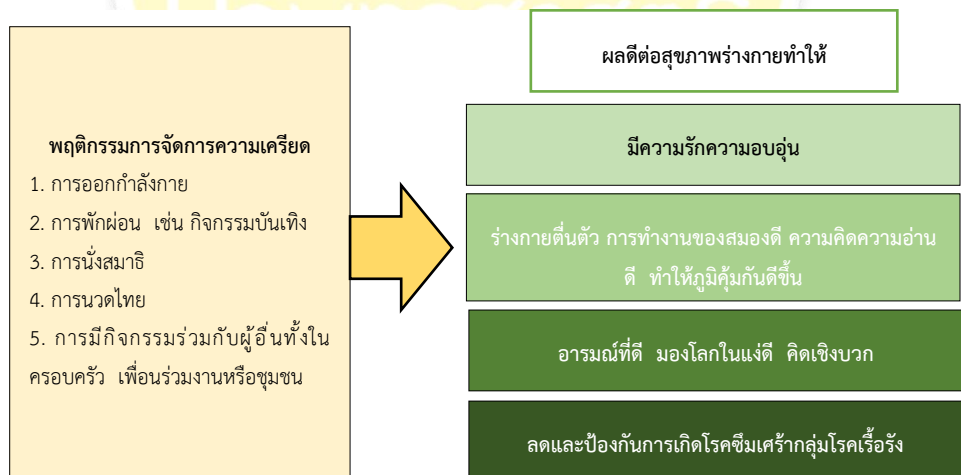
2.3) เลือกให้ช่วงเวลาว่าง หากมีเวลาในการปฏิบัติกิจกรรมไม่มากก็อาจเลือกปฏิบัติกิจกรรมที่ใช้เวลาน้อยหรือสามารถนำไปปฏิบัติในวันต่อไปได้ เช่น อ่านหนังสือ ฟังเพลง การร้องเพลงคาราโอเกะกับสมาชิกในครอบครัวหลังเลิกงาน

2.4) เลือกให้ความเหมาะสมของกิจกรรมกับงานประจำที่ทำ หากงานประจำที่ทำเป็นงานที่นิ่งอยู่กับที่ไม่ค่อยได้ใช้กำลัง ก็ควรจะเลือกกิจกรรมที่มีการเคลื่อนไหวเพื่อป้องกันโรคที่เกิดจากการขาดการออกกำลังกายและร่างกายจะได้แข็งแรงด้วย แต่ถางานประจำที่ใช้กำลังมากเช่น เป็นนักกีฬา เกษตรกรผู้ใช้แรงงาน ก็ควรเลือกกิจกรรมที่ไม่ต้องออกแรงมากนัก เช่น ร้องเพลง ฟังเพลง เล่นหมากรุก เล่นปาเป้า ร่างกายจะได้ไม่เหน็ดเหนื่อยเพิ่มขึ้น

3) การทำสมาธิถือเป็นการผ่อนคลายความเครียดที่ลึกซึ้งที่สุดเพราะจิตใจจะสงบและปลอดจากความคิดที่ซ้ำซาก ฟุ้งซ่าน วิดกกังวล เศร้า โกรธ ฯลฯ หลักของการทำสมาธิคือการเอาใจไปจดจ่อกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพียงอย่างเดียว ซึ่งในที่นี้จะใช้การนับลมหายใจเป็นหลัก และยุติการคิดเรื่องอื่นๆ อย่างสิ้นเชิง หากฝึกสมาธิเป็นประจำ จะทำให้จิตใจเบิกบาน อารมณ์เย็น สมองแจ่มใส หายเครียดจนตัวเองและคนใกล้ชิดรู้สึกถึงความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีนี้ได้อย่างชัดเจน

4) ความเครียดเป็นสาเหตุทำให้กล้ามเนื้อหดเกร็ง เลือดไหลเวียนไม่สะดวก ปวดต้นคอ ปวดหลัง เป็นต้น การนวดจะช่วยผ่อนคลายกล้ามเนื้อ กระตุ้นการไหลเวียนของเลือด ทำให้รู้สึกปลอดโปร่งสบายตัว หายเครียดและลดอาการเจ็บปวดได้ การนวดไทยสามารถนวดได้ด้วยตนเอง และเหมาะสำหรับผู้ที่มิมีอาการปวดศีรษะ ปวดเมื่อยบริเวณต้นคอ บ่า และไหล่อันมีสาเหตุมาจากความเครียด

5) การมีกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นในชุมชน เป็นการรวมตัวกันของคนในชุมชน ในเทศกาลใดเทศกาลหนึ่งเพื่อนำมาเป็นจุดเด่นในการทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชนเพื่อเสริมสร้างอารมณ์เพราะ การที่ได้มีการพูดคุยยกยอกลับกับคนในชุมชนเสมอๆ จะช่วยสร้างบรรยากาศของความสนุกสนานในการอยู่ร่วมกันเป็นการจัดการความเครียดได้

ภาพที่ 1 การบริหารความเครียดที่ส่งผลต่อสุขภาพ

ที่มา: กองสุศึกษา (2558)

ความรู้ทั่วไปการจัดการเรียนการสอนสังคัม

การจัดการเรียนการสอนสังคัมนี้ อ้างตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2553 มาตรา 6 ระบุว่า ในส่วนของการจัดการเรียนการสอน ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทย ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้ในมาตรา 9 ยังได้กล่าวถึง การจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษา ให้ยึดหลักการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชนองค์กร เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ๆ ในหมวด 4 ตั้งแต่ มาตราที่ 22 ถึง มาตรา 30 กล่าวถึงการจัดการศึกษาไว้ ดังนี้

1. การจัดการศึกษาต้องเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ประสพการณ์การเรียนรู้ให้ยึดหลัก ดังนี้

1.1 ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ดังนั้นต้องจัดสภาวะแวดล้อม บรรยากาศรวมทั้งแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ให้หลากหลาย เพื่อเอื้อต่อความสามารถของแต่ละบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติ ที่สอดคล้องกับความถนัดและความสนใจเหมาะสมแก่วัย และศักยภาพของผู้เรียน เพื่อให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลาและเป็นการเรียนรู้กันและกัน อันก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสพการณ์ เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยการประสานความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับผู้ปกครอง บุคคล ชุมชน และทุกส่วนของสังคม

1.2 ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด การเรียนการสอนมุ่งเน้นประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ จึงต้องจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็นมีนิสัยรักการเรียนรู้ และเกิดการใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

2. มุ่งปลูกฝังและสร้างลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับผู้เรียนโดยเน้นความรู้คุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และบูรณาการความรู้ในเรื่องต่าง ๆ อย่างสมดุล รวมทั้งการฝึกทักษะและกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ใช้ความรู้ โดยให้ผู้เรียนมีความรู้ และประสพการณ์ในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของสังคมไทย และระบบการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2.2 ความรู้ และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ ความเข้าใจ และประสพการณ์ เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษา การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

2.3 ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการรู้จักประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

2.4 ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษาเน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

2.5 ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

3. กระบวนการเรียนรู้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดแนวทางในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ ของสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

3.1 จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ และความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

3.2 ให้มีการฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

3.3 จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

3.4 จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

3.5 ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อมสื่อการเรียน และอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

3.6 ผู้เรียนและผู้สอนเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอน และแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

3.7 การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถาน ที่มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียน ตามศักยภาพ

4. การส่งเสริมการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดบทบาท ในการส่งเสริมการเรียนรู้ของรัฐและสถานศึกษาต่าง ๆ ดังนี้

4.1 รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้ อย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

4.2 ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษา

4.3 ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่จัดทำสาระหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ

4.4 หลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ ต้องมีลักษณะหลากหลายเหมาะสมกับแต่ละระดับ โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล สาระของหลักสูตร ทั้งที่เป็นวิชาการ วิชาชีพต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุล ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม

4.5 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และองค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงประสพการณ์ การพัฒนาระหว่างชุมชน

4.6 ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอน ที่มีประสิทธิภาพรวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัย เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา

5. การประเมินผลการเรียนรู้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้ระบุถึงวิธีการประเมินผลการจัดการกระบวนการเรียนรู้ไว้ว่า ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียน โดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสม ของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา นอกจากนี้การประเมินผลผู้เรียนยังต้องเกี่ยวข้องกับหลักการสำคัญคือ

- 5.1 ใช้วิธีการที่หลากหลายในการประเมินผู้เรียน
- 5.2 ใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสเข้าศึกษาต่อ
- 5.3 ใช้วิธีการวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียน
- 5.4 มุ่งการประกันคุณภาพโดยสถานศึกษาทำการประเมินผลภายในทุกปี และรายงานการประเมินต่อต้นสังกัด และสาธารณชน

5.5 สถานศึกษาได้รับการประเมินภายนอกอย่างน้อย 1 ครั้ง ทุก 5 ปี (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), 2553: 12)

การเรียนการสอนสังคมศึกษา คือ การจัดกิจกรรม ประสบการณ์หรือสถานการณ์ใด ๆ ที่มีความหมายกับผู้เรียนให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ และปฏิสัมพันธ์ กับสิ่งเหล่านี้ด้วยตนเองโดยการสังเกต วิเคราะห์ปฏิบัติสรุป เพื่อสร้างนิยามความหมายและผลดีองค์ ความรู้ด้วยตนเอง ทำให้เกิดการเรียนรู้ทุกด้านอย่างสมดุล (อรทัย มูลคำ และสุวิทย์ มูลคำ, 2544: 1) การจัดการเรียนการสอนสังคมนั้น เป็นกระบวนการเรียนรู้ผู้เรียนที่สำคัญที่สุด หรือผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง กล่าวคือ การกำหนดจุดมุ่งหมาย

สาระ กิจกรรม แหล่งเรียนรู้ สื่อการเรียน และ การวัดประเมินผลที่มุ่งพัฒนาคนและชีวิต ให้เกิด ประสบการณ์เรียนรู้เต็มความสามารถ สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน และการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญที่สุด เป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นประโยชน์สูงสุดแก่ ผู้เรียน ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ มีทักษะในการแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย สามารถนำวิธีการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้ และทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเพื่อพัฒนาผู้เรียน (คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้, 2543: 20-21) เป็นการกำหนดจุดหมาย สาระ กิจกรรม แหล่ง เรียนรู้ สื่อการเรียน และการวัดประเมินผล ที่มุ่งพัฒนาคน และชีวิต ให้เกิดประสบการณ์ การเรียนรู้เต็ม ความสามารถ สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจและความต้องการของผู้เรียน จัดกิจกรรมการเรียน คำนี้ถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ช่วยส่งเสริม ให้ผู้เรียนได้สัมผัสและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็น เพื่อนมนุษย์ ธรรมชาติ และเทคโนโลยี ผู้เรียนได้ค้นคว้า ทดลองฝึกปฏิบัติ และเปลี่ยนเรียนรู้จนค้นพบ สาระสำคัญของบทเรียน ได้ฝึกคิดวิเคราะห์ สร้างสรรค์จินตนาการ และสามารถแสดงออกได้ชัดเจนมี เหตุผล (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545: 20)

การจัดกิจกรรมด้วยหลักธรรมเพื่อลดความเครียดของนักเรียน

การจัดกิจกรรมด้วยหลักธรรมเพื่อลดความเครียดของนักเรียน โดยนำหลักธรรมที่สำคัญ โดย 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านอิทธิบาท 4, ด้านพรหมวิหาร 4 และอริยสัจ 4 โดยมีรายละเอียดระบุไว้

อิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน อันประกอบด้วย

1) ความรู้ในด้านอิทธิบาท 4 ถือว่า เป็นลักษณะที่สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งใช้เป็นหลักธรรม นำไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียนของนักเรียนนักศึกษาให้เหมาะสมตามหลักจริยธรรมหลักจริยธรรมนั้นเป็น ข้อปฏิบัติที่นักศึกษาจะเลือกหลักธรรมไปใช้ประกอบในการศึกษาเล่าเรียนเพื่อให้เกิดผลสำเร็จ มี ประสิทธิภาพสูง

2) นักเรียนนักศึกษามีความรู้สึกรับประกันที่จะนำเอาหลักอิทธิบาท 4 ไปใช้ในการศึกษาศึกษา เล่าเรียน โดยหลักธรรมดังกล่าวนี้หากนำไปใช้ในการศึกษาดังกล่าวแล้วจะประสบผลสำเร็จหรือไม่มาก น้อยเพียงใดนั้น ต้องขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของนักศึกษาจะต้องสอดคล้องกับหลักอิทธิบาท 4 ขอบข่ายของ หลักอิทธิบาทที่มีความหมายกว้างขวาง นักเรียนนักศึกษาต้องมีวิจาร์ณญาณและปัญญาหาเหตุผล กลั่นกรองที่จะนำหลักอิทธิบาท 4 ไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียน เป็นดรชนิบังคับที่จะบอกถึงความสำเร็จใน การศึกษาเล่าเรียนตามเป้าหมายที่ตนเองกำหนดไว้

3) เหตุผลทางจริยธรรม เป็นส่วนประกอบอีกอย่างหนึ่งในการนำหลักอิทธิบาท 4 ไปใช้ใน การศึกษาเล่าเรียน เพื่อให้เกิดผลสำเร็จและมีประสิทธิภาพสูงสุด จริยธรรมเป็นเครื่องจูงใจ และเป็น ปัจจัยที่จะผลักดันให้นักเรียนนักศึกษาได้นำหลักอิทธิบาท 4 ไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาเล่าเรียนอย่าง ถูกต้องและเหมาะสม

4) พฤติกรรมเชิงจริยธรรม ก็เป็นสิ่งที่สำคัญเช่นเดียวกัน ที่จะทำให้นักศึกษามีความนิยมชมชอบที่จะนำหลักอิทธิบาท 4 ไปประกอบใช้ในการศึกษาเล่าเรียน จริยธรรมเชิงพฤติกรรมก็เป็นค่านิยมในการศึกษาที่จะทำให้นักศึกษานิยมชอบพอใจ มีความเพียร มีจิตมั่น มีการไตร่ตรอง ในการศึกษาเล่าเรียนเป็นอย่างดีเลิศ (ดวงเดือน พันธมนาวิน, 2544: 2-4)

พรหมวิหารธรรม 4 ประกอบด้วย

1) เมตตา ความจริงใจ ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่นไม่มีเล่ห์เหลี่ยม ดูได้จากสีหน้าที่บ่งบอกคือยิ้มแย้มแจ่มใส และดูจากการกระทำที่มุ่งหวังให้ผู้อื่นมีดียิ่งๆขึ้นไป

2) กรุณาความสงสารความเห็นอกเห็นใจต่อเพื่อนมนุษย์รวมโลกยามเห็นผู้อื่นมีความลำบากก็ ทนอยู่ไม่ได้ต้องแสดงออกมาด้วยการช่วยเหลือเจือจุน ด้วยความเต็มใจเสมอในทำนอง สุขก็สุขด้วย นั่นเอง

3) มุทิตาความชื่นชมยินดีในความสำเร็จสมหวังของผู้อื่นไม่แสดงความอิจฉา ริษยาด้วยการทนดูเห็นคนที่เขาได้ดีดีกว่าตัวไม่ได้ดูดีจากการไปแสดงโมตรีจิตต่อบุคคลอื่นหรือ ชื่นชมต่อความสำเร็จของผู้อื่นโดยไม่ต้องบังคับใจ

4) อุเบกขาความวางเฉยในเมื่อไม่อาจจะ ช่วยเหลือเขาได้ไม่ทับถมซ้ำเติมและเมื่อผู้อื่นผิดพลาดหรือได้รับความวิบัติไม่แสดงอาการสมน้ำหน้าเมื่อเขาพลาด เป็นต้น (พระธรรมกิตติวงศ์, 2541: 8-9)

อริยสัจ 4 ประกอบด้วย

1) ทุกข์ คือ ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ เป็นสภาพของความลำบากทั้งทางกายและทางใจ ทั้งรัก โลภ โกรธ หลง ความเศร้าโศกเสียใจทั้งปวง เป็นต้น

2) สมุทัย คือ สาเหตุแห่งทุกข์นั้น ซึ่งความทุกข์ทั้งปวงมักเกิดจากความไม่รู้ ความไม่เข้าใจในโลก ความอ่อนประสพการณ์ในชีวิต ซึ่งความไม่รู้เหล่านี้เป็นสาเหตุแห่งทุกข์ทั้งปวง

3) นิโรธ คือ ความไม่มีทุกข์ ซึ่งก็หมายถึงการเข้าใจในสมุทัย ความเข้าใจสาเหตุแห่งทุกข์ ความเศร้าหมองทั้งปวง

4) มรรค คือ หนทางแห่งการดับทุกข์ ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า มรรคมองค์ 8 หรือ วิธีการดับทุกข์ทั้งปวงนั้นเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาชีวิตและดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดี

สรุป

การศึกษาและการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาสังคมศึกษานั้นมีความสัมพันธ์กัน โดยการเรียนการสอนเพื่อลดความเครียดจะเน้นหลักเพื่อการความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข และส่งเสริมการทำกิจกรรมต่างๆ ที่ทำให้เกิดความเพลิดเพลิน ซึ่งกิจกรรมที่จะทำมีอยู่มากมายโดยต้องไม่เป็นกิจกรรมที่ขัดกับจารีตประเพณีเช่น การเล่นเกมดนตรีกิจกรรมบันเทิงดูหนังฟังเพลง หรือการออกกำลังกายคล้ายเครียด ช่วยในเรื่องอารมณ์และ

ลดอาการซึมเศร้า พร้อมด้วยการนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ในการความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนตามเป้าหมายที่ตนเองกำหนดไว้ โดยมีวิธีทางพฤติกรรมที่ดี จริยธรรมที่ดีประกอบด้วย พร้อมทั้งการสร้างพรหมวิหาร 4 ที่ดีเน้นบุคลิกภาพ และควมามีจิตเมตตา และความแจ่มใส และการส่งเสริมอริยสังขในการเรียนการสอนเพื่อให้เห็นแนวทางการแก้ปัญหา และนำไปสู่การดำเนินชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- กรมสุขภาพจิต (2543). คู่มือคลายเครียด. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สยามเอ็มแอนด์บีพับลิชชิง.
- กรมสุขภาพจิต (2566). สภาวะอารมณ์ที่ไม่คงที่ในวัยรุ่น (ตอนที่ 1). [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://dmh.go.th/news/view.asp?id=2503>.
- คณะกรรมการการปฏิรูปการเรียนรู้ (2543). ปฏิรูปการเรียนรู้ ผู้เรียนสำคัญที่สุด. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- จินตนา พัฒนพงศ์ธร และคณะ (2561). การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการเด็กปฐมวัย ครั้งที่ 6 ปี พ.ศ. 2560. “รายงานวิจัย”. กลุ่มสนับสนุนวิชาการและการวิจัย สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2544). การบริหารงานบุคคลแผนใหม่. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (2541). พระในบ้าน. กรุงเทพมหานคร: คำถาวรธรรมการพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (2538). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 6. ฉบับปรับปรุงและขยายความ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิมพ์มาตา (2566). 101 วิธีกำจัดความเครียด. กรุงเทพมหานคร: กู๊ดไลฟ์.
- ลิเดีย. “ความเครียด”. วารสารกรมบัญชีกลาง. ปีที่ 55 ฉบับที่ 2. (2557): 61-63.
- วิภาพรรณ พิมพ์ลา. “แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21”. วารสารปาริชาติ. ปีที่ 30 ฉบับที่ 1 (มกราคม- มิถุนายน 2560): 16.
- วิโรจน์ ตระการวิจิตร (2557). เครียดอย่างฉลาด. กรุงเทพมหานคร: ดีเอ็มจี, 2557.
- วิลาวลัย เอี่ยมเจริญ (2566). เทคนิคการสอนตามหลักการทั้งสี่ของอริยสังข. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.bloggang.com/m/viewdiary.php?id=talatoppy&month=0 9 - 2007&date=15&group=2&gblog=1>
- ส่งเสริมสวัสดิการและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ, สำนักงาน. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2550). แนวทางการดำเนินงาน โครงการคาราวานเสริมสร้างเด็ก ปี 2550, (เอกสารอัดสำเนา).
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (2566). สุขภาพคนไทย 2565: ครอบครัวยุคใหม่ในวิกฤตโควิด-19. บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิง จำกัด (มหาชน). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://>

[www.thaihealthreport.com/file_book/569 - ThaiHealth2022 - THFinal_compressed.pdf](http://www.thaihealthreport.com/file_book/569-ThaiHealth2022-THFinal_compressed.pdf).

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) (2553). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542, แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) 2553. กรุงเทพมหานคร: มปป.

สุคนธ์ สินธพานนท์ (2559). การจัดการเรียนรู้ของครูยุคใหม่ เพื่อพัฒนาทักษะผู้เรียนในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด 9119 เทคนิคพรีนติ้ง.

อรรถัย มูลคำ และสุวิทย์ มูลคำ (2544). การบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.

Bee H (1995). *The growing child*. New York: Harper Collins College Publishers.

บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาสังคม ในยุคปัจจุบัน

THE ROLE OF MONKS IN PROPAGATING BUDDHISM FOR THE DEVELOPMENT OF SOCIETY IN THE PRESENT ERA

พระอิชชีวชิ จิตตสวโร (จติปราโมทย์)

วิทยาเขตขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phra Itshivat Chittasangwaro (Juttipramote)

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: itshivat@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาสังคมในยุคปัจจุบัน โดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการแก้ไขปัญหาสังคมและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้เหมาะสมกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลง พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณ ผ่านกิจกรรมการเผยแผ่ธรรมะ การอบรมสั่งสอน การช่วยเหลือสังคม การจัดกิจกรรมเสริมสร้างจิตสำนึก การให้คำปรึกษาแก่ผู้ประสบปัญหา และการเสริมสร้างกำลังใจเพื่อช่วยให้ผู้คนสามารถเผชิญปัญหาอย่างมีสติ พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน โดยการจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ การบำเพ็ญทาน การช่วยเหลือผู้ยากไร้ การสร้างสาธารณูปโภค และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมถึงการจัดการศึกษา การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ เพื่อพัฒนาเยาวชนให้มีศีลธรรมควบคู่กับการศึกษาวิชาการ

ในยุคดิจิทัล พระสงฆ์ใช้สื่อออนไลน์ เช่น โซเชียลมีเดีย เว็บไซต์ และยูทูบ เพื่อเผยแผ่ธรรมะให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้กว้างขวาง แนวทางการพัฒนาประกอบด้วย 1) การพัฒนารูปแบบและแผนการเผยแผ่ที่เหมาะสมกับสภาพสังคม 2) การเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรต่าง ๆ 3) การผลิตสื่อที่ทันสมัยและเข้าใจง่าย บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาช่วยส่งเสริมจิตสำนึก สร้างความสามัคคีในชุมชน และพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน พร้อมปรับตัวให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่

คำสำคัญ: บทบาทพระสงฆ์, พระสงฆ์กับการเผยแผ่, การเผยแผ่เพื่อการพัฒนาสังคม

Abstract

This article aims to study the role of monks in propagating Buddhism to develop society in the modern era. It emphasizes the application of Buddhist principles to address social

problems and promote morality and ethics suitable for the changing social context. Monks play a vital role as spiritual leaders through activities such as disseminating Dhamma teachings, providing education and training, assisting society, organizing activities to raise awareness, offering counseling to those in distress, and providing encouragement to help people face challenges mindfully. Monks also contribute to community development by organizing public benefit activities, performing charitable acts, aiding the underprivileged, building public infrastructure, and preserving the environment. They are involved in education through the establishment of Pali schools and pre-primary education centers to cultivate moral values alongside academic knowledge in youth.

In the digital age, monks utilize online media platforms such as social media, websites, and YouTube to disseminate Dhamma and reach a wider audience. Development strategies include: Developing dissemination formats and plans suitable for social conditions. Building collaborative networks with various organizations. Producing modern and easily understandable media. The role of monks in propagating Buddhism fosters awareness, promotes community unity, and supports sustainable social development, while adapting to the dynamics of modern society.

Keywords: The role of monks, monks and the propagation, propagation for social development

บทนำ

บทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทยเป็นงานที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรงก็คือการสงเคราะห์ทางจิตใจ ส่วนสงเคราะห์ทางวัตถุจะทำได้โดยทางอ้อมด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำ หรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่นมาเฉลี่ยแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไป โดยการสงเคราะห์นั้นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมตามกาลเทศะ บทบาทของพระสงฆ์ในการสงเคราะห์ชุมชน ประกอบด้วย การให้คำแนะนำทางจิตใจเป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่างๆ ส่วนบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนควรปฏิบัติตนประการแรกคือต้องเป็นผู้นำทางจิตใจ ศรัทธาและปัญญา เนื่องจากความเจริญทางวัตถุและความรวดเร็วของข้อมูล ข่าวสาร พุทธศาสนิกชนขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ไม่มีหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ไม่มีศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง พระสงฆ์จึงควรเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เพื่อยกระดับจิตใจของประชาชนด้วยหลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนาให้สามารถมีชีวิตอย่างเป็นสุขมีศรัทธา และปัญญาที่ถูกต้อง ประการที่สองพัฒนาจิตใจของประชาชน ด้วยกระบวนการให้การศึกษอบรมและส่งเสริมประชาชนให้เกิดสุขภาพจิตที่ดี มีสมรรถภาพจิตที่เข้มแข็ง มีความเอื้ออาทรต่อบุคคล ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ ประการที่สามคือ ต้องส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนและประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น โรงเรียนพระ

ปริยัติธรรม โรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในวัด ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด รวมทั้งการจัดให้วัดเป็นอุทยานการศึกษา เป็นแหล่งความรู้แก่เยาวชนและประชาชน ประการที่สี่ต้องส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยต่อเนื่องยาวนานแต่โบราณกาล แต่ในปัจจุบันการไหลบ่าทางวัฒนธรรมจากต่างประเทศ ทำให้เกิดผลเสียต่อวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ พระสงฆ์จึงควรปลูกจิตสำนึกแก่ประชาชนทางด้านการสร้างจิตสำนึกในการเป็นศาสนาประจำชาติของพุทธศาสนาจิตสำนึกในหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน และจิตสำนึกในการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมให้เป็นผู้ดี ผู้รู้และผู้เบิกบานอยู่เสมอ ประการที่ห้าต้องให้การสังเคราะห์แก่ผู้ประสบความสำเร็จทุกยากและเดือดร้อน ในฐานะที่วัดเป็นส่วนหนึ่งในโครงการของสังคมชุมชน เมื่อประชาชนประสบความสำเร็จทุกยากเดือดร้อน พระสงฆ์จึงควรให้การสังเคราะห์แก่ผู้ประสบความสำเร็จทุกยากเท่าที่จะสามารถทำได้โดยการให้ธรรมะ คำปรึกษา แนะนำ และการให้กำลังใจ ประการที่หกต้องช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชน พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการแก้ไขปัญหของชุมชนตามความสามารถ โดยทำเป็นขั้นตอน มีการวางแผนตามหลัก อริยสัจสี่ของพระพุทธเจ้า คือ ต้องรู้ทุกข์ รู้สภาพของทุกข์ก่อนว่ามีอะไรบ้าง รู้สมุทัย รู้สาเหตุแห่งทุกข์ รู้ นิโรธ ทางแห่งการดับทุกข์และรู้มรรค วิธีที่จะดับทุกข์และประการสุดท้ายต้อง ช่วยพัฒนาชุมชนให้เป็น แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง โดยเป็นแกนนำร่วมกับผู้นำ ชุมชนและชาวบ้าน พัฒนาชุมชนตามอุดมการณ์ แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง คือ การพัฒนาด้านจิตใจการพัฒนาด้านสังคม และการพัฒนาเศรษฐกิจของประชาชน พระสงฆ์จะต้องพยายามสร้างเครือข่ายประสานงานและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์ให้เป็นชุมชนหรือกลุ่มเพื่อที่จะทำให้สังคมหรือชุมชนรอบข้างยอมรับ จึงจะทำให้การสร้างชุมชนนั้นมีการเรียนรู้ องค์ความรู้ ซึ่งเป็นบทบาทที่จะต้อง ชี้นำทางในการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นด้านแนวความคิด แนะนำ สั่งสอน เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นผู้นำทาง ด้านจิตวิญญาณ อันเป็นการชักนำแนวทางไปสู่การพัฒนาสังคม ชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ ทางด้านเศรษฐกิจ เพราะคณะสงฆ์มีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์สามัคคีกันดีเป็นรูปแบบแล้ว ระบบการจัดการ การบริหารชุมชน การปกครองก็เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาสังคมกลุ่มย่อยๆ ไปสู่การพัฒนาสังคมขนาดใหญ่ขึ้น (อภิชาติ พันธเสน, 2539: 206)

ซึ่งปัจจุบันเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) เป็นยุคแห่งเทคโนโลยีการสื่อสาร ไร้พรมแดนข่าวสารข้อมูลที่เข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตคนในสังคมมาก ความเจริญทางด้านวัตถุ ทำให้การติดต่อสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ การเมือง การสื่อสารและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นในโลก สังคมรับรู้ร่วมกันหมด (พระเมธีธรรมาภรณ์, 2534: 11) ดังนั้นพระสงฆ์นอกจากจะเป็นที่เคารพของชาวบ้านในชุมชนแล้วยังนับว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าในการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคม หากนักวิชาการนำความรู้ รู้จักทรัพยากรและแรงงานมาใช้อย่างถูกต้อง จะช่วยเสริมสร้างความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อย่างถูกต้อง จะช่วยเสริมสร้างความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ขออัญเชิญมา ณ ที่นี้ การใช้หลักวิชา และความศรัทธาเริ่มสร้างงานที่อาจดูไม่

ใหญ่โตนัก แต่ประสิทธิภาพสูงและอำนวยความสะดวกโดยตรงได้มาก โดยการนำเอาทรัพยากรตามธรรมชาติ ความรู้ ความสามารถตลอดจนแรงงานของคนส่วนใหญ่ให้ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วยและให้เกิดความเสียหายหรือสูญเสียเปลืองน้อยที่สุด การสร้างความเจริญในลักษณะนี้ จะช่วยสร้างความเจริญของกิจการส่วนร่วมได้แน่นอน (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2524: 63)

บทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมในยุคปัจจุบัน เป็นการอธิบายในเรื่องบทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่โดย พระสงฆ์นอกจากจะต้องมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้วการศึกษาอบรมและส่งเสริมประชาชนให้เกิดสุขภาพจิตที่ดี มีสรีรภาพจิตใจที่เข้มแข็ง มีความเอื้ออาทรต่อบุคคล ครอบครัว สังคม เนื่องจากในยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากทางด้านความเจริญ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านวัตถุ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม แยังขาดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ไม่มีศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง พระสงฆ์จึงควรเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เพื่อเป็นแนวทางในการยกระดับ และคุณค่าทางจิตใจให้สูงขึ้น

นิยามเกี่ยวกับบทบาท

บทบาทเกิดจาก แบบแผนของพฤติกรรมซึ่งเป็นไปตามตำแหน่ง หรือสถานภาพของบุคคล อันเกิดจากความคาดหวังของบุคคลในสังคมนั้นๆ และบทบาทอาจเปลี่ยนไปได้ตามตำแหน่งที่เปลี่ยนไป (พัชนี วรกวิน, 2526: 52) ซึ่งการแสดงบทบาทของบุคคลว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. บทบาทที่สังคมคาดหวัง (Role Expectation) คือ บทบาทที่สังคมคาดหวังให้บุคคลปฏิบัติตามความคาดหวังที่กำหนดโดยกลุ่มสังคมและโดยสถานภาพที่บุคคลนั้น ๆ ครอบงำ

2. การรับรู้บทบาท (Role Conception) คือ การที่บุคคลรับรู้ในบทบาทของตนเองว่าควรจะมีบทบาทอย่างไร และสามารถจะมองเห็นบทบาทของตนเองได้ ตามการรับรู้ นั้น ซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความต้องการของบุคคลนั่นเอง โดยการรับรู้ในบทบาทและ ความต้องการของบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล ตลอดจนเป้าหมายใน ชีวิตและค่านิยมของบุคคลที่สวมบทบาทนั้น

3. การยอมรับบทบาทของบุคคล (Role Acceptation) จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีความสอดคล้องของบทบาทตามความคาดหวังของสังคม และบทบาทที่ตนรับอยู่ การยอมรับ บทบาทเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจในบทบาท และการสื่อสารระหว่างสังคมและ บุคคลนั้น ทั้งนี้ก็เพราะว่าบุคคลอาจไม่ได้ยินยอมรับบทบาทเสมอไป แม้ว่าจะได้รับ การคัดเลือกจากสังคมให้รับตำแหน่ง และมีบทบาทหน้าที่ปฏิบัติตาม เพราะถ้าหาก บทบาทที่ได้รับนั้นทำให้ได้รับผลเสียหายหรือเสียประโยชน์โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าขัดแย้ง กับความต้องการ (role conflict) หรือค่านิยมของบุคคลนั้น ผู้ครองตำแหน่งอยู่ก็พยายาม หลีกเลียงบทบาทนั้นไม่ยอมรับบทบาทนั้น ๆ

4. การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของบุคคล (Role Performance) เป็นบทบาทที่ เจาของสถานภาพแสดงจริง (actual role) ซึ่งอาจจะเป็นการแสดงบทบาทตามที่สังคม คาดหวัง หรือเป็น

การแสดงบทบาทตามการรับรู้ และตามความคาดหวังของตนเอง การที่บุคคลใดจะปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ได้ดีเพียงใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับระดับการยอมรับ บทบาทนั้น ๆ ของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้นอยู่ เนื่องจากความสอดคล้องกับบทบาท ตามความคาดหวังของสังคม และการรับรู้บทบาทของตนเอง (Allport, Gordon, 1973: 181-184) คำว่า “บทบาท” ซึ่งให้เห็นว่า บทบาทตามตำแหน่งหนึ่งนั้นได้ถูกคาดหวังจากสังคมรอบด้าน เช่น จากผู้ที่อยู่ในตำแหน่งอื่นๆ รอบตัวเรารวมทั้งตัวของเราเองด้วย ถ้าความคาดหวังของทุกฝ่ายไม่ตรงกัน ผู้ดำรงบทบาทไม่สามารถปรับให้มีความพอดี จะเกิดปัญหาความขัดแย้งในบทบาทหรือความล้มเหลว ในงาน และการแสดงบทบาทของบุคคลในตำแหน่งที่ตนต้องแสดง หรือต้องปฏิบัติ ประสบการณ์ของผู้ที่จะต้องแสดงบทบาท และบุคลิกภาพของผู้ที่จะต้องแสดงบทบาทด้วย (ระเบียบ คำเขียน, 2546: 11)

เมื่อมองลึกลงไปถึงบทบาทของพระสงฆ์จะเห็นว่า การปรับระบบบริหารองค์การชาวพุทธไว้ในหนังสือเรื่องพระพุทธศาสนา ในยุคโลกาภิวัตน์ว่า การบริหารองค์การชาวพุทธควรกระจายอำนาจให้มากขึ้นแม้แต่การปกครองคณะสงฆ์ก็ไม่จำเป็นต้องเลียนแบบระบบราชการที่ซีกซ้ายไม่ทันการ และคณะสงฆ์อาจจะคิดระบบการปกครองให้มุ่งพัฒนาให้วัดแต่ละวัด ให้เข้มแข็งเป็นที่พึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง จากนั้นวัดทั้งหลายก็ต้องสร้างเครือข่ายโยงใยร่วมกันทำงานทั่วประเทศ ทั้งพยายามลดขั้นตอนสายบังคับบัญชาที่ซ้ำซ้อนไม่ทันการณ์โดยปรับปรุงระบบพระสังฆาธิการหรือทำ เอนจิเนียริงให้กับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อีกประการหนึ่ง การปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ถือว่าเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน มีการบังคับบัญชากันลงไปตามลำดับชั้น นับตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมลงไปจนถึงอาวาสอันเป็นการปกครองบังคับบัญชาตามเจตนารมณ์ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 (พระเมธีธรรมาภรณ์, 2539: 76)

เมื่อพิจารณาแล้วบทบาทพระสงฆ์จะเชื่อมโยงไปถึง ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ กำหนดให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ โดยมีระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ดังนี้

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางมีมหาเถรสมาคมเป็นศูนย์รวมอำนาจการปกครอง และกิจการคณะสงฆ์ทั้งสิ้นของคณะสงฆ์ไทย เป็นศูนย์รวมเขตปกครองและเจ้าคณะในส่วนกลาง ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางโดยกำหนดเขตปกครองได้แก่เขตปกครองบังคับบัญชาเจ้าคณะเจ้าอาวาส และพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้น ๆ ในส่วนกลางจะแยกส่วนการปกครองเป็นคณะมหานิกาย เรียกว่า “หน มี 4 หน คือ หนกลาง หนเหนือหนตะวันออกและหนใต้ในส่วนของคณะธรรมยุต เรียกว่า คณะธรรมยุต จะรวมเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และวัดธรรมยุตทั้งหมดเข้าเป็นเขตเดียวกัน

การปกครองสงฆ์ในส่วนกลาง ได้แก่ เจ้าคณะใหญ่ ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการสังกัดในส่วนกลาง เป็นผู้ประสานงานกับสมเด็จพระสังฆราช มีมหาเถรสมาคมเป็นหน่วยงานในส่วนกลาง และ ประสานงาน

กับเจ้าคณะในส่วนภูมิภาค ปฏิบัติหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตของตนเรียกว่า หน มี เจ้าคณะใหญ่ 5 หน คือ

1. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง
2. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ
3. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก
4. เจ้าคณะใหญ่หนใต้
5. เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

การปกครอง หมายถึง การควบคุมและส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงาม หมายถึง งานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณรในเขตปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้ คำว่า การปกครอง แปลว่า การควบคุมดูแล รักษา ควบคุมให้ท่านอยู่ในที่ท่านควรจะอยู่ ด้วยเหตุนี้พระสังฆาธิการจึงต้องดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และบัญชาของสมเด็จพระสังฆราชนอกจากนั้นพระสังฆาธิการยังจะต้องทำหน้าที่ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม การวินิจฉัยลงข้ออุทธรณ์คำสั่ง ตลอดจนการควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ใต้เขตปกครองของตนชี้แจง แนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยพร้อมทั้งการตรวจตรา การประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน (พระเทพปริยัติสุธี, 2540: 3-5, 11)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลไปสู่ในปัจจุบัน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นการทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไป ทำให้มีผู้ เคารพ เลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อ ให้ เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก หัวใจสำคัญในการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้เกิด ประโยชน์สุขตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ 3 ประการ คือ ประโยชน์ในชาตินี้ ประโยชน์ในชาติหน้า และ ประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การ หยิบธรรมะซึ่งมีมากมายหลายหัวข้อไปขยาย เป็น หน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะต้องเผยแผ่พระพุทธศาสนา (พระเทพโสภณ , 2547: 150) และจะ เห็นได้ว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น เป็นการทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไป ให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเผยแผ่ออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดแก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกหัวใจสำคัญของการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์สุข ตามที่พระพุทธองค์

ทรงประสงค์ 3 ประการ คือ ทิฐฐัมมิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาตินี้) สัมปรายิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) และปรมาตถประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน) พระภิกษุผู้เป็นเจ้าของอาวาส และเจ้าคณะทุกชั้น มีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามบทบัญญัติมาตรา 37 (3) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ 2 พ.ศ.2535 (กรมการศาสนา, 2540: 134-135)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะมีวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัย พุทธกาล โดยสรุปเป็นภาพรวมได้ 10 วิธี ประกอบด้วย

วิธีที่ 1 วิธีการเข้าหาผู้นำทางศาสนา การเมือง และทางเศรษฐกิจ

วิธีที่ 2 วิธีการปฏิบัติหลักคำสอน และหลักความเชื่อบางประการของลัทธิศาสนาดั้งเดิม พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติทางสังคมชนชั้นที่ชาวชมพูทวีปยึดถือมา ทรงแนะนำให้ดำเนินในทางสายกลาง อันได้แก่มรรคมีองค์ 8 หรือมัชฌิมาปฏิปทา เป็นทางปฏิบัติที่ไม่เข้มงวด และไม่หละหลวมเกินไป ทรงถือว่าเป็นแนวทางที่ถูกต้อง และเหมาะสมที่สุด

วิธีที่ 3 วิธีการปฏิรูปพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาท่ามกลางกระแสวัฒนธรรม และลัทธิต่างๆ โดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์จึงทำให้พระพุทธเจ้าต้องมีความเกี่ยวข้องกับถ้อยคำทางศาสนา ด้วยมีความมุ่งมั่นที่จะประกาศพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงอย่างรวดเร็ว จึงไม่ทรงหักล้างคำสอน หรือถ้อยคำของศาสนาอื่นอย่างทันที แต่พยายามให้กลมกลืนกันไปเรื่อยๆ จนกลายเป็นการ เปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่รู้ตัว

วิธีที่ 4 วิธีการเสนอหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาวิธีการนี้เป็นวิธีที่สืบเนื่องมาจากวิธีการดังกล่าวแล้วข้างต้นนั้น กล่าวคือ เมื่อทรงอธิบายชี้แจงถึงส่วนดีส่วนบกพร่องของศาสนาพราหมณ์แล้ว ได้เสนอหลักการใหม่ที่เป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาแล้วนั้น ขึ้นแทนที่ และเผยแผ่หลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนเพื่อให้เข้าใจถึงธรรมชาติ แท้จริงของมนุษย์ และสรรพสิ่ง หลักธรรมที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ได้แก่ ไตรลักษณ์หรือ สามัญลักษณะ คือความเป็นของไม่เที่ยงความเป็นทุกข์ และความเป็นของไม่ใช่ตัวตน ความไม่คงที่ แน่นนอนของสรรพสิ่งเกิดขึ้นตั้งอยู่ และดับไปตามเหตุปัจจัยที่อาศัยกันเกิดขึ้น และเสื่อมสลายไปตาม กาลเวลาที่ผ่านไป และหลักอริยสัจ 4 ถือได้ว่าเป็นหลักหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา เป็น หลักธรรมที่สำคัญครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา กุศลธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา รวมอยู่ในอริยสัจทั้งสิ้น พระพุทธองค์ทรงบรรลุนิพพานด้วยหลักธรรมข้อนี้ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเกิดขึ้น และดับไปอย่างมีเหตุปัจจัย เป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงนำมาแสดงเพื่อโปรดสัตว์มากที่สุด

วิธีที่ 5 วิธีการปฏิบัติเชิงรุก หรือเยี่ยมเยียนตามบ้าน เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ตลอด การเผยแผ่ธรรมะ ทรงแผ่ข่ายคือพระญาณของพระองค์เพื่อสำรวจดูแนวโน้มภัยที่มีอุปนิสัยแก่กล้าพอที่จะบรรลุนิพพานแล้วเสด็จไปเทศนาโปรดถึงบ้าน อันเป็นพระกรณียกิจประจำวันของพระองค์อีกประการหนึ่งด้วยเช่นกัน ผู้ที่ได้รับการเทศนาโปรดเช่นนี้มักจะได้บรรลุนิพพานอยู่เสมอ เรียกว่าพุทธกิจ 5

ประการของพระพุทธเจ้า ได้แก่เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต เวลาสายทรงแสดงธรรม เวลาค่ำประทานโอวาท กลางคืนตอบปัญหาเทวดา และเวลาจวนสว่างตรวจดูสรรพสัตว์ผู้ซึ่งสมควร และยังไม่สมควร ตรัสรู้

วิธีที่ 6 วิธีการบริการชุมชน วิธีการนี้เป็นการเผยแพร่เชิงรุกซึ่งได้ผลมากที่สุดอีกวิธีหนึ่ง พระพุทธเจ้า และพระสาวกทั้งหลายจะเข้าไปมีส่วนร่วมกับสังคมอยู่เนืองๆ เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยและความเข้าใจอันดีระหว่างชาวบ้าน และพระสงฆ์ เช่น การเข้าไปสงเคราะห์ประชาชนในภูมิต้นต สุตรพระองค์ได้ทรงเข้าไปช่วยเหลือชาวบ้านโดยวิธีแก้ปัญหามาโดยตลอด การจัดการระบบเศรษฐกิจให้ประชาชน อยู่ดีกินดีมีความสุขในสังคม

วิธีที่ 7 วิธีการใช้ปาฏิหาริย์ต่างๆ เป็นวิธีการเผยแพร่ที่ใช้ความสามารถพิเศษเข้ามาช่วย โดยมีจุดประสงค์เพื่อปราบปรามคนที่แสดงอาการกระด้างกระเดื่องไม่ยอมรับนับถือหรืออยากลองดีให้สิ้นพยุศ การแสดงปาฏิหาริย์นี้ไม่นิยมใช้นักเพราะทรงเล็งเห็นว่าการแสดงฤทธิ์นั้นมิทั้งแ่งดี และไม่ดีในตัวเอง คือผู้ที่มิศรัทธาเลื่อมใสก็ยิ่งยกย่องส่งเสริมมากขึ้น ส่วนผู้ที่ไม่เลื่อมใสอาจจะดูหมิ่นว่าการแสดงปาฏิหาริย์แบบนี้ไม่เห็นแปลกอะไรเพราะคนที่เรียนวิชา “คันทาริ” ก็สามารถทำได้เช่นเดียวกัน และตรัสว่า “เราเล็งเห็นโทษในอิทธิปาฏิหาริย์อย่างนี้ จึงอึดอัดระอาเกลียดการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์” 20 แต่วิธีการที่ทรงโปรด และใช้อยู่เสมอคือ อนุสาสนีปาฏิหาริย์คือการสอนอย่างธรรมดา อธิบาย ชี้แจง โต้ตอบกันไปมาโดยไม่ต้องมีการใช้ฤทธิ์เดชเข้ามาช่วย เป็นวิธีที่ทำให้คนเข้าถึงสัจธรรมได้ ตามพุทธประสงค์ และมีความมั่นคงยืนยาวมาจนถึงปัจจุบัน

วิธีที่ 8 วิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นวิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรม ท้องถิ่นเพื่อเป็นการเผยแพร่ให้ง่ายมากขึ้นทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกว่าผู้เผยแผ่เป็นเสมือนญาติของตนเอง จึงเกิดความเต็มใจที่จะรับฟังพระธรรมเทศนาแต่พระพุทธเจ้าทรงห้ามยกพุทธพจน์ขึ้นเป็นภาษา สันสกฤต และทรงปรับอภิตทุกกฎแก่พระภิกษุผู้แสดงพุทธพจน์เป็นภาษาสันสกฤต ทรงอนุญาตในการแสดงธรรมด้วยภาษาของตนเอง เพราะเป็นภาษาสามัญที่ประชาชนจำนวนมากสามารถเข้าใจได้ เป็นการเปิดโอกาสให้มวลชนทุกระดับชั้นได้มีโอกาสเข้ามาเลื่อมใสศรัทธา พระพุทธศาสนา จึงแพร่หลายไปสู่มวลชนอย่างรวดเร็วทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกระดับชั้นได้รับการศึกษา อย่างทั่วถึงกัน ตรงกันข้ามกับศาสนาพราหมณ์ที่จำกัดสิทธิการศึกษาทั้งยังใช้ภาษาสันสกฤตซึ่งถือได้ ว่าเป็นภาษาต้องห้ามสำหรับคนบางวรรณะ เช่น วรรณะศูทรในการสั่งสอนอีกด้วย

วิธีที่ 9 วิธีการเผยแผ่ด้วยบุคลิกภาพ บุคลิกภาพที่ดีนับได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของนักเผยแผ่ นอกเหนือจากคุณสมบัติด้านคุณธรรม เพราะบุคลิกภาพที่สง่างาม นามอง นำเลื่อมใสเยือกเย็นเป็นเหตุมาซึ่งความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็นได้ พระพุทธองค์ทรงมีพระวรกายที่สง่างามประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษ ดังมีคำของพราหมณ์ชมว่า “พระสมณโคดมมีพระรูปงาม น่าดู น่าเลื่อมใส มีพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนักดุจพรหม มีพระวรกายดุจพรหม โอกาสที่จะพบเห็นยากนัก” การเผยแผ่พระพุทธศาสนา นอกจากมีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่แล้ว คุณสมบัติของนักเผยแผ่ ก็เป็น

สิ่งหนึ่งที่สร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นได้ เพราะนักเผยแผ่ที่ตึ้นนั้นแม้จะไม่ออกปากพูดก็สามารถเผยแผ่พุทธธรรมได้ บุคลิกลักษณะที่ดึงดูดก็ยังคงความผ่องใสแห่งจิตใจให้เกิดศรัทธาแก่ผู้ที่พบเห็น

วิธีที่ 10 วิธีการสนทนา การบรรยาย และตอบปัญหา (1) แบบสากัจฉา หรือสนทนาวิธี นี้เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยในเมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา (2) แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้ ใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจักษ์ วุ่นซึ่งมีประชาชน หรือพระสงฆ์จำนวนมาก และส่วนมากเป็นผู้มีพื้นความรู้ความเข้าใจ กับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว (3) แบบตอบปัญหา ผู้ที่มาถามปัญหานั้น นอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่างๆแล้ว โดยมากเป็นผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่น บ้างก็มาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่ายพระพุทธศาสนา หรือเทียบเคียง กับคำสอนในลัทธิของตน มาถามเพื่อลองภูมิ บ้างก็เตรียมมาถามเพื่อข่มปราบให้จน หรือให้ได้รับความอับอาย (สิริพิชญ์ เตชะไกรศรี, 2549: 13) โดยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องมีแนวทาง ทางปฏิบัติสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการเผยแผ่ ประกอบด้วย

1. การพัฒนารูปแบบ และจัดทำแผนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยการแต่งตั้งคณะกรรมการท้องถิ่น กำหนดนโยบายแนวทาง และส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง และครอบคลุมในทุกระดับ จัดทำแผนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นระบบ และต่อเนื่องทั้งระยะสั้น และระยะยาว สร้างรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับประเภท และวัย ของกลุ่มคน

2. ส่งเสริมวัด องค์กร และเอกชนในท้องถิ่นให้จัดกิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยการส่งเสริมการดำเนินงานของพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่ด้วยการจัดตั้งสถาบันอบรมให้ฝึกอบรม พระสงฆ์ ให้มีความสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขยายฝึกอบรมให้กระจาย ไปอยู่ในส่วนภูมิภาค พัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นแหล่งความรู้ มีสภาพแวดล้อมที่ สะอาด ร่มรื่น เป็นศูนย์กลางเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเป็นแหล่งจูงใจให้ประชาชนเข้าวัดให้มากขึ้น ส่งเสริมองค์กรทางพระพุทธศาสนา องค์กรทางสังคม สื่อมวลชน และเอกชนร่วมจัดกิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แพร่หลายไปสู่ประชาชน จัดให้มีคณาจารย์ทางพระพุทธศาสนาเป็นผู้สอนวิชา พระพุทธศาสนาในสถานศึกษาทุกระดับ รวมทั้งส่งเสริมให้มีการฝึกปฏิบัติธรรม และจัดกิจกรรม ส่งเสริมคุณธรรมทั้งในภาครัฐ และภาคเอกชน

3. พัฒนาสื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้หลากหลาย และทันสมัย โดยการผลิตสื่อหลากหลายให้ทันสมัย พร้อมทั้งส่งเสริมการเทศน์ด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ผลิตรายการวิทยุ โทรทัศน์ เทปเสียง และวีดิทัศน์ เพื่อใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นไปอย่างต่อเนื่องดำเนินการให้ นักเรียน นักศึกษา ประชาชนได้รับการศึกษาหลักสูตรธรรมศึกษาให้ทั่วถึงทุกท้องที่ ผลิต และพัฒนา สื่อการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาโดยเน้นการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเช่น สื่อวิทยุ โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ จัดทำสื่อ หรือจัดทำคอมพิวเตอร์ รวมทั้งการสื่อสารประชาสัมพันธ์ในทุกรูปแบบ เพื่อให้ประชาชนตื่นตัว

4. ส่งเสริม และสร้างเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยการจัดรูปแบบเครือข่ายการดำเนินงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมสนับสนุนให้มีการจัดตั้งศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อระดมสรรพกำลังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชน ส่งเสริมสนับสนุน และประสานงานกับหน่วยงานที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น ศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด เพื่อเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่คุณธรรม จริยธรรม และดำเนินงานที่สามารถทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายอย่างทั่วถึง (ฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2550: 26-28)

บทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมในยุคปัจจุบัน

การที่พระสงฆ์ และคฤหัสถ์ จะมีบทบาทต่อสังคมนั้นคุณภาพของพระสงฆ์เป็นสิ่งสำคัญมากปัจจุบันพระสงฆ์มีคุณภาพลดน้อยลงในด้านข้อวัตรปฏิบัติ และความสามารถในการสอนการเผยแผ่ธรรม จึงทำให้พระสงฆ์สูญเสียความเป็นผู้นำในด้านคุณธรรม และด้านสติปัญญาและสูญเสียความศรัทธาจากญาติโยม ดังนั้นการบริหารปกครองและการดูแลพระสงฆ์เป็นเรื่องหนึ่งที่จะช่วยให้คุณภาพของพระสงฆ์ดีขึ้นคุณภาพของพระสงฆ์จะดีขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยอย่างอื่นอีกทั้งนี้หากระบบการปกครองสงฆ์เป็นระบบกำกับดูแลพระสงฆ์ให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงามสิ่งที่จะต้องมาเสริมคู่กันก็คือระบบการกัลมกรอง และกล่อมเกลาระบบกัลมกรองมีไว้สำหรับบุคคลที่จะมาบวช ส่วนระบบกล่อมเกลสำหรับผู้ที่ผ่านการบวชมาแล้วอันที่จริงการกล่อมเกล่าผู้บวชนั้นมียุอยู่แล้วตามพระธรรมวินัยโดยอุปัชฌาย์เป็นผู้มอบหมายให้ทำหน้าที่นี้ และเป็นผู้รับรองต่อคณะสงฆ์ อุปัชฌาย์จะต้องมีหน้าที่กัลมกรอง และกล่อมเกลากการกัลมกรองเป็นขั้นแรกสำหรับผู้ที่จะมาเป็นสมาชิกคณะสงฆ์ขั้นต้นสำคัญกว่านั้นคือการกล่อมเกล่าในด้านความประพฤติ ความรู้ความเข้าใจในทางธรรมให้เจริญงอกงามทั้งในคุณธรรมและปัญญา (พระไพศาล วิสาโล, 2546: 275-277)

พระสงฆ์ในอดีตนั้นได้มีการพัฒนาศาสนิกชน ให้เกิดความเจริญงอกงาม เรียกว่า พัฒนาโดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การพัฒนาภายนอกและการพัฒนาภายใน การพัฒนาภายนอกนั้น ได้รวมเอาการพัฒนาทางด้านร่างกาย ด้านปัจจัย 4 การกินดีอยู่ดีและการร่วมอยู่กันอย่างมีระเบียบวินัย และเคารพกฎหมาย เป็นต้น การพัฒนาภายใน คือ คุณธรรมทางจิตและการพัฒนาความคิดสติปัญญาต่างๆ ให้มีคุณภาพที่ดี ซึ่งจะเห็นว่าบทบาทของสงฆ์ในอดีตนั้น มีหน้าที่ในการสร้างความเจริญทั้งภายในและภายนอกทุกพระระดับ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2539: 216) ซึ่งบทบาทของพระสงฆ์ในอดีตนั้นจะมีหน้าที่ด้วยกัน 2 ประการ ได้แก่

1) หน้าที่ในการแนะนำสั่งสอน ให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจธรรมะที่ถูกต้อง เมื่อเข้าใจถูกต้อง ก็จะประพฤติอยู่ในศีลธรรม รู้จักฝึกอบรมจิตใจ ประชาชนอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข ประพฤติดี ก็เป็นประโยชน์ต่อแผ่นดินเอง

2) หน้าที่ในการเป็นผู้ให้การปรึกษา (Advisor) ให้ความรู้ความเข้าใจแก่พระราชาในทางธรรม และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา แต่ไม่เข้าไปกุมอำนาจทางการเมือง อย่างนักบวชบางศาสนา (ที.ปา. (ไทย) 11/27/216.)

ส่วนของบทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบันจะเห็นว่า การบริหารองค์การชาวพุทธจะกระจายอำนาจให้มากขึ้นแม้แต่การปกครองคณะสงฆ์ก็ไม่จำเป็นต้องเลือกแบบระบบราชการที่ซึกซำไม่ทันการ และคณะสงฆ์อาจจะคิดระบบการปกครองให้มุ่งพัฒนาให้วัดแต่ละวัด ให้เข้มแข็งเป็นที่พึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง จากนั้นวัดทั้งหลายก็ต้องสร้างเครือข่ายโยงใยร่วมกันทำงานทั่วประเทศ ทั้งพยายามลดขั้นตอนสายบังคับบัญชาที่ซ้ำซ้อนไม่ทันการณ์โดยปรับปรุงระบบพระสังฆาธิการหรือทำ เอนจิเนียริงให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์ อีกประการหนึ่ง การปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ถือว่าเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน มีการบังคับบัญชากันลงไปตามลำดับชั้น นับตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมลงไปจนถึงอาวาสอันเป็นการปกครองบังคับบัญชาตามเจตนารมณ์ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์(ฉบับที่2) พ.ศ.2535 (พระเมธีธรรมาภรณ์, 2539: 76) บทบาท คือ พฤติกรรมที่แสดงออกตามสถานของบุคคลในสังคม บทบาท เป็นแบบแผน ความต้องการ เป้าประสงค์ ความเชื่อทัศนคติ ค่านิยมและการกระทำของสมาชิกที่ชุมชนคาดหวังว่าจะต้องเป็นตามลักษณะของตำแหน่งนั้นๆ หรืออาจกล่าวสั้นๆ ว่า บทบาทคือสิทธิหน้าที่ในการกระทำของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่นในสังคมตามสถานภาพของตนเอง เราจะเห็นว่าในปัจจุบันผู้ที่มีบทบาทผู้บริหารงานกิจการคณะสงฆ์ คือ พระสังฆาธิการได้ดำเนินการบริหารกิจการของคณะสงฆ์ตามบทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการซึ่งมีอยู่ 6 ด้านคือ 1) บทบาทด้านการปกครอง 2) บทบาทด้านการศึกษา 3) บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ 4) บทบาทด้านการเผยแผ่ 5) บทบาทด้านการสาธารณูปการ 6) บทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์

โดยในส่วนบทบาทของพระสงฆ์ในอนาคตข้างหน้า จะเห็นว่าเป็นการที่พระสงฆ์ซึ่งเป็นศาสนทายาทหรือผู้สั่งสอนหลักธรรมในพระพุทธศาสนานั้น ควรมีบทบาทที่เด่นชัดอยู่ 2 อย่าง คือ

- 1) เป็นผู้มีความสามารถในการสั่งสอนพุทธศาสนิกชน
- 2) เป็นผู้มีความหลากหลายในระดับการพัฒนาพุทธศาสนิกชน โดยเป็นทั้งผู้สอนและผู้ปฏิบัติตามต้องเข้าใจในบทบาทของแต่ละฝ่าย (พระธรรมปิฎก, 2536: 39) เราไม่อาจรู้ได้ว่าบทบาทในอนาคตของพระสงฆ์นั้นจะออกมาเป็นแบบไหน แต่เราสามารถคาดการณ์ได้ว่าจะเป็นอย่างไรต่อไปจากนี้แต่อย่างไรก็ตาม บทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบันนั้นจะมีส่วนสะท้อนให้เห็นมีบทบาทในอนาคตได้บ้าง เพราะฉะนั้น หากเราประสงค์ให้สถาบันพระสงฆ์ในอนาคตได้แสดงบทบาทหน้าที่ที่ถูกที่ควรและสอดคล้องกับทัศนคติ (ที่ชอบธรรม) ของสังคมไว้แล้ว โดยเราจะต้องดำเนินการตามหลักการดังต่อไปนี้ คือ

- 1) จัดบทบาทที่ขัดต่อพระธรรมวินัย และทัศนคติที่ติงามของพุทธศาสนิกชน
- 2) ปรับปรุงพัฒนาบทบาทที่ดี และสอดคล้องกับพระธรรมวินัย และทัศนคติที่ติงามของชาวบ้านในปัจจุบัน
- 3) พื้นฟูบทบาทที่ดีในบางบทบาท

4) กำหนดบางบทบาทที่เห็นว่าน่าจะเหมาะสมกับยุคสมัย และสภาวะเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของไทยในปัจจุบัน (ไอศูรย์ อินทร์เพชร, 2553: 96)

ถ้ามองมาถึงในแนวทางการพัฒนาประเทศไทยเท่าที่เป็นอยู่นั้น ต้องเข้าใจว่าประเทศไทย ได้เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ดังที่ได้เห็นจากชื่อของแผนพัฒนาประเทศ ฉบับที่แล้วๆ มา โดยไม่ได้ให้ความสนใจหรือให้ความสนใจน้อยมาก ต่อการพัฒนาทางจิตใจ จะเห็นว่าประเทศเกาหลีซึ่ง ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาหมู่บ้านทั่วประเทศของเขานั้น โดยใช้ขั้นตอนการพัฒนาจิตใจอยู่ในอันดับ ที่หนึ่ง ถ้ามองในส่วนของการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ ถูกจัดไว้อันดับรอง ประเทศไทยมีภิกษุสามเณร อยู่เป็นจำนวนมาก หากรัฐประสงค์ที่จะกำหนดแนวทางในการพัฒนาประเทศโดยเน้นความสำคัญของ จิตใจแล้ว สามารถอาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายออกไปปลุกเร้าชาวบ้านให้มีจิตสำนึกในคุณธรรมข้อ ต่างๆ เช่น ความรักในระเบียบวินัย ขยันหมั่นเพียร เป็นต้น และดูเหมือนจะหาบุคลากรในการปลุกเร้า ชาวบ้านที่ดีเช่นนี้ที่ไหนไม่ได้อีกแล้ว เพื่อไม่ให้เป็นการสายเกินแก้ เราจะต้องรีบเร่งฟื้นฟูและพัฒนา ชนบทที่ถูกต้องของพระสงฆ์เสียตั้งแต่บัดนี้ หากยังมีวิธีรออยู่อาจจะสายเกินแก้ก็ได้ จะเห็นว่าเมื่อ ประเทศไทยได้มีการพัฒนาประเทศให้เท่าทันอารยธรรมตะวันตก ในช่วง 100 ปีที่ผ่านมา และจะถือว่าเป็นผลดีต่อสังคม เพราะเป็นการทำให้เกิดความเจริญขึ้น แต่ก็ยังเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้คนออกจากวัด คนห่างพระสงฆ์ ถึงจะมีสถานบริการของรัฐตั้งแต่อยู่ในบริเวณวัด แต่วัดและพระสงฆ์ก็ไม่มีบทบาทและ ไม่มีส่วนร่วมในการบริหารหน่วยงานนั้นๆ และปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้บทบาทของ พระสงฆ์เปลี่ยนไป คือ ข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ทั้งหลาย ไม่ตรงตามในสายตาของประชาชน เพราะ พระสงฆ์บางรูป มีความประพฤติที่ย่อหย่อนในพระวินัย ประพฤติในสิ่งที่ขัดต่อความรู้สึกของชาวบ้าน เช่น การสูบบุหรี่ในที่สาธารณะ ขับขี่รถยนต์พาหนะด้วยตนเอง วัดสกปรกไม่ปิดกวาด ทำความสะอาด เป็นต้น เมื่อพระสงฆ์มีความประพฤติเช่นนี้ ประชาชนก็เสื่อมศรัทธา ต่างหันหลังวัด คนจะเข้าวัดบางกัใน โอกาสทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา และในการประกอบพิธีที่เกี่ยวข้องกับพวกเขาโดยตรงเท่านั้น นอก จากนี้เนื่องจากระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย ได้เปลี่ยนจากการทำเพื่ออยู่ มาเป็นทำเพื่อขาย จึงส่งผล กระทบต่อชีวิต ชุมชน สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมอย่างรุนแรง ผลกระทบดังกล่าวมาจากปัจจัย 4 ประการ คือ อารยธรรมตะวันตก การศึกษาแผนใหม่ การพัฒนาแผนใหม่ และสื่อและการบันเทิงเพื่อ จะเห็นได้ว่า ปัจจัยทั้ง 4 ประการนี้เป็นปัจจัยให้เกิดปัญหาขึ้นในสังคมปัจจุบัน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงระบบ เศรษฐกิจ จากการทำกินเอง ใช้เอง พึ่งตนเองได้ มาเป็นระบบซื้อขาย ทำให้เกิดความโลภ อันมีผลให้ ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศต้องล้มละลายทางเศรษฐกิจ พึ่งตนเองไม่ได้ ธรรมชาติแวดล้อมส่วนใหญ่ ถูกทำลายไป ชาวนาเป็นหนี้สินมากขึ้น ทำใช้หนี้กันไม่มีวันจบสิ้น ครอบครัว ชุมชนและวัฒนธรรมแตก สลาย สุขภาพจิตเสื่อมโทรมมากขึ้น ชีวิตเคยเป็นไทก็กลับมาเป็นทาสของระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่อย่าง สลับไม่หลุด เมื่อสภาพสังคมเป็นเช่นนี้ องค์กรที่ผู้คนในสังคมนึกถึงว่า น่าจะมีทางออกให้กับสังคมก็คือ สถาบันสงฆ์ ดังนั้นจึงได้มีแนวคิดที่จะฟื้นฟูบทบาทของพระสงฆ์ให้มีส่วนช่วยในการแก้ปัญหาสังคมที่ เกิดขึ้น การค้า (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, 2539: 221)

สรุปองค์ความรู้

ภาพที่ 1 แสดงองค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมในยุคปัจจุบัน

บทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมในยุคปัจจุบัน จะเห็นว่าพระสงฆ์มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนและประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในวัด ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด พระสงฆ์จะมีบทบาทในการเผยแผ่แล้วจะต้องมีการปฏิบัติที่สามารถนำมาใช้ได้ เช่น 1) การพัฒนารูปแบบ และจัดทำแผนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 2) ส่งเสริมวัด องค์กร และเอกชนในท้องถิ่นให้จัดกิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยการส่งเสริมการดำเนินงานของพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่ด้วยการจัดตั้งสถาบันอบรมให้ฝึกอบรม 3) พัฒนาสื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้หลากหลาย และทันสมัย โดยการผลิตสื่อ หลากหลายให้ทันสมัย พร้อมทั้งส่งเสริมการเทศน์ด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย 4) ส่งเสริม และสร้างเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยการจัดรูปแบบ เครือข่ายการดำเนินงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องส่งเสริมสนับสนุนให้มีการจัดตั้งศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งการที่พระสงฆ์ และคฤหัสถ์ จะมีบทบาทต่อสังคมนั้นคุณภาพของพระสงฆ์เป็นสิ่งสำคัญมากปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ ผู้บริหารงานกิจการคณะสงฆ์ที่เกี่ยวข้อง ควรให้การดำเนินการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ตามบทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการให้ครอบคลุมทั้ง 6 ด้าน ประกอบด้วย 1) บทบาทด้านการปกครอง 2) บทบาทด้านการศึกษา 3) บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ 4) บทบาทด้านการเผย

แม่ 5) บทบาทด้านการสาธารณูปการ 6) บทบาทด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ เพื่อให้สอดคล้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมในยุคปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา (2524). คู่มือพระสังฆาธิการ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- กรมการศาสนา (2540). คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.
- ฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (2550). คู่มือการปฏิบัติงานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- พระเทพปริยัติสุธี (2540). การคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพโสภณ (2547). พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ 9. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (2536). สถานการณ์พระพุทธศาสนาพลิกหายหน้าเป็นผู้พัฒนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระไพศาล วิสาโล (2546). พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี – สกษดีวงศ์.
- พระเมธีธรรมภรณ์ (2534). พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระเมธีธรรมภรณ์ (2539). การปกครองคณะสงฆ์ไทย. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พจน์ วรกวิน (2526). จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิชย์.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2539). ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ชวนการพิมพ์.
- ระเบียบ คำเขียน (2546). “การปฏิบัติบทบาทหัวหน้าหอผู้ป่วยตามการรับรู้ของหัวหน้าหอผู้ป่วยและพยาบาลประจำโรงพยาบาลพิจิตร”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารการพยาบาล. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สิริพิชญ์ เตชะไกรศรี (2549). การเผยแผ่ธรรมะเชิงรุกตามวิถีพุทธ. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (2524). ศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: พาสีโก.
- อภิชัย พันธเสน (2539). พัฒนาชนบทไทย: สมุทัยและมรรคตอนที่ 3 ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิปัญญา.

ไอศูรย์ อินทร์เพชร (2553). “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม: ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต)”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Allport, Gordon (1973). *Personality: A psychological interpretation*. New York: Holt.

